

นิทานเรื่อง ท้าวเทพท้าวเจียง-นางโง้อ และ พระเนตรวิบูลย์บั้งไฟ

DCID LIBRARY

0000007380

ก. 398.25

ก. 487ก.

๕๕

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือส่งเสริมการอ่าน
ระดับมัธยมศึกษา

เรื่อง

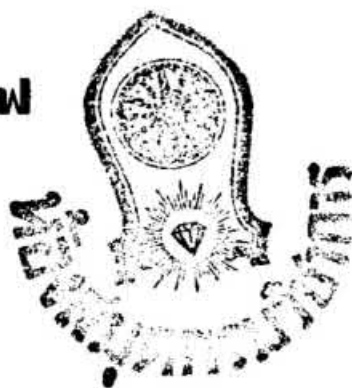
ท้าวผาแดง - นางไอ่

และ

ประเพณีบุญบั้งไฟ

โดย

สิริวัฒน์ คำวันสา

กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

๑๐๗๒

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเรื่องท้าวผาแดง-นางไอ่ และประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาชั้น กระทรวงศึกษาธิการ ได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๒๑

(นายรังสฤษดิ์ เชาวนศิริ)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

หนังสือเรื่อง “นิทานท้าวผาแดง – นางไอ่ และประเพณีบุญบั้งไฟ” นี้ นายสิริวัฒน์ คำวันสา เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง ถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันฉบับเป็นกัมภีร์โบราณจารเป็นอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย ผู้เขียนได้ถอดเป็นอักษรไทยเสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงเรียบเรียงถ้อยคำขึ้นใหม่เพื่อให้อ่านสะดวก เข้าใจง่าย นอกจากนี้ ยังได้เขียนเรื่องประเพณีบุญบั้งไฟอย่างละเอียดไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

กรมวิชาการพิจารณาเห็นว่าหนังสือเรื่องนี้มีประโยชน์ นอกจากจะเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว ยังให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นเมืองและภาษาถิ่นอีกด้วย จึงเสนอกระทรวงศึกษาธิการให้แต่งตั้ง นายพิฑูร มลิวัลย์ เป็นผู้ตรวจ และจัดพิมพ์เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับระดับมัธยมศึกษา กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

กรมวิชาการ

วันที่.....	๒๖ ๓๓ ๒๕๔๔
เลขทะเบียน.....	ท. ๐๕๕๓๙๑๕
เลขเรียกหนังสือ.....	ท. ๓๙๘.๒๒

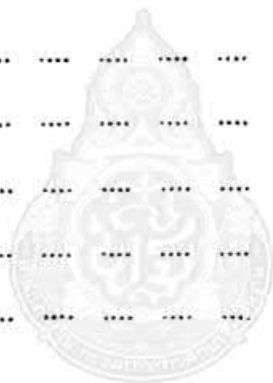
ท. ๔๘๗ ๗

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทนำเรื่อง	๑
เมืองหนองแสนและเมืองพญาขอม—สงครามผาแดงกับนาค	๖
ย่อเรื่องท้าวผาแดง—นางไอ่	๑๖๗
คัพทานุกรมท้ายเรื่อง	๑๙๓
ประเพณีบุญบั้งไฟ	๒๐๙
ตัวอย่างแสดงการทำบั้งไฟ	
รูปร่างบั้งไฟ	
ภาพประกอบ	

บทนำเรื่อง

นิทานเรื่อง “ผาแดงนางไอ่” เป็นวรรณคดีที่แพร่หลายมากเรื่องหนึ่งในภาคอีสาน ต้นฉบับเป็นกัมภีร์ใบลาน เขียนด้วยอักษรตัวธรรมบ้าง อักษรไทยน้อยบ้าง เรียกว่าหนังสือผูก เก็บรักษาไว้ตามวัดใหญ่ ๆ ทั่วไป นักปราชญ์นักจารผู้ชำนาญการจารใบลาน ชอบจารไว้ในวัดถือว่าได้บุญ พระเถระได้อ่านบ้าง เทศน์บ้าง และบางทีชาวบ้านขอยืมไปอ่านในเมื่อมีงานชุมนุมที่บ้าน เช่น “งานเซ่นผี” เป็นต้น อ่านคนเดียวและเพื่อน ๆ ก็จะมานั่งหรือนอนล้อมวงฟังกันสนุกสนาน ซึ่งประเพณีเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้น แต่น่าเสียดายว่า วรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในภาคนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก (ข้าพเจ้าเคยออกสำรวจมา ๓ ครั้ง ได้ตัวเล่มมาแล้ว) มีผู้คัดลอกออกพิมพ์เป็นอักษรไทยประมาณ ๑๔-๑๕ เรื่องเท่านั้น อีกประมาณ ๖๐-๗๐ เรื่องมีผู้คัดลอกแล้วแต่ยังไม่ได้ออกพิมพ์ ปัจจุบันการอ่านการเขียนนิยมหนังสือเป็นเล่ม แม้แต่กัมภีร์พุทธศาสนาที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว โอกาสจะใช้หนังสือผูกจึงไม่มี คนรุ่นใหม่เลยไม่นิยมเรียนและอ่านกัมภีร์ใบลาน คนที่จะอ่านได้ก็คงมีเฉพาะคนแก่ และคาดว่าถ้าคนแก่รุ่นนี้หมดไป คนที่จะอ่านได้ก็คงจะหมดไปด้วย ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยบางแห่งจึงพยายามรื้อฟื้นให้นักศึกษาคัดอ่าน-แปลกัมภีร์เหล่านั้นไว้ เพื่อมิให้เสื่อมสูญซึ่งนับว่าเป็นนโยบายที่ดีมาก ข้าพเจ้าเห็นว่ากระทรวงศึกษาธิการทำถูกต้องแล้วที่มันโยบายจะฟื้นฟูเรื่องเหล่านี้ เพราะวรรณคดีเหล่านั้นก็คือ “มรดกของชาติ” นั่นเอง ขณะนี้อีสานเป็นดินแดนที่แห้งแล้งแต่อีสานยังอุดมสมบูรณ์ด้วยวัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน อีกมากมายเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ

เรื่อง “ผาแดงนางไอ่” เป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่แล้ว แต่ยังไม่มีการคัดลอกพิมพ์เป็นเล่มเลย ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่า เป็นเรื่องที่มีความเหมาะสมหลายประการที่ควรจะนำมาเผยแพร่ให้ท่านผู้สนใจได้ทราบไว้ ในที่นี้จะขอชี้แนะเล็กน้อยว่า วรรณคดีเรื่องนี้มีสาระอะไรบ้างที่เราจะได้

ก. แก่ศีลธรรม เมื่อพญานาคทั้งสองแตกสามัคคีกัน ก่อให้เกิดสงครามระหว่างเพื่อนชั้น เทวบุตรต้องลงมาห้ามทัพ ชี้แจงให้เห็นโทษของสงครามแล้วยังสอนพญานาคทั้งสองให้มีศีล ๕ เช่นการไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น และเมื่อพญาขอมทำบุญบั้งไฟก็มีการทำบุญให้ทาน มีการเทศน์ฉลองบั้งไฟ มีการบวชลูกหลาน และการหล่อพุทธรูป เป็นต้น ทำให้เราทราบว่า คนโบราณได้ทำบุญรักษาศีลกันมาอย่างไร

ข. แก่วัฒนธรรมพื้นเมือง เมื่อแขกมาบ้าน เจ้าของบ้านต้อนรับอย่างไร (ดูตัวอย่างนางไอ่ต้อนรับผาแดง) หมู่สาวคุยกันเกี่ยวกับอย่างไร การรื่นเริงในเทศกาลบั้งไฟมีอย่างไร เป็นต้น เราจะหาได้ในเรื่องนี้

ค. แก่ประวัติศาสตร์ เรื่องนี้ยังไม่เป็นประวัติศาสตร์ แต่เราอาศัยเนื้อเรื่องเป็นแนวในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้ว่า ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำ (ปิง, วัง, ยม) น่าน ครั้งนั้นใครเป็นใหญ่ แล้วใครทำลายความยิ่งใหญ่ขึ้นได้ จากเนื้อเรื่องนี้สามารถตีความวรรณคดีออกเป็นประวัติศาสตร์ได้บ้างว่า ครั้งนั้นขอมเป็นใหญ่ในย่านนี้ ต่อมาถูกพวกนาคทางเหนือรุกไล่ได้ชัยชนะจนเมืองขอมพังทลาย พวกนาคซึ่งอยู่เมืองศรีสัตนาคนหุตนั้นเป็นคนเผ่าไท่นั่น ก็น่าจะเป็นเผ่าไทยเดิมหรือพวกย้ายลาวนั่นเอง ส่วนอีกสายหนึ่งคือพวกสุวรรณนาค ซึ่งลงทางลุ่มน้ำ่าน ตลอดจนมาถึงปากน้ำโพรมิง

(ปัจจุบันคือปากน้ำโพ) เป็นผืนเดียวกับพวกสายน้ำโขง แต่แยกกันครองและ
 ให้ความรู้วาทะครั้งนั้นน้ำทะเลคงขึ้นไปถึงปากน้ำโพ ถ้าเราอ่านเพียงเป็นเรื่อง
 สนุก เราก็จะตีความว่า วรรณคดีเรื่องนี้โกหก แต่ถ้าอ่านแล้วเปรียบเทียบ
 เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เราก็จะได้รับความรู้อีกมาก

จ. แง่อักษรศาสตร์ ข้อความในเรื่องใช้ภาษาเก่า การสะกดตัว
 ก็ไม่เหมือนสมัยใหม่ที่เดียว นักอักษรศาสตร์จะได้เปรียบเทียบความต่างและ
 เหมือนกันของภาษาในครั้งนั้นกับครั้งนี้ (แต่การจารคงไม่เก่านัก คงจารใน
 ยุคหลัง จะถือเป็นภาษาโบราณทีเดียวยังไม่ได้)

เรื่องผาแดงนางไอ่ ที่ข้าพเจ้านำมาคัดลอกนี้ได้มา ๒ ฉบับ ฉบับ
 หนึ่งเป็นอักษรตัวธรรม หลวงพ่อพระอริยานวัตร วัดมหาชัย จังหวัดมหา-
 สารคาม ได้มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด อีกฉบับหนึ่งเป็นอักษรไทยน้อย คุณจารบุกร
 เรื่องสุวรรณได้จากอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ถ้าโครงของเรื่องเหมือน
 กัน แต่ถ้อยคำการแต่งและการเล่าเรื่อง ต่างกันไปบ้าง แสดงว่าผู้จารทั้ง ๒
 ท่านนี้ ต่างก็มีความรู้เรื่องนี้ดี อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบสำนวนและ
 อักษรวิเศษแล้ว เห็นว่าฉบับอักษรไทยน้อยใหม่กว่าฉบับอักษรธรรม (ต้นฉบับ
 หายากมาก)

อนึ่ง ในการถ่ายทอดอักษรและคำอ่านนี้ ข้าพเจ้าเอาตามสำเนียง
 เกมอักษรเกมของเขา เพื่อให้ท่านได้เปรียบเทียบดูว่า ครั้งนั้นเขาสะกดและ
 ออกเสียงอย่างไร เช่นคำว่า ถ้า เขาไม่มีเผ่า ก็ต้องใช้ถ้าตามเขา และ
 คำอื่น ๆ เช่น คำว่า กสัทร (กษัตริย์) เป็นตัน ก็ใช้ตามฉบับเดิม แต่
 บางคำเขาใช้ ๒ อย่างคือคำว่า “กัใจ” “กะใจ” เข้าใจว่าที่ถูกต้องเป็นกัใจ ซึ่ง

หลวงพ่พระอริยานุวัตรก็รับรองเช่นนั้น และจากเรื่องอื่น ๆ เช่น “จำปา
สีทัน” เป็นต้น ก็เป็น “กัใจ” ที่เป็น “กะใจ” คงจะเขียนไม่ชัด เพราะ
จุดบนหัวตัว ก เล็กมากจึงเป็นกะไป เพราะปรากฏว่า มีหลายคำในเรื่องที่
สะกดไม่ตายตัว คือคำเดียวกันแต่เขียนต่างกัน และบางทีก็หล่นหายก็มี แต่
ก็ยังมิชอบกพร่องบ้างในการพิมพ์ซึ่งข้าพเจ้าขอยอมรับไว้ในที่นี้ คือ

๑. คำว่า ฆ่า คือฆ่าให้ตาย ไบลานใช้ตัว ข ครั้นมาพิมพ์ผู้พิมพ์
คิดว่าต้นฉบับผิด จึงใช้ ฆ่า (ได้ความดีแต่ไม่ตรงกับไบลาน)

๒. คำว่า ชี กับ สี ในไบลานเป็น ชิ ผู้พิมพ์เคยบอกว่า เขาพูด
กันเป็น สี ทั้งนั้น จึงใช้สีไปบ้างเป็นบางแห่ง แต่ถือว่าใช้ได้เพราะชกับสี
มีความหมายเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นความบกพร่องที่มีได้ทำให้เสียความ เพียง
แต่ไม่ตรงกับไบลานที่เกี่ยว ข้าพเจ้ายอมรับผิดชอบและจะแก้ไขในโอกาสต่อไป

การจัดวรรคตอน ข้าพเจ้าจัดตามเสียงของบาทชั้นและบาทลง ใน
ไบลานเขาเขียนต่อไปเลยจนสุดลาน หน้าละ ๔ บรรทัด แต่เมื่อนำมาจัดรูป
เป็นแบบร้อยกรองแล้ว บางบาทก็กลายเป็นบาทชั้น บางบาทก็เป็น บาทลง
ตัวอย่างเช่น

บาทชั้น	บาทลง
สารคามนี้ดินดำน้ำชุ่ม	ปลากุ่มบ่อนคือแฉะแฉะทาง
ปลานางบ่อนคือเสียงฟ้าลั่น	จักจั่นช้องปานฟ้าล่งบน

หรือ

นึ่งก็ นกเจ้าเผ้าหนองปลาไว้ถ้าเพ็น บาดเพ็น มาชอดแล้วบินเจ้เจ็ดหนี

ดังนั้น ในการพิมพ์ซ้ำเจ้าจึงจัดรูปใหม่ให้สะดวกในการอ่าน* จะได้
ชั้นลงกล่องแล้วคามติลาของบทประพันธ์ และพึงไพเราะด้วย บาทไหนเป็น
บาทขึ้นจึงเอาไว้หน้า (ท่านที่สนใจคำประพันธ์ของอีสานว่ามีลักษณะอย่างไร
โปรดอ่าน “ของค้ออีสาน” ของจารุบุตร เรื่องสุวรรณ และ “ขุนทิง”
ของพิฑูร มลิวลย์) และสร้อยหน้าบทหลังบท ก็คงไว้ให้เหมือนของเดิม จะ
แตกต่างกันบ้างก็การใส่วรรณยุกต์ คือข้าพเจ้าถือเอาตามเสียงของชาวบ้านว่า
ตัวใดเขาออกเสียงวรรณยุกต์ใด ก็พยายามจะให้เป็นวรรณยุกต์นั้น เช่น นั้น
ท่อน เต็นอ เป็นต้น แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะถูกต้องทั้งหมด จึงขอฝากท่านผู้รู้
ในท่านั้นไว้เพื่อโปรดพิจารณา และข้าพเจ้าก็ยินดีจะรับฟังด้วยความเคารพ
เพื่อให้การคัดลอกเรื่องต่อไปสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สิริวัฒน์ คำวันสา

คณะโบราณคดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร

โทร. ๒๒๒๖๘๑๘

* แต่ในการจัดพิมพ์นั้น เนื่องจากเทคนิคในการจัดพิมพ์ลงหน้าไม่ได้ตามที่ผู้เขียนจัดไว้ กรม
วิชาการจึงได้จัดเรียงใหม่

ศรีวันทาน้อมพระบาทนาใด
กับทั้งพุทโธธรรมฟ้าสงฆ์คุณแก้ว
คุณในพื้นเยื้องแสงเสียงสูง
ใต้แผ่นพื้นขอให้วยกธรรม
จักได้แปลบขึ้นไว้ในนิเทศปางหลัง
ไซเป็นคำไทแต่งความเต็มไว้
ในชมพูพื้นปฐมกาลบังเกิด
ตั้งแตกกษากเหง้าถึงเท้าชอคปลาย เจ้าเฮย
เมืองคนสร้างปางหลังตั้งแต่ง
ในชมพูก่อนเขาลงสร้าง
ปางหนองแสงตั้งภูกองคินก่อ
โลกจึงได้เกิดขึ้นในพื้นสูงเสียง แท้แล้ว.

๑. เมืองหนองแสงและเมืองพญาขอม

บัดนี้ จักกล่าวพญาหนองแสงเจ้าลงมาตั้งแต่ง
พื้นจักแจ้งไว้ปางเก่าก่อนหลัง
ในต้นเก่าแต่เก่าเป็นมา
เมืองพญาแดนฝ่ายเหนือแปลงสร้าง
มาทางใต้พญาขอมปูนแต่ง
จัดแจ้งบ้านการสร้างสูงเสียง แท้แล้ว
ยังมีนักเรศห้องเมืองเอกพญาขอม

ราชธานีทางสี่บกทั้งห้าชั้น

สุวรรณโคมคำพันพญาขอมทั้งแต่ง

เมืองฝ้ายไต้ธำมรงค์เมือง

พญาขอมทองเก้งกาวกิ่งฟ้า

นารีน้อยนางงามแฝงฟาง

ยังมีนางเอกเหงาเทียมท้าวหมื่นนาง

บ่ออาจนับอ่านได้ช้อยโกฏีเยี่ยง

บัวนางมีหมื่นปลายแฝงเฝ้า

เทียมบาท้าววันคืนผัดผวน

แฝงบาท้าวจอมไทย์อดเมือง

เลาถึงน้อยสวยสวยกลมกลั้ว

กัณฑ์กาค้อมทาทอมกลิ่นหอม

ฝูงนี้เป็นสาวใช้ในโง่งเทียมราช

บ่ออาจนับอ่านได้สาวใช้แกว่งวี เจ้าเขย

มีทั้งผาสาทกว้างเคียดระคายขุนเฑียร

หอโง่งคำข้ายกะตึงเลี่ยนล่อม

ปากรทงหอสูงเทียมเมฆ

คอยผ่อเฝ้านครกว้างเบ่งแยง

ลายคำแต้มหินแดงสัพพะชุบ

มีทั้งท้าวจูบแก้มหัวแถมต่อกัน

มือบายนำวแซนนางเซียงช่อม

แก้มกายแก้มเคียงช่อนก้อมสะนอน นั้นแล้ว

อนันต์เป็นแถวท่งหินแสงถ่านท่า
 เป็นที่คนล่าเหยี่ยวแย่งแล้วเป็ดบ่เป็น
 ยังมีแถวท่งถ่านลายกำหลังใหญ่
 เงินห่อไว้เป็นท้ายเขื่อนเมือง
 มีทั้งนาคกอดเกี่ยวกุมภคันทิยักษ์ใหญ่
 ยายยังล่อมเวียงวังแข่งเขื่อน

ท้ายแก่นล่อมหินกล้าแกร่ง
 เชื่องเชื่อแก้วบัพพาฬส่องใสงาม
 ยามเมื่อถึงกลองแสงท่งไฟลามไหม้
 ไพฑารย์แก้วพิลาแดงแสงส่อง
 บางฟ่องใสดังน้ำในพื้นอ่างหิน
 อินทนิลแก้วดำแดงเคียงระดาษ
 ย่างยังเลื่อมมณีนางคำ เจ้าเขย
 นัยอดท้ายแก้วใสใส แลเขย
 คือกิ่งไฟลามลูกเขยแสงเหลืองเลื่อม
 ในเชิงเืองมชมพูมนุษย์โลก เขา
 บ่มีปุ่นเปรียบได้ไทรแก้วแก่งสวรรค์ พุ่มแล้ว
 ถัดนั้น เชื่องเชื่อแก้วบัพพาฬระชาชนวิวรรณ แลนา
 เป็นถันแถวบ่ออาจัวรรณาได้
 ในปักตโขงกว้างเวียงวังระวังราช
 ผาสาทเลื่อมมณีกว้างแสง
 คือกิ่งฟ้าส่องแจ้งเมืองแมบเวหา พุ่มเขย

บ่อาจควัระนาหถึงบาคตาตุไค้
 มีทั้งสุปเสื่อไคร่งเ็นขบคาบกินฟ่าน แลเยอ
 กวางหยานปนฟ่ายหนีโตนเ็น
 สุปกุญชโรร้างพังพายเทียมแม่
 งวงนวกน้าวียนยอจองนม
 มีแต่คำเหลื่องแต่มีดังลายหลายหล่น
 สิงห์ก้อปากไวค้อสเคียวคาบกิน
 บักตุเจ้าทวารหลวงระวังราช
 ทังสถานคนเฝ้าเียนยาม นั้นแล้ว
 บัก^{๕๕}ตุ^{๕๖} มีสุบัยกขอยเฝ้าถ้อสาขวานเพชร
 ค้อสิคิกระโจมหัวเงือกขวานไสพร้อม
 อัน^{๕๗} เป็นบักตุกว้างทวารหลวงเสด็จออก
 พระเอาจำพอกไวไสเหลื่อมชูปงาม
 บัก^{๕๘}ตุ^{๕๙} เป็นอาฮามกว้างเจดียยอดพระธาทุ
 บ่ขาดไค้คนไหวชูยาม แท้แล้ว
 ก่าฝ้ายไค้ทวารใหญ่บัก^{๖๐}ตุ^{๖๑}โขง
 โขงโขงไสหน่วยมณีนิลเหลื่อม
 มีทั้งหมาสรวงเข้าเสื่อหมี่หลายหลาก
 ปากคาบเหม็นดินเ็นดินเหยียบเหน
 นับแต่บัก^{๖๒}ตุ^{๖๓}กว้างนครหลวงทังสี่ เจ้าไชย
 บัก^{๖๔}ตุ^{๖๕}นฝเสอนาปองให้ชักษา

จำเริญพันคือคนท้องใหญ่
 ตั้งแต่งไว้ฮักษาหันบให้หน
 เพ็นสืบไว้เฮียกชื่อ "บักตุ๋น"
 จึงเป็นนิทานสืบมาให้เฮียฮู้ หนแล้ว

๒. กำเนิดนางไอ่

อันว่า เมืองใหญ่กว้างนครราชชมพู
 เชื่องใสสุดเก่งกาจดังสัพพา
 กุตะการลั่นคนโสมกับคัง
 ตั้งตลาดใหญ่กว้างแปลงซื้อขายของ
 บางฟ่อง ชายหมากไม้มีม่วงนาวากาน
 ชายผลาผลอเนกนองเต็มพน
 ชายไหมม่อนแพรสะไบขึ้นไขว่
 ทังเครื่องเอมณิเข้มคำแสน
 เชื่องเฮือแก้วผาสาทพระมุนเทียร แลเยอ
 ปาการสูงเก่งกาจดังสัพพา
 พญาขอมเจ้าทรงธรรมเนานั่ง
 กับคังเท่าคนเฝ้าบาทคำ
 ทุกคำเข้าฮู้ทางแปลงทาน
 แสงหากองบุญชาติพระองค์เทียวใช้
 สงสารสร้างเมืองคนโลกลุ่มเขาน
 ยู่ทางสุขอยู่สร้างบุญช้อยชู้ หนแล้ว

อันว่า “นางจันทร์” น้อยสอยวอยเทียมฟาง
 นางกังมลิ้นคือนักแก้วลูกแมน
 เลาคึงส้วยมวยผมเกล้าก่อง
 คือกึงคำคาคแถมหัวแถมส่องใส
 เหมือนกึงใหม่คำผืนพันธน์งามยิ่ง
 นางได้เป็นมิ่งแก้วเทียมท้าวฝ่ายขวา แท้กาย
 พระบ่กะเคียนได้เทียมนาถเทวี
 พอลลายบ่เคียนพระยอกนางมีทอง
 คึงนางน้อยเหลือองปานกล้วยบ่ม
 นมเค่งเส้าสองเต้าเกิดไท
 กัฬาวีกัฏฐ์มานใหญ่ในอุทร แลเค
 นางกัฏฐ์พระครรรักษ์หนักหน่วงคึงเหลือองเส้า
 คึงนางน้อยเบาบางหายโคก
 ไต่โลกกว้างคิ้วย้ายทอกัน
 ท่อแต่นางจันทร์น้อยมานเหงาท้องใหญ่
 นางประสูติลูกแก้วนารีน้อยยอกนิง
 งามยิ่งแถมแมนหล่อเหลาโสม
 ตะโนมพรรณเฑาะคู่พระอินทร์ลงแถม
 รัศมีหัวแถมคือนักแสงสุริเยศ
 เหมือนกึงธาดุเกศแก้วพระอินทร์สร้างช่วงสวรรค์ นั้นแล้ว
 แอวคันทันก้อมกลมยิงแอวแต่น
 แชนแพนงามคึงมโนห์ราน้อย นั้นแล้ว

เมื่อนั้น ภูธรไท้ไยกาพ่อแม่
 พระได้ชักลูกน้อยนารีแก้วเกิงตา
 พ่อจึงตั้งชื่อให้ว่า “นางไอ่” ใจเมือง
 คำเหลืองดีชื่อโพธิ์บังไว้
 ในเวียงกว้างในเมืองงามยิ่ง
 หาสิ่งเปรียบบ่ได้นารีแก้วไธ้คำ
 ผัดผั้นอ้อมในผาสาททองคำ
 เป็นนารีนรียกเมืองนครกว้าง หั้นแล้ว

๓. พญาขอมส่งญาติไปครองเมือง

บัดนี้ จักกล่าวถึงพระบาทเจ้าเมืองใหญ่พญาขอม
 กรองนครเชิงโลกสถิตังสะท้าน
 ปาเกียรติก้องเมืองคนแดนทวีป
 ลือช่าเท่าเหนือใต้ทั่วทะเล้ง เจ้าเขย
 ยังทอสองอ่อนน้อยน้องนาถพญาขอม
 จอมใจเป็นเทียมสองแม่เดียวคอมท้าว
 จอมกะต๋วไท้สมพรพรามเทมอหล่อ กันแล้ว
 ภารจักปูนแต่งให้กินบ้านนั่งเมือง
 เป็นเอกอ้างครองนังนครศรี
 ในชมพูให้แต่งปูนแปลงสร้าง
 คนพื้นให้ไปนั่งเชียงเทียน

ทางคราวกินโยชน์ยาวแวงไถ่
 แปลงปลุกสร้างเชียงเทียนครองนึ่ง
 ต้ายแผ่ล้อมเมืองท้าววังปอง

ปาเกียรติเกี้ยวทะลึงเหนือพัน
 อันว่า เมืองศรีแก้วให้น้องนาถเทียมทง
 ครองนครรัตนแบ่งปันปันให้
 เมืองศรีแก้วน้องพี่เชียงเทียน
 ครองเมืองทงแต่งเป็นเมืองน้อง
 กับทั้งโยธาให้ปันปันคนหมื่น
 สองก็ชมชื่นเฝ้าจอมเจ้าพิศน
 อักบาทเจ้าพิใหญ่หนองหาญ แท้กาย

แม่นว่าฝูงน้ำนอกนอกคาบหลาวหลวง
 ทั้งบัวนางแบ่งปันปันให้
 ยอดวายุไท้เชียงเทียนน้องใหญ่
 ศรีแก้วน้องเป็นหลั้มอบมวล เจ้าเฮย
 แม่นว่าสองอ่อนน้อยพระราชองค์หลาน
 บาอินทร์แปลงเผ่าพงศ์พันธุ์เชื้อ
 พญาขอมเจ้าหนองหาญเมืองใหญ่

พระก็ปันรางวัลแบ่งปันปันให้
 องค์หลานท้าวครองทงฟ้าแดด
 พลพวกพร้อมปันให้แปดพัน

ฟ้าแตกท้าวเมืองเอกสงยาง
เป็นเมืองหลานนึ่งปนแปลงสร้าง
เป็นหลานน้ำครองเมืองฟ้าแตก

ท้าว หลานลงให้ไปนั่งเมืองหงส์
พระกษัตริย์โยธาแปดพันบั้งให้
คอมทนสร้างเมืองหงส์เชียงฮ่ง
ทั้งเมืองทองอีกท้าวหลานท้าวฝ่ายลง เจ้าเอ
องค์หลานท้าวปนบั้งเป็นหมื่น
บั้งแบ่งให้บั้งได้พึ่งเพียร
เนาอยู่สร้างเมืองด่านปลายทาง
เมืองปลายแดนแต่งทนต์ตัน
นับแต่องค์กะตกรเชือกินเมืองปลายด้าน
การณเหตุฮ้อนส่งแทกบั้ง
อยู่สืบสร้างฮัวไชนาคี
กบั้งมีการส่งคอยสำบายเบาเนอ แท้แล้ว

เมื่อนั้น น้องแลท้าวแปลงแต่งปนเมือง
ทางเชียงเหียนแต่งกูระวังค้าย
คอมทนสร้างคูเมืองระวังฮอบ
ซุกกันฮ้อแลงเข้าค้ำกัน
เมืองศรีแก้วแปลงคูท่ายใหญ่
ท้าวผ่น้องแปลงสร้างแต่งดี

คือเจ้าอัยครองนั่งเชียงเหียน นั้นแล้ว
 เทียวไปมาเบี่ยงแยแสเงเข้า
 เมืองสองท้าวไปมาหาสู่
 หลังลำแย้มแดงเข้าเที่ยวยาม เจ้าเฮย
 สองได้ปูนแปลงสร้างหินแดงเป็นคู
 ปรางค์ยกแก้วเป็นต้ายเขื่อนแข็ง
 ถวายบาทให้จอมเทพไตรภพ
 ตามคำสอนแต่ปางปฐมเกล้า
 เมินเมืองฟ้าหินแดงแปลงก่อ นั้นแล้ว
 เทพเจ้าในพื้นแผ่นดินไทร
 นบอ้อมไหว้ปรางค์กู่หินแดง
 ปุนโยธาไพร่พลแปลงสร้าง
 เมืองศรีแก้วเชียงเหียนฟ้าแดด
 ทั้งเมืองหงส์อึกท้าวหลานหล้าฝ่ายลง
 ตกแต่งสร้างปรางค์กู่หินแดง
 เทพาลัยขบซุ้ถวายน้อม
 หลายปีได้หินแดงก้อนใหญ่
 พญาขอมแต่งให้เสมอแทพรำมวล นั้นแล้ว
 ช้างแลม้าพื้นแผ่นดินนครศรี
 โยธาหามหาปุนโฮมเท้า
 หลายปีได้แปลงเมืองปรางค์กู่

นับอ่านได้หลายแท่งอปรางค์
 อินทร์ก่อสร้างปรางค์เทพทวยแมน
 จึงเป็นหินแดงบอกความมิไ้
 ในเมืองศรีแก้วเชียงเหียนฟ้าแดด
 เมืองหงส์น้อยแปลงสร้างปราสาท
 เมืองทองห้าวเป็นหลานเสมอเนตร
 เพียรก่อสร้างปรางค์แก้วคู่แมน
 บันรूपพระเจ้าจอมเกศปรเมศวร
 ทั้งพระนารายณ์นั่งเทียมถวายน้อม
 กับทั้งบาลลังก์ตั้งพระอิศวรตามฮัก
 จตุโลกท้าวพรหมณาได้แต่งตั้ง แ้แล้ว
 กันธรสช่วงเข้าตกแต่งแปลงทรง แท้เนอ
 ในอมรเมืองแมนผ่อแลหลังเยี่ยม
 อินทร์พรหมท้าวสวรรค์แมนหลังโลก
 ได้แผ่นพื้นสุขยันเทพพรหม แท้แล้ว
 อินทร์พรหมท้าวจตุรทังสี่
 ในชมพูโลกกว้างสำบายยันเทพแมน เจ้าเอย
 สัตว์อยู่ใต้แผ่นพื้นในโลกสงสาร เขา^๕
 ก็หากวนเวียนถึงคอบคังคิย้าย
 เขาไควันเวียนข้องสงสารเที่ยวทอ้ง
 ใต้โลกกว้างยังได้เฟิงกัน หั้นแล้ว

๔. นางไฉ่เป็นสาวและผาแดงรู้ข่าวแล้วหลงรัก

บัดนี้ จักกล่าวถึงนางนาถน้อยกุมารีสอนใหญ่
 สิบห้าขวบเข้าโสมเจ้าทั้งคำ
 ธรรมชาติเชื่อน้อยนาถกินนรี
 มีวรรณสีไธทังพระจันทร์เพ็ญแจ่ม
 ยามแสงแล้วนางเป็นผิวใหม่
 คั่นช่องเข้าคั่นเจ้าต่างกะตา
 ในทึบไต้ลุ่มฟ้าบ่ถือไฉ่แพงทวี
 นารีนางยศอมรเมืองฟ้า
 กัลยาแก้วสวรรค์แมนลงหล่อ
 ไต้ลุ่มฟ้าบ่ถือหน้าพระยอดนาง เจ้าเฮย
 พระจึงปิ่นแท่งตั้งผาสาหลายคำ
 ทำมุนเฑียรสูงยอดเขื่องไธเหลื่อม
 ปางทองกว้างกินนรีแท้มแท่ง
 เขื่องเขื่องเท่าถือฟ้าส่องแสง
 พระบาทเจ้าปิ่นแท่งโสมคำ
 เป็นที่ผาภูแก้วกินนรีนางนาถ
 พระบาทเจ้าแพงไว้เกิงเมือง แท้ตาย
 ก็หาเขื่องท้มแท้ขงขอบจักรวาล
 สมภารเพ็งหล่นองม เฝ้า
 พากันเฝ้ากันเข้าวันทนางนาถ

บ่อาจนับอ่านได้สาวใช้กังโฮง
 เกียรตากษัตริย์พักแหว่งวินาง
 ยามเมื่อไสยานอนพัควีเอนเนือ
 บางห้องเก็บดอกไม้กิ่งเทศเทศา
 นำมาถวายพระยอกนางเมืองแก้ว
 มาลาควงหอมหลายหลาก
 ของฝากเจ้านางแก้วไก่อคำ
 น้ำทิพย์แก้วทรงกลิ่นจันทน์หอม
 ค่อมทนถวายพระยอกนางแพ่งย่อง
 หลายต้นตองของหอมกลิ่นหลาก
 ทั้งผลาหมากไม้ไหลซ้นอเนกนอ
 บางห้องไ้หมากมีขนุนหาดเพื่องหวาน
 ทาลชุมสุกมากแวงไฟส้ม
 มีทั้งยมส้มมอเหมาเอาถวายอ่อน
 บุปผาควงดอกซ้อนซอนเข้ามอบถวาย
 พอเมื่อหลายมีเจ้าเจื่อนดาวแถมถ้าย
 กระเกียนย้ายระตู่ตั้งแต่เทิม ไปนั้น
 ศรีระอาคน้อยนางไก่อกินนรี
 พรเพ็งกิ่งใหญ่ระออนสูงซ้น
 ใจระออนอ่อนชมภูแดนที่ป
 ลือท้าวเท่าแดนกว้างแก่งแมน
 ก็จึงลือชอท้าวเมืองใหญ่ “ผาโพง”

โขงคำสูงยอคมเขาแก้ว
 แผนกะสัตร์ท้าวผาแดงเสด็จอยู่
 ท้าวท้าวขวาน้องนางแก้วปวคกะสัน
 อันแต่ได้แผ่นพื้นโลกกลมเมืองคน
 สนลระวนกะใจจิตคิดถึงนางแก้ว
 วันคืนให้หลงโหลลุ่มเพศ
 ท้าวท้าวทุกชะเวทนไ้อีหวให้ชูงนาง
 ลางเทือกินแสงแล้ววางตายปะเป้า
 เหนงห่มวมเศราก็ใจเจ้าบ่สำบาย
 กับหายโศกอันไ้อ้าวคณิงหา
 คึกถึงกัลยาแพงศรีไ้อ่คำแสงเข้า
 มัวเมาให้คณิงนางช้อนแข่ง
 คือกตั้งแปวเบ่งน่านทักกว้างตากโดน
 คือกตั้งไฟสนเนอคงบาเหลื่องหล่า
 เป็นบ่วงบักคณิงน้องไ้อ่คำ แท้แล้ว

๕. ผาแดงเป็นทุกข์เพราะรักนางไ้อ่

เมื่อนั้น ผาแดงท้าวเททวงเป็นบ่วง
 คึกเห็นทวงยอคมแก้วจอมสร้อยลูกขอม
 กจักคอมตจนเข้าชมชู้ชั้นสู่
 ไปอยู่สร้างคอมแก้วไ้อ่คำ นั้นจา

ชาติที่^๕เชื่อนอฝ้าบ่ท่อนหย่อนสมภาร แลเต
 จักกองวิมานทองนั่งเสียงเทียมนั่ง
 ภูจักปองเอาแก้วใจเมืองนางไเอ
 ขอให้ไค้อยู่ซ้อนเทียมหน้าว่าส่ง ดอกเด
 คือกึงเก้งห้องเชือนสูงเส้าเชียน
 เหมือนกึงไค้อยู่ซ้อนนางแก้วพ่างเพา
 ภูจักไปเอนางแก้วแพงศรีเทียมพ่าง แท้แล้ว
 บให้คะคาก้างเทียมข้างอยู่ปรางค์
 สงสารสร้างสายแนนชาติก่อน
 ทอจักเป็นมิ่งซ้อนภูแท่เป้าสงก
 เมื่อจักปงสาสน์ไซ้ ไปถึงนางนาถ
 ก็หากไกลขนาดแท่ชยามซ้อนบ่อนชม แท้แล้ว
 ภูจักหำมำแก้วแผวชอควันเดียว
 เขียววัน ไปสู่นางชมซ้อน
 กงนครกว้างผาโพงเมืองใหญ่ เहां
 สักมาไกลขนาดแท่ทางเส้นโยชน์ยาว แท่นอ
 ขอเตไปถึงน้องหนองหารยาวย่าน
 ก็หากผ่านแม่น้ำนทีกว้างใหญ่หลวง
 ข้ามโคกกว้างอนันต์เนกคงคอน
 ก็จึงถึงนครศรีไค้คำไกลต้า
 จำบักตามหำมำฟ้าวพึงอาชไนย์
 ภูจักไปนครหลวงไค้คำเดียวนี้

๒. บัณฑิตสามถวายนความเห็นผาแดง

แท้ไหน บัณฑิตสามถวายไหว้พญาใหญ่ผาแดง
 ขอถวายพรจอมแพงคิมพระจันทร์ใสแจ้ง
 ควรให้แปลงสาส์นใช้ทาทากันชอด
 พอให้เจ้ายอดแก้วแผ้วชู้ซุ่มเชิง พระเอย
 เล็งจักเป็นขัวขวามตะพานทองเที่ยวท่อง
 เทียวหย่องยอยามน้องไอคำ
 ธรรมชาติแก้วบ่จางจิตก็ใจจิต
 ก็จักสมฤทธิ์ปองตึงคณิงหมายไว้
 คือตึงจกกระบองใต้ไฟคิมพระจันทร์เชื่อง
 ใจเมื่อนางก็ไปมีผัวชอน
 หลอนว่ายังขึ้นไว้คำพระไม่ตีบไซปอง กิตติอัน
 กันว่าให้ช้องชอนพระเมืองเจ้าจึงค่อยไป ชอนตาย
 เยียวจักอิกเมื่อยล้ำไปเป้าโฮยแซง
 จอมแพงศรีไอคำบ่ทันชู้
 ก็จักดูอายหน้าจอมพญาทางแท่น
 แม่นพวงเสนศท้าวเมืองกว้างเพินชียัน นั้นแล้ว
 กันบัณฑิมากล่าวแล้วพระบาทจารจา
 ความเสนาหาเขาก็อึงทวงดูพัน
 มั่นหากสนลระนใจแท่คณิงนางมีส่วาง
 จิตหากเป็นบ่วงบักนิงแก้วยอคนาง

ใจหากอ้างม้างเป็นป่วงทรงกะสัน
 อันว่าคณฺหาเฮาตังไฟสนเนือ
 เหลือที่ทนทวงกันกะสน์นางไอ่
 ใหญ่ไปให้ไคว้นนี้ชีสว่างใจ แท้แล้ว
 ท่อว่า แต่งสาสน์ใช้ตามฮักครองปรุ้มไปนั้น
 มั่นบ่ทันใจท่อมึงจาอมก้อย
 ให้กุกอยใจตึงเกินตงกันฮอก
 ได้เห็นหน้าฮอกแก้ววันนีชีสว่างใจ
 ท่อว่า ได้แต่งใช้ผ้าเทศแพรคำ
 นำไมคืข้าวนางพอฮู้
 จักได้เป็นขวัญแก้วสะพานทองอยู่ได้
 สิได้เข้าฮ่วมฮ้อนสมรน้องไอ่คำ ชอบแล้ว
 ค้อมว่า พระกล่าแล้วตกแต่งบ่เนกาการ
 ตามโบชาณแต่หลังคณิงฮู้
 สุพรรณบ่ทม์ได้แหวนคิมณีไซติ
 สรงโสรจน้องจันทน์คู้กลิ่นหอม
 ทำมะโรงแก้วสะไบบางผืนอาจ
 ธรรมชาติแก้ววิเชียรแท้คำแสน
 เป็นแหวนแก้วกะสัตรทองเอื้อง
 จักวางปงให้น้องนางแก้วไอ่คำ
 พอเป็นยาย่าน้องไมคืไซท้อ

พอให้เห็นเพศเว้านางแก้วยอกแมน
 แม่นว่า ตกแต่งแล้วทองอาชาไนย
 บักรัสมะพละนไวกาศเพื่อชนันม้า
 ผาแดงชนทองอันแห่นเห่
 บักรัสมะเบ็ดแท้แล้แก้วมาเล่นหัน
 คนก็เล่นจันจันแห่นเห่อาชาไนย
 ให้นำผาแดงฟิงฟาวควายเ็น
 ม้าก็เดินทางเข้าคองยอนหลายเอน
 แดกแข่งฮ้อนตีมาเลียบผา
 ขวาม้าไม้เสียไลงบงซาง
 ทางภูสูงฮ่อมชันเหวห้วย
 ผ่อคสวยสวยไม้ต้นภูเหวหาด พนเยอ
 เห็นแต่ทาคาทาคิน่าอายัยยอาบหิน
 บินเหวห้วยคสูงหลายย่าน
 ขวาม้าค่านกว้างตีมาเล่นไป
 พอเห็นหมาโนหมันเหนทางลิ่งค่าง
 เจียบ้างลวกะเดินเต็นฮอกแด
 กาแกฮ้องในทองกลางป่า
 ม้าก็ลงจากห้วยคองซ้างม้าซาง
 ทางในค้ำวตงหลวงลัดล่อง
 เห็นแต่ควงคอกไม้ในค้ำวตงคาว

พอคาวน้อยเขาแข่งในแห่ง
 แสงแดดร้อนมณีมาอ่อนแรง
 กตแกงฮ้องฟังคณาในป่า
 สาลิกาฮ้องคณาเอียงส่งเสียง
 นันเนื่องก้องชมแข่งคอก่าน
 หงส์ห่านฮ้องผินผ่านแผ่นผาย
 และเลียบจ่ายก้างปลาย่าง
 เค้นทางลัดชอกคอดยเนินค้อย
 เห็นแต่กลอยมันเชื้อตามทางเียนอย่าง
 บ้างถูกเอนชนะฮ้องฮอดคัว
 ฟังยินกัวกล่าวท้วงในเหล่าคอนเลา
 ชาวผาโพงนั่งเขาหมุ่
 คุ้ทหายแสงแล้วผาแดงจัดบ่าว
 ท้าวทักขณขวี่มำบกสามเข้าจ้องขยัน
 ออกจากหนกกลายเขตภูผา
 พญาผาแดงพักแสงเข้มา
 ผาแดงต้านถามบักสามจากกล่าว
 ไกลแลใกล้ก้าวเ็นคั่งโต แท้เต

แต่นั้น ตามซาบไหว้ทูลราชเร้งโญ
 ในตงคอนโยชน์ยาวลือไกล
 ในตงกว้างพันคอนเป็นป่า
 แข่งถึบมาเถิงเท่าจัมเมือง

คอวที่ปุ่นของท่อนถามนางชูข้าว
 พอให้อุ้มเบ้องนางน้องโศกผาย นันทอน
 ค้อมว่า พระบอกแล้วกกแต่งทูตา
 ทาจนทมนันแต่งผิวผางเนื้อ
 เหลือที่ผาแต่งท้าวพาสามกันถ้วน
 ยิมม่วนแม้งสิเห็นแก้วยอดนาง
 นำทางเส้นถึงเมืองน้องนาถ
 พระบาทเจ้าเสด็จเข้าชอคเมือง
 สามถ้วนฟ้าวถึงช่วงหอปรารค์
 กิ่งถึงโสงนางยอศคามณีแก้ว
 บากี้แผวทนเข้าถึงหอเยี่ยมส่อง
 อันว่าสองค้อมเปี้ยเห็นท้าวเขียกหา
 มาฤเจ้าผาโพงมาชอก
 เชิญเจ้ามาจคยอยังพอเกี่ยวหมากพลู นันทอน
 เจ้ามีเหตุฮ้อนประการสังอันไค
 เชิญพระไขกะบวนความบอกเชื่อมพอฮู้
 เจ้าผู้เนื้อหน้ำมาเด็งนั่งสาค
 น้องก็ปลูวาคไวกองถ้ำแต่เหิง พิเชย
 แท่นั้น สามกัทวระเที่ยวขึ้นเมื่อเด็งนั่งสาค
 แสงตากมวาคไวกอ้อมหลคกะใจ
 สามกล่าวกานเปี้ยค้อมสองนาง

ยังก้อยสำบายบางอยู่ทงศีลสร้าง นั้นฤา
 แท้เนั้น สองนางเว้าคอมตามแย้มต่อ
 พออยู่สืบสร้างใจน้องค้อยคง อ้ายเฮย
 ก็หากสุขเพ็งเจ้าหอราชปรารค์ทอง
 ทุกข์ท้อไกลเทียมสองท่างสะเทินทางซ้อน
 ทุกข์แท่นอนในห้องปรารค์ทองเดียวคัก
 บ่ได้มีคู่ชอนนอนแฉ่งเบ้าตาย นั้นแล้ว
 แท้เนั้น สองเชื้อค่านคอมนางเปี้ยค่อม
 แนวสากซ้อมบ่ห่อนชาคักเข้าเยี้ยเล้าสิจาคหมู ได้ฤา
 บุปปลาบ่ห่อนชาค่านันทีหลวงบึงโบกซ์
 โกบ่ห่อนชาคักันไม่ย่างตัวง่าสูง
 คงบ่ห่อนชาคักเฝงค่อนหลวงบ่ห่อนชาคักมากแห่ง
 แกงสั้มก้อยหมากนาวน้อยหากค้อยยัง คอกเก้
 ชาติที่แปวชเลนนันทีหลวงบ่เชินชาค
 ชาติที่เป็นเชื่อหน่อฟ้าทางชอนหากค้อยมี น้องเฮย
 แท้เนั้น สองค่อมเปี้ยนางนาถหัวชม
 เอาแต่สมภารนางเหลื่อมมุงฝ่งข้า
 เป็นธรรมตาแท้จอมพระนางยังชม่อม
 เพินหากคั้มไฟฟ้าแสงเข้าอยู่เย็น
 เป็นสันไคเชื้อเจ้าเงินทางคินค้วน มาน
 มีเหตชอนสังแท็บอกความ แท้กอน
 แท้เนั้น สองเชื้อเว้าคอมนางเปี้ยค่อม

เมื่อซอญได้เตือนฮั่นก็ใจแท่สิงโต น้อยเฮย
 ท่อว่า อยากเห็นนางน้อยนางไอ่ใจเมือง นั้นแล้ว
 จึงได้คอมทนมาซอคนางแพงแก้ว
 ขอให้ไปข่าน้อยนางไอ่แห่งศรี
 ได้มีจอมผาโพงคว่นมาถึงน้อง
 อวล ได้มีของท่อนจอมนางแพวซอก
 นำของถวายยกท้าวนางน้อยไอ่คำ
 นำของถวายน้องใจเมืองพอสว่าง
 ทางให้เป็นพี่น้องพอย้อยยาม
 ตามกะใจแท้ผาโพงเที่ยวแ่ว
 ขอนาถน้อยนางแก้วโศกผาย
 พี่ยากแปลงขัวขวั้นสะพานทองเที่ยวท่อง
 เมืองสองฝ่ายกำกะโตเกียวก่ายกัน นั้นแล้ว
 ขอให้น้องคอมเปียนำเครื่องบรรณาการ
 เอาไปถวายนางกาญจก้อยชอวนไหว้ แต่ท่อน

๗. เปี้ยคอมนำบรรณาการถวายนางไอ่

แต่เนั้น สองนางได้บรรณาการของฝาก
 จึงออกปากทั้นเขียน้องตีคว่นเถิง พี่เฮย
 สองนางได้แหวนตีปัทมราช
 เป็นของฝากท่อนนางน้อยไอ่คำ

ทำมะโรงแก้วสองนางยอมมอบ
 ข้าชนบนอบนวนางแก้วยกเมือง
 บุญเชื้อเจ้าเหนือหัวยังหม่อม
 เป็นของฝากน้อมผาแดงท้าวมอบถวาย นื่องแล้ว
 สายสมรท้าวผาโพงนครราช
 ธรรมชาติท้าวมาเยี่ยมหย่อนยาม
 บางามท้าวเดินทางมาชอค
 มาจอยกกลางท่งนาหลวง
 ดวงผาโพงข่าวถึงพระนางนื่อง
 แท้เนั้น นางก็บายดูผ้าสะไบบางผืนแผ่น
 แหวนค่าล้านพิฑูรย์แก้วค่าเมือง
 ผ้านั้นแดงเหลืองสว้ไหมค่าสนแล้ว
 โสมทั้งแก้วค่าล้านเห็นแล้วหลากกะใจ
 นางก็ปากบ่ได้แก่นค้งมะโนทวง
 ดวงสมรสายแนนฝากเสน่ห์ของก้อน
 บังอรน้อยสายสมรนางไเอ่
 ได้ของฝากต้อนจาเว้าม่วนกะใจ
 ท้าวนั้น อยู่แห่งห้องขงเขตเมืองโต
 โสมเสลาบาไทตังโคเคเจ้า
 สันโตแท้เดินทางกันชอค
 มาจอยกนากว้างท่งหลวง นื่นฤ

แท้เนื้ สองนางไหวถวายพรทุกเศ
 ในเขตกว้างบ่คือท้าวยอกคำ
 ธรรมชาติท้าวงามยิ่งพระอินทร์หลอม
 จอมใจเมืองกังแมนทองแถม
 แนนท่อยายในค้ำวเมืองคนโลกลุ่ม เขา^{นี้}
 บ่มีปุ่นเปียบได้เพียงค้ำมท่อย
 บาไทท้าวแมนหล่อเหลาโสม
 คือคู่พรหมเทวาม่ายลงเมืองฟ้า
 กวรเป็นคาราแก้วใจเมืองเทียมคู่
 ชุคนชูเป็นเชยหน่อฟ้าโสมหน้าคังกัน
 คือคังอินทร์ปองบันเคียงคู่เทียมสอง ได้แล้ว
 ปองเสนาหาแท่นทองเทียมน้อง
 นางได้ฟังสองตำนานจากความเป็นต่าง
 อันว่า นางไอน้อยใจสะบันสันสาย
 คำายไว้ไกลถึงคณิงอ่าว
 พอแต่ชู้ข่าวท้าวมะโนน้าวอยากเห็น นั้นเก
 ค้อมว่าแล้วนางแต่งเคาตา
 ทังกาสาวแพรพันฝากไปถวายท้าว
 กับทั้งอุทุมพรผ้าผืนแพงเชิงนาค
 ของฝากน้องไอน้อยถวายอายนุ่งทง
 พอให้หายคิดถึงห้องผาโพงเมืองเก่า

เจ้ามีเมียอยู่ชั้นเทียมช้างก็สว้างหาย ว่าเนอ
 เมียเก่าอ้ายชูเก่าสิจางจิต
 ขอเชิญโสมสนิทบาให้ย่องยามถึงห้อง
 ยามเที่ยวน้องขอเชิญพอนั่ง
 จักค่อยละน้องไว้คาวน้อยค่อยเมื่อ ว่าเนอ
 เหลือแสงมายามน้อยหญิงพลอยทุกข์ยาก
 พอแต่เกี่ยวหมากน้องคาวน้อยก็จึงหนี ว่าเนอ
 นางก็บายเอาผ้าหมากชาติ* ผืนแผ่น
 พอให้บุญแก่นแก้วบาทาวันึงทอง
 ใจประสงค์แก้พันพลับพลาหมาก
 ชันสถาปากก้อนสองเจ้าส่งเมื่อ
 เหลือที่สองนางให้วันทาทุกบาท
 ก็จึงยวระยาทรย้ายลงห้องล่องไป
 นางก็ไปถึงท่าโพธิ์ไซสถานจอก
 ไปชอคพระบาทเจ้าถวิลให้ว้พระยอกเมือง
 เพื่อข้าโดยอาชญาเจ้าพระราชจอมธรรม
 นำคำทูลพระยอกันางน้อย
 ตึงหากกอยใจเว้าคอกางแย้มต่อ
 ก็หากพอหลกหล้มก็ไฉนน้อยบ่อยากหนี พระเชย
 คีที่อวจาเว้าพาที่เสงี่ยมเพศ
 ก็หากสมเหตุอ้างนางน้อยอ่าวคณิง

* อ่านว่า “ชา-กี”

จึงสมเป็นกษัตริย์ให้เทียมทงเป็นใหญ่
 ไว้เป็นนางมิ่งเค้าเป็นเจ้าเก่งเมือง แท้แล้ว
 พอแต่เพียงคำให้คำพระไมตรีเจ้าม่วน
 ควรที่เอากล่อมกลึงเทียมซ้อนอยู่ปรารภ
 ซอยที่นางเคยซ้อนเทียมองค์หลายชาติ
 นางนาถน้อยเชิญท้าวสู่สถาน ว่านา
 อันว่า ของฝักน้อยผ้านุ่งทงกาสา
 ชันสลาพลพินใส่ตัวถวายเป็น
 ขอเชิญทงเทียมผ้าหยาไทยเมียเก่า
 นางได้เจ้าบั้นนั้นคำหมั้นส่งมา
 อย่าได้อู่ซ้าเยี่ยมผ่อเคหา
 เชิญอ้ายมาเว่วยามนางน้อง
 มาเซาห้องเซาแดนหายเหน้อย
 เซาเมื่อยล้าเมือบ้านบ่ว่าสัง คอกนา.

๘. ผาแดงเข้าหานางไอ่

แท้เนั้น ผาแดงเจ้าได้ฟังนางเปี้ยค่อม
 พระก็ซอมเบ็งส่งนางเปี้ยกล่าวทอม
 บากบ้ายเอาผ้าแสนคำทงนุ่ง
 ก็ชิงนางไอ่แก้วใจสะอนานบทวง
 หายโตกง่วงเกี่ยวหมากบายสลา

จอมราชาฟ้าเชียงอันม้า
 บักสามเข้าบายเพื่อแคว้นแหม่มท้อ
 บายเชือกม้าพญาเข้าสู่มือง
 เห็นแต่เชือกเชือกแก้วผาสาทโง่งทอง พันเยอ
 สองนางอวนราชาสูหอนางแก้ว
 ท้าวกัฒนมน้ำเข้าลงลคเครื่อง
 เหลืองมยุสวแสงเหลื่อมเชือกคำ
 มีทั้งจำมรแก้ววิคำไกวแกว่ง
 นางแพงไอน้อยเชิญท้าวสุโข
 เชิญอ้ายไปนั่งแท่นหมอนลายเม้งจ้อสน์
 น้องก็ปลุกวักไวกองถ้ำบ่าวพี่ชาย นั้นแล้ว
 น้องก็ชูข้าวอ้ายคองอยู่นานเหิง
 ชยว่าเมียขวัญจริงจ้องมามีได้
 ปานนี้ เมียขวัญให้น้ำหลังเอนสั่ง
 จิตเจ้ายังคั่งแก่นสะเทินหน้าเคียงหลัง คอกก
 แท่นนี้ ท้าวกล่าวตำนานโลมนาดแพงศรี
 น้องอย่ามีกะใจจิตคั่งคั่นจาด้าน
 อ้ายนี้ คือคั้งตาลปลายค้วนหัวนากลางท่ง นั้นแล้ว
 มีแต่ลมพัดค้องเกือกเกวมน้ำมัน น้องเฮย
 ผัดแต่เป็นชายขันบ่มแกมหินแฮ่
 ผัดแต่เป็นบ่าวขันบ่มชั่งเทียม

มีแต่เป็นเนียมอัมหมอมเลิงบ่หายกลืน
 หาผู้ต้องเนียมอัมแม่นบ่มี
 นื่องอย่าสงกาท่อนภายหลังบ้านเก่า
 อ้ายขอไว้แก่เจ้าเป็นเหง้าเอกโทน นื่องเซย
 ขอแก่สายสมรน้องจอร์ เมืองผายไผด
 โทษพื้หม่นซันต้อยม้วนมอบถวาย
 นื่องอย่ากะการข้างจางจิตคำพระไมตรี
 ขอให้เป็นถึงไหมแกวเดียวกล่อมกันพันเกยว
 ตนเดียวอ้ายขออาสาทางพระเนต
 แสนจกมีเหตุฮ้อนตนอ้ายชช่วยทาง
 ทางกะใจอ้ายขันตายทางราช
 อย่าให้กะการข้างวางอ้ายสินนายแห่ง
 จักเป็นกำแพงแก้วคุณเมืองไคเพ็ง
 คุชอบตายกำแพงแก้วชอบเมือง
 สันไคแท่งค้อวलयอมอบ
 เป็นข้าใช้จอมนื่องแทบเทียม นั้นแล้ว

บัดนี้ บั่วนางไชยอภามาฮอค
 ขอเชิญพระยอกท้าวเสวยเข้าฟ้างแสง
 หลอนว่าแดนทางฮ้อนมายามนื่องนาถ
 เชิญพระบาทเจ้าเสวยเข้าให้สว่างหว
 แม่นว่า ของกินล้นเต็มภาเหลือโตก

หลอนว่าจางจี้พันเคื่องวันเพื่อนขึ้น
 แสนจักกลืนลงท้องหากคาอ้อยแค้นอยู่
 เชิญพระบาทเจ้าแถมน้ำดื่มลง นั้นท่อน
 ชาติที่อาหารเข้าของกินบ่ห่อนเบือ
 หากว่าเหลือปากอ้ายถวายน้องฟ้าเสวย พี่เอย
 แท้เนี่ย ผาแดงท้านจางนาคำม่วน

อันว่า สิบก่อนขึ้นบ่ห่อนท้อตัวปลา น้อยเซย
 สิบภาเงินภาคำบ่ท้อบมเบียนช้าง
 อันว่า อาหารเข้าของนางจางจี้ กัดท่อน
 พี่ไ้เห็นหน้าน้องบ่กินเข้าก็อมเอง นั้นแล้ว
 ก็อมว่าแล้วชมชื่นหัวนั้น
 มีอบายขันสลาหมากพลูพันไว้
 ราชเจ้าเสวยภาถอยออก
 น้ำคอกไม้จันทน์ก็ส่วยมือ
 เช็ดผ้าแล้วเท่งนั่งหมอนลาย
 นายบายขันสลาคำม่วนถวิลถวายน้อม
 จอมเมืองท้าวผาแดงชมชื่น
 เว้าอินฮ้อยคอมน้องไ้คำ
 ไ้โยหล่นหัวแกมแย้มต่อ
 คือแกงหากพอเอือกแล้วบ่มีไ้ไ้ไ้เกลือ
 เชื้อพอน้ำไ้ไหลลงหาก่อยล่อง

คำปากเจ้าค่องแล้วแสนสืห้ามกับฟัง ได้แล้ว

ทุกกะเทินว่าได้ปล้ำสินาซ่อนชู้ว่า

มีคบบ้านขวานบ่เบ้จำบังแม่นบ่เซา

สืบปากเจ้าบ่อท่อนท้อตาเห็น

สืบตาเห็นบ่ท้อมือคล้าหล่น

ผาแดงท้าวจากอมนางไก่อ

สุดที่ได้ปากเจ้าคอมน้องอุ่นใจ เจ้าเซย

พอเมื่อเด็ก ๆ ช้อนชมนางทิพย์ชูปล

ท้าวก็ชมจูบน้องผองเท้าชูงจวน

บาคาญท้าวชมนางนงถ้าว

มือเน่งน้ำวชมน้องอุ่นทวง

ทนบาท้าวชอนคอนางนาถ

พระบาทเจ้าชมแก้มจูบแก้ม

นางก็ห้วย้มแย้มชมกอดบาคาญ

ปานคังเทพาผายม่ายชมเมืองฟ้า

บาบุญท้าวชมนางเกี้ยวกอด

ชมยอศแก้วแพงท้อไธคำ หั้นแล้ว

๙. ผาแดงลานางไก่อ

เมื่อนั้น พอเมื่อราตรีลาจวนถิ่นไกลชูง มาแล้ว

ฟังเสียงไก่ผู้จันชันชนทัวเมือง

บุญเชื่องท้าวสืลาคืนเมืองเก่า

น้องจิ่งเนาอยู่ถ้ำคอยอายสีก้าวมา*

เท่านั้น ศรีระอาคแก้วน้อยนาถกัลยา

นางกัชลาไหลหลังลงข้าหน้า

ผาแดงท้าวโสมนางเหนืออาสน์

ขอให้นาถน้องนางแก้วอย่าวอน น้องเซย

ชาติที่แนวกสัตว์เชื้อบยอมไฟไคยง่าย

กายขอให้คายคาบหน้าเขาสียั้งว่าหาญ น้องเซย

* บางฉบับมีคำอาลัยตอนจะจาก ดังนี้

บัณเฑาะว์ได้พากน้องเดินห่างกลายก่อนแล้ว

สายใจแก้วจอมขวัญอายสีกิ่ง

ปาสีไลต่าน้ำคำเขยสีกิ่ง

คำสีกอสายส้อยกอยมันตีสลับ

หนองสิดาน้ำนาทามสิดาท่องไปแล้ว

นับมือโกกันแล้วห้วงมันแกวสีกิ่ง

นับมือโกไปแล้วห้วงเขยสีกิ่ง

หมากข้างสีกิ่งโกหมากกึ่งซิงสีกิ่ง

ล้าควนหอมสีกิ่งกอยโกกัน

ชวกสิดาจากน้ำนางน้อยค้อยอยู่

กึ่งสิดาเมืองมอญมอญสิดา

ศรีสิดาหน้าบาทสิดาเก็บ

นอกลาสร้างสาธเสียดิสิดา

พีสิดาเมื่อห้อยผาโพรงเมืองพ้อ ก่อนแล้ว

สีกิ่งซามแพงขวันทุ่งทางเคินผ้าย

บัณเฑาะว์ต้องแจ้แสงผ้ายยังมา แลเค

ซิงสีกิ่งสีกิ่งโกกันสีกิ่งให้แล้ว

หมากสิดาเข้าบ้านกะสีกิ่งให้แล้ว

ผมบึงลาคะกันห้วงสีกิ่ง

นางไอ่น้องอวลอายสีกิ่งจากไปก่อนแล้ว

คอกสะมั่งลาจากก้านฟานเขยสิดานาง

กาสีกิ่งโกกันน้อยอายสีกิ่ง

ผมสิดาฟ้าปุปาสิดา

บีสิดาก้วยควายบัณเฑาะว์

บ่อสิดาเขยอ้อยควายนั่นค้อยอยู่

เสียดิสิดาป้อแค้นสีกิ่ง

กิบนวลลาคะซำบอญนั้นค้อยอยู่

พีสิดาเมื่อห้อยผาโพรงเมืองพ้อ น้องเซย

บ่ก่อนาริเชื้อสกุลญิงยศต่ำ
 มีแต่หนองเนตน้ำใจน้อยหมากนุ่นปลิว นั้นแล้ว
 ท้าวกล่าวแล้วลาจากหอยปรางค์
 บักสามเทียมคาคเคียนอานม้า
 ราชาชินอาชไนย์เอนตั้ง
 ท้าวก็ผันหน้าม้าหาน้องอยู่เลิง
 พอไปถึงทุ่งกว้างเขาจอตโพธิ์ไซ
 กุบไปนำสูสีก่อยकिनชมน้อง
 สู้งเอาตนเข้าเมือคินบ้านเก่า
 วันหน้าเข้าง่ายแล้วจึงสีนำ
 กุสีไปหาน้องแพงศรีคินกอบ
 ไปชมไ่อนาดน้อยแพงล้านให้อิมใจ
 แท่นั้น สามก็ก้มขาบไหว้พระราชจอมหัว
 กลัวท้อเสียโชคชัยเคิกหลังเขินหน้า
 ขอแก้ราชาเจ้าเอาใจไว้ก่อน
 อันว่า ธรเทพเก่าปางนั้นส่วนทาย พระเฮย
 ผิดฮักเบื่องปฐมเก่าแต่บุษาด
 ในสงสารบาปเวรทำต้อง

โลกมากันลามกเกิดจางหาย
 อันจักถึงคำตายบ่อาจหลีกเลี่ยงได้
 พระจึงอว่ายหน้าม้าดิบแล่นซ้ำ ๆ
 นำทางถึงปรารภทองจอกเกยเซาฆ่า
 อันว่า ผาแดงชนหอคำเม็งจ้อฮัน
 คือตั้งพิศพาศใหม่ในเนืองตำบายน
 คือสมรมมิ่งเมียนตายมอดเป็นผี
 คือดึงศรีสมรนางไต่คำกิ่งสะบัน
 ใจกะตันถึงน้องแพงศรีนางไต่
 คือเป็นไซ้หมากไม้ในเนืองมโน
 กิ่งหนาวไซ้ในใจกันสวาท
 สาคเสื่อมุ้งเป็นเสียนทั้งกิ่ง
 คณิงถึงนงฮามน้อยสอยวอยมีสว่าง
 คือสปีนป่วงบักละเมอเพือกังฝัน
 ใจท้าวขาดสะบันคณิงนาถแพงศรี
 มีแต่โทมนังคิดบ่วายกะตันฮ้อน
 คือดึงบังอรน้อยในมโนทงโสก
 แสนจักวิโยกแก่นพันชันอ่าวกะสัน แท้แล้ว

โอรสเจ้าผู้เนื้อหน่อแก้วทีพะเนตดวงใจ พี่เฮย
 สั่งเล่าไกลดวงตาว่าพี่ชายเทียมช้อน
 ให้พี่น้องเดียวแสงแพงพาปะไป เต็นอ
 แม่นสิได้ใหม่แล้วบ้านแก้วยอดเมือง
 เจ้าผู้บุญเชื่องน้อยนอนเดียวพลอยเปี้ยว พี่เฮย
 สักให้พี่เที่ยวไปหาบ่แล้วแสงเข้าห้อยงายม ละนอ
 สักมางามเหลือคำมกิงนวลเนื้ออ่อน
 สายสมรแก่นแก้วพระอินทร์เจ้าหล่อลง
 คือคังองค์อมรมณอยู่สวรรคเมืองฟ้า
 ปานใดเกิดได้กัลยาน้องมาเทียมช้อนคู่
 นั้งอยู่ข้างเทียมอ้ายบ่าวพี่ชาย น้องเฮย
 ขอโศกกาไว้จาไปบทใหม่
 ยังไปแล้วท่อนไปหน้าจึงฟัง นันท่อน.

๑๐. เมืองหนองแสน่านเจ้า

บัดนี้ ยังมีนครห้อมเมืองใหญ่หนองแสน
 เป็นมหานครหลวงโยชน์ยาวไกลล้ำ
 เป็นอากาศกว้างน้ำใหญ่พระคงคา พุนเฮอ

ยมนานับบ่อาจสังขยาได้
 ชื่อว่า “อาโปกว้างหนองกะแสแสนยาน”
 เป็นแม่น้ำทั้งห้าผ่านนคร
 มีทั้งมังกรเข้ทวยทองเยื้องบำ
 มีทั้งบาเถื่อนกว้างลู้งลั่นล่งลง
 เป็นผงรุกลึกลัวแถมหนองสระใหญ่
 ลัตว์อยู่ไต่ลุ่มฟ้าโสมเต้าเลียบหนอง
 ระเมยมังม้าเสือช้างแฮดสิงห์
 ถึงโตนแท่นกะเส้นเห็นควายเถื่อน
 นกกาเรียนเลียบจ้ายอยไม้หมู่หงส์
 พากันลงโตนแท่นหนองแสแสนยาน
 เหลวห่านซังอินทรีเฒ่าไต่คอน
 สอนสอนเต้นเซียงกันตามฝั่ง
 ยังมีสุวรรณนาคเจ้าพญาใหญ่หน้าโก
 ทังพญาสุทโธเสียวสหายแฝงผืน
 ปูนปั้นไหนดที่หลวงแบ่งเค็ง
 ปูนแบ่งให้เสมอจ้ามเค็งกัน
 อันกำฝ้ายซ้ายสุวรรณนาคครองนที

มีเคซาเบ้งแยงแสงเช้า

สุทโธนาคนเจ้าทางขวาครองนั่ง

สองฝั่งเบ้องนทหน้าเบ้งแยง เจ้าเซย

เมื่อแสวงหาไต่อันโตมาเป็นเหยื่อ

เหลือปากยายพี่น้องเชือนใกล้ส่งแกง

แสงงายไต่อันโตมายายคู่

ชู้คนชู้บ้นแบ่งให้ประสงค์ได้ขอคสหาย

พอเมื่อหลายปีล้าเดือนดาวคับถ้าย ไปแล้ว

สหายเสี้ยวสุทโธนาคนได้ตัวข้างแจกกิน

ได้มากล้นชนแจกบ้นสหาย

เสี้ยวก็ยายกันกินชู้เชือนตาถ้วน

ชวนกันไต่หากินตามฮิต

บ่ผิดเคียงตีกต้องสองเจ้าคต้องกัน

หลายวันไต่หาเอาแวนหมาก

สุวรรธนาคนได้ตัวเหม้นแจกบ้น

แบ่งต้องไว้ไปแจกเสี้ยวฮัก

บ่ได้หลักความกินแจกบ้นไปก้อย

ตัวมันน้อยชนมันดูใหญ่

ตัวมันท้อโกโจนบักแดงเต้าอยู่เชือน นี่แล้ว

แต่นั้น สุทโธนาคนเจ้าคนึงใจคู่ดี

เสียวนับซื้อแท่นเหม็นใหญ่ยาว
 พระก็เห็นชนเหม็นคือตัวมันเสียวใหญ่
 ชนพุดน้อยบ่พอก้อยใส่แสง
 พอว่า ตัวหาได้บ่กินหลายเทื่อ
 ยืนเคียดค้อยบ่บ่้นน้อยกว่าหลัง
 ใจคำไว้ชินกินชั้นเก่า

กุกับเอาบ่ได้ชินให้เสียวแพง ก่อนท่อน
 เห็นว่า ชนมาแล้วบ่เอาปลาไปส่ง แท่นอ
 น้อยบ่ให้ใสได้ว่าเป็น นั้นเค
 อันว่าชนมันน้อยบ่กินพอดิม
 ตัวมันชนใหญ่แท่นบ่้นน้อยกว่าหลัง
 ช้อยว่าซังกูแล้วบ่กินหลายเทื่อ
 บ่เชื่อแท่สหายพันฟิงเพียร แท่นา

แท่นั้น สุวรรณนาคได้เยี่ยมผ่อสุทโธ
 สันโศจาเสียวแพงแสงเข้า
 แท่ก่อน เอาพุดใหญ่ให้บ่ส่งเพิงใจ
 สันโศจาจึงส่งมาพอน้อย
 กุไม่ยอมเสียแท่สหายแพงใจม่อ
 ทางให้เจ้าเงื่อนข้อเห็นแจ้งสิดว่างใจ ทอกนา
 ค้อมว่าแล้วสุวรรณนาคองค์ธรรม

นำทางถึงหอตเชื่อมสหยาแก้ว
 บัดนี้ เคืองใจแท้สหยาแพ่งอายเสียว เขาเฮย
 เป็นสิ่งนี้เมืองบ้านสิหม่นหมอง เสียวเฮย
 บัดนี้ หนองใหญ่กว้างน้ำซาชาดเงินวัง
 เสียวคอมใจซังส่งโตมาขึ้นชั้น
 คีคว่า เชือนเสียวพันแสงฉายเสมอภาค กันนอ
 ส้มมาหลากแท้ ๆ ขึ้นชั้นเก่าคิน นันจา
 อย่าได้เคียดคางซังซอซอกคำแพง
 แสงฉายเขาส่งกันแสงเข้า
 ยามกินเข้มีแกงก้อยลาบ
 เปนบาปเบื่องสังขึ้นชั้นต่อเขา เสียวเฮย
 ขอจอมเจ้าสหยาแพ่งไซ่ต่อ
 พอให้หายสว่างฮ้อนใจน้อยต่อกัน
 อย่าเฮ็ดผ่นหน้าหวักจกตาตอม
 ขอจอมหัวพระค้อยจาไซ่ข้อ
 พอให้หายโอยฮ้อนในใจสะสว่าง
 อย่าซาดซ้างมโนม้างแตกกัน เทาะนา
 แท่นนี้ สุกโธนาถไหว้สุวรรณนาคสามที
 ก็จึงมีคำควรต่อสหยาแพ่งเจ้า
 เขาก็กินแห้งทวยอาหารชั้นแบ่ง เสียวเฮย
 เขาก็กินบ่ได้ขึ้นให้ส่งคิน

เขาก็เห็นชนน้อยปั่นกินพ้ออัม
 อันนี้ ชนใหญ่แท้ปั่นน้อยกว่าหลัง นั้นแล้ว
 เห็นว่าตัวหาได้ปั่นกินหลายเทื่อ
 บ่เชื่อแท้สหายเจ้าฟังเพียร เจ้าเฮย
 แท่นนี้ สุวรรณนาคเจ้าเว้าม่วนทันใจ
 บ่ได้เต็งตาชูเก็งกันเสมอแท้ นั้นแล้ว
 แนวโถมันน้อยชนมันหากใหญ่
 เขาบ่คิดโลงเลี้ยวลงลั่วเสี้ยวสหาย คอกเก้
 ตัวก่อนนั้นบุญชโรช้างตัวหลวงสัตว์ใหญ่
 ชนมากล้นชนให้เสี้ยวสหาย
 ตัวนี้ เอนว่าเหม้นชนแหลมเป็นขวาก
 ชนบ่มากแท้ปั่นให้ทอกัน นั้นแล้ว
 สุวรรณนาคเว้าต่อเสี้ยวบ่ฟังคำ
 ทิงหากอำคำกินอย่าจางเว้า
 อ้างว่าตัวหาญแท้หากินคนละแห่ง
 คิดว่าเป็นเสี้ยวแพงขนาดแท้สังสิได้จากกัน
 อันว่า สุกุโรนาคเจ้าจาเบือนบิดใหญ่
 ใจเกียดแก่นชนเหม้นบ่เขา
 เสี้ยวอย่ามาเว้าคำเสียคันทา
 ให้ฟ้าวกันเมื่อโฮงอย่ามาจาง
 เว้าเป็นคำพลางล้อยอกคนสมเสียด
 เกียดว่าเอาเบียบแท้บ่จากันท่อย โน้นแล้ว

เมื่อนั้น สุวรรณนาคเจ้าหนึ่คืนมาเป่า
 เสียวบ่เข้าใจแท้เล่าหนึ่
 คืนมาห้องเชื่อนตนเชิงเคียด
 เสียวสังบังเบียดให้กัได้น่ายแห่ง เค้นอ
 ชู้คนชู้เป็นพญาแท้สังมาทำใจม่อ กั้นอ
 ชู้คนชู้เป็นเชื่อนหน่อฟ้าไฟกล้าหากสีเห็น
 เป็นพญาพิจารณาให้ถ้วนถึ ตักาย
 เลิกแลต่นตักายส่องบ่เห็น ได้เต
 สังเว้าอ้างโอดกล้าหาหอกทวนลา เค้นอ
 สองซาซาบ่เบ็งกันเมื่อหน้า
 เป็นพญาให้หาครองต๋องโทษ
 ตักเลฮ้ายบ่หมายได้เพ็งกัน
 มีแต่บิตเบียนเว้าโทสาเหิงซ่ม
 สันทาบเว้าคำฮ้ายเคียดเค็ม เค้นอ
 มีแต่ทวนลงว้าวบินไฟอิงไล่
 เท็กเกิดขึ้นเมืองบ้านมุ่นทลาย นั้นแล้ว
 สุวรรณนาคเจ้ากั้นเมื่อฮอดทัก
 ท้าวกัหับทักเว้าเวียงต้ายอับหนา
 นาโคห้างคาคักตักแต่ง
 แสงประทีปไต้คนใช้ฮอดกัน
 อันว่า จอมกสตร์เจ้าสุทโธปาปะนาค

คิดหลากแพ้เคืองแค้นเคียดเค็ม

ว่าจักผันถืบม้างเอาให้ช่วมงาย

พระจึงจัดฝ่ายเบืองเต้ายโฮมพล

เสนาหลายหมู่โยธาท้าว

ชาวเมืองกาสุวรรณขานตอบ

ผิชอบไว้เมืองบ้านสืห่างกัน

เพื่อว่ามั่งสังชั้นป่าบึงเป็นเทศ

ในเขตกว้างเมืองบ้านสืมนผง แลนา

ก็อมว่าแล้วเฮียกไพรโยธา

ไหลนองมาคั่งทวายไหลแล้ง

แยงหนกานาโคนาใหญ่

มานอบไหว้พญาเจ้านั่งเมือง

สันใดเจ้าจอมเมืองผายโศค

มีเหตุฮ้อนประการแท้สังใด นั้นเก

แต่่นั้น สุวรรณนาคท่านจาท่อโยธา

บัดนี้ เด็กใหญ่ช้ายบังเกิดเตังเมือง

จอมสุทโธเสียวแพงเคืองแค้น

เกียตว่ากินชั้นเหม็นเหม็นกฤษณใหญ่

ไหลหลังเข้าโยธาท้าวยาตเมือง ว่าคาย

พระก็เคืองใจแท้ซังเขาเคียดเค่ง

ว่าจักเส็งท้อสู่ลง้าวหอกทวน

จากความซำยโกธำอำงโศค
 โทษบ่สมล้ำดำนเสียบ้านคอบกิน แท้ตาย
 เขาก็ไปวอนให้ว้สหายแพงเกียคบ่ส่ว่ง
 เว้าโศคอำงเมืองบ้านมุ่นผง เจ้าเฮย
 เฟิ่นกั้แต่งทูตาใช้มาบอกสัญญา
 ว่าจักเสืวเศิกเมืองให้แตกตีจาค้อน
 พอเมื่อสรแสงพันพลหลวงไหลหลัง
 กับคังเท้าเวียงกว้างมิตมัว
 บ่อำจควัระนาได้ไหลมาปำนแม่
 ผงเผ่าชนควนแก้วชอคบน
 พันพิชชัยทะยานมาถึงราช
 สุวรรณาคเจ้าบ่มีย่านหย่อนไผ
 ไหลออกกำน้ำใหญ่ตีฟอง
 นทีหนองหลวงชาตไปเป็นบั้น
 นาคก็พันธนังเกี้ยวกุมกันชบคาบ
 เอาหางฟาดแม่น่านที่ช้อนชาควัง
 น้ำทั้งเท้าโคกใหญ่ไหลนอง
 ไนหนองกระแสดหลวงชุ่นปำนคนเขี้ยว
 ปูปลาบ่อนตายกองเตียรตะดาษ
 หินหาคักอันผาลำนเกอนฟั่ง
 ย้งย้งน่านองเลือดแดงฝาง
 ไนนทีหลวงตังเซเป็นชัย

มรณาเมียนตายไปป่านเมา
 ยังเล่าพันรณังขบคาบกันกุมฆ่า
 ปุปลาถัมคายไปเขินชาค
 ชึงคาบได้บินแล้วแล้วหนี
 มีทั้งกาและแซ้งเหาะออกแหลวแดง
 ชุมแซ้งพายโตนเจ้าอย่างกาน้ำ
 มีทั้งเต็นเหนอ้มเบ็ดปางทางก่าน
 แหลวก่านบ้องตะลุมเต็นนั่งมอง
 มันก้องอยู่หันกินซากปุปลา
 นาโคกวัดแกว่งตีชะเต็นฟ้ง
 ทายทั้งมังกรเข้าปลาชะกระกนเต้า
 ผงเผ่าเผียนตายเมียนเกือนระดัง
 เพราะเพื่อพญานาคช้ายเติกใหญ่เสือกัน
 สุวรรณทั้งสุทโธบยอมกันได้
 ยังเล่าไหลหลามกุ่มกุ่มกันดังสนั่น
 เค็งคีนก้องคือฟ้าสว่างบน
 ชุคนชูเป็นพญาแล้วสองแสงพันต่อ
 ชุคนชูเป็นเชอหน่อฟ้าฤทธกล่าแก่งกัน
 สุทโธทำฤทธขึ้นเป็นคนถือคาบ
 สุวรรณนาคท้าวถือง้าวหอกทวน
 สุทโธเปื่องทาวไซเผลียงผ่า

สุวรรณนาคเจ้าฟันซ้ายบ้ายัน
 เน้นพันธระกะจักแตก
 เมืองพญานาคเจ้าตู่เส้าหม่นหมอง
 หนองกะแสกว้างพังทลายแตกพ่าย
 สายน้ำพังทลายทอญ
 คู่สองเจ้าฤทธิแสงเสมอภาค
 ฝูงนาคน้อยเขาค้านโอบกั้น
 ยังแต่สองพญาเจ้าเคิกหลวงเสี้ยวต่อ
 บ่ได้รักได้รักฟันฆ่าต่อกัน
 สุวรรณนาคเจ้าปากเป่าเป็นไฟ
 เป็นแป่วลูกไหม้พลตายเสียง
 สุกโรเจ้าช่วยมนต์อมเป่า
 ลมทั้งเท่าไฟไหม้ตัวกิน
 ไปลูกไหม้พลนาคสุวรรณ
 นินนบปโห่แสงทั้งฮ้อง
 สุวรรณนาคเจ้าช่วยมนต์อมเป่า
 แป่วทั้งเท่าเบนน้ำแม่นที่
 นาคีลลิตถ้ำมไฟมอดเสียแสง
 สองแพ่งฮักบ่ยอมทะยานเข้า
 ทำฤทธิขึ้นตัวสีขาวใหญ่
 ทางไก่อเกี้ยวม้างใส่กัน
 ควันมีตักมคือตึงฝนลง

เป็นผรุสฺยคิมมิกมฺพ
 ภูมามังรณิกะจักหล่ม
 พรหมเทพเจ้าคู่เส้าบ่เชื่อง
 เสียงเถิงเท่าเมืองฮอกเมืองสวรรค์
 เป็นกวันสนเมฆบั้งแสงเส้า
 กวันเถิงเท่ามนเทียรอนิหาราช
 บ่ออาจนั่งอยู่ไต่กวันกัมมิกมฺว
 กวันผ่ากลวผาสาทวิไชยนต์
 แท่นกำพลหล้าตีสญเส้า
 ก็จึงเคื่องเถิงเจ้าอินทาเทวราช
 ผาสาทเจ้าพระอินทร์เส้าบ่ใส
 อินทาให้หลังแด่เยี่ยมผ่อ
 ก็จึงเห็นสองนาคเจ้ากุมขำยากเมือง
 ตรัสให้เทวบุตรเจ้าลงมาบนบอก
 ไปห้ามท้าวสองเจ้าอย่าแล้ว
 ผิดถักแท้หาโทษหนักเบา
 ให้ค่อยเชาเส้ากวันจึงตามเถิงแก้ แท้แล้ว.

๑๑. เทวบุตรห้ามทัพ

แต่นั้น นาโคไต่ยีนคำคุณลาก
 พาถันชนจากน้ามาไหว่นาคกล้า
 เชื้อผิดเคียงชันการโคเป็นเหตุ

จึงได้ทำเชชกลักม้วยาคนเมือง
 สันโดแท้คำเคื่องมึงเกิด ท่านเฮย

แต่นั้น สุวรรณนาคไหว้จอมราชเทโว
 ทั้งสุทโธอยู่ฟังคำเจ้า
 ข้าขอเอามือตั้งเหนือหัวยังข่มอม
 จอมเทพให้เห็นแจ้งสองธรรม
 เพื่อข้าทำมิตรไว้เสียวชอดสหายแพง
 แสงฉายชักส่งกันกินเข้า
 รางเทอไปหาได้อาหารตัวใหญ่
 ได้แม่ช้างบันขึ้นต่อกัน
 ภายหลังได้ตัวเหม้นขนแข็งยาวใหญ่
 ตัวหากน้อยบันขึ้นส่งสหาย
 แบ่งปันพิบั้นเสี้ยวแพงชัก
 เพื่อนว่าอีกคำกินบ่ชื้อตรงกันได้
 เห็นขนเหม้นคือตัวมันตีใหญ่
 บ่ได้คิดโลกเดียวลงล้าวเสี้ยวแพง
 เสี้ยวก็เลยขึ้นชันคินมาสน่เก่า
 มีท่อนเหตุเจ้าถวายเจ้าข่มเพิง พระเฮย
 หากเลิงแพงกันแท้บ่มีใจเชิงเคียด
 เสี้ยวว่าเสียดท่อนนั้นเมื่อไหว้กับบ่ฟัง
 ยังเล่าคิดเคียดแก่นเทยาคเอาเมือง

คำเคืองผิดท้าวพันเทม้าง

“เจ้าผู้ทางหลวงกว้างส่งไปเที่ยวสองขอก แท่นอ
หมกปลาแตกมีบ่แพ้ส่งไปจำแต่ตอง นั้นเค
แปลงขัวขวามันที่หลวงส่งบ่ไต่
ส่งเล่าหมันบ่ไปไหนผู้เดียว แท่นอ”

สุวรรณเว้ามีเขายังโกธ

โทษบ่มีสำถ่านเสียบ้านมุ่นหลาย

สังคายมคุมอดเมียนเสียชาติชีวิต

คำผิดบ่มีหลายส่งเคียดเค็มถึงนั้น

อันคำฮักแพงกันนั้นเป็นเอกมหาคุณ

เป็นบุญหลายเสียแพงสหายแก้ว

แนวพญาสร้างครองเมืองใจม่อ

พอให้พลไพร่ฟ้าตายเมียนมอดชีวิต

ขอให้มีที่ยังสอนสั่งในธรรม แค่ท่อน

จำให้สองพญาเสียสหายอย่าเคืองแก่น

จอมแมนห้ามทั้งสองให้ลาเลิก นั้นเทอญ

ทางพันเพ้อห้ามชู้ทาง พระเฮย

แต่นั้น วิสสุกรรมไท่เทวบุตรตนยัง

พระกัถถึงล้ำเยี่ยมเห็นแจ้งแห่งคติ

จตุบาลโลกท้าวถามเหตุสุทธโร

ขอให้จอมเทโวหมั่นคณึงเห็นแจ้ง

แสงสุรารังสับคมศัด

ให้พระกิตให้แจ้งจากท่านบอกคติ แค่นั้น

พระมีคำเคืองแค้นจากความอันมั่น

เว้าถึงแก่นซากเหง้าเขาได้บัพผิงเพียร ท่านเฮย

แต่นั้น พญาสุทโธให้ว้ตามครองคำชอบ

กับผิกตอบเว้นชนหมั่นผอกเหลือ พระเฮย

ผู้ข้าได้แม่ข้างเห็นแต่ขนยาว

ชนขาวคำทอโยยงน้อย

แนวนามหมั่นเห็นชนกู่ใหญ่

ตัวทอไก่อักโง้นบั้นชั้นแจกมา

ข้าน้อยบัพพิจารณาแท้หือระทัยเกียดโกร

โทษหากมีท่อนขอเจ้าสั่งสอน

ผั่นผ่อนให้หมดโทษคำตาย

ขอให้ผายวาจาผิดสองเผื่อข้า แค่นั้น

แต่นั้น วิสสุกรรมไท้เทศนาสอนสั่ง

เขาได้ฟังแจบแจ้งสองเจ้าจ้อจำ

มันเป็นกรรมเวรบังคับควรทำฮ้าย

คำตายนั้นเขวนคอพันจ้อง

บางพ้องตายจุ่มน้ำกรรมเกี่ยวแล่นถึง

ให้กึกเบ็งให้แจ้งกรรมแต่งเวร

มีปาบึงเวียนถึงคังเงาเทียมข้าง

ยังจักเดินทางเส้นสงสารเที่ยวท่อง
 หลายชาติให้สองเจ้าเที่ยวไป
 มาจักถว้ระนาให้เห็นครองบุญบาป
 สันทาปให้เอาไว้ที่ถว้ แทะเนอ
 ปาณาเว้นปาบึงทางชั่ว
 อย่าได้ฆ่าท่านแท้เวรให้ชาติลุน
 อทินนาเว้นอย่าปองเอาของท่าน
 ของเพินบ่ให้ทนเจ้าอย่าลักเอา
 กาเมเว้นภริยาเมียท่าน
 อย่าไปสมเสพซ้อนเวรช้ายชาติลุน
 มุสาเว้นอย่าแปลงคำถว้ละลาย แทะเนอ
 ภายหน้าพันตนเจ้าชีปากเหม็น
 จักเป็นเวรแท้คำสะทาวป็นปอก
 สุราเมบอกไว้นินเหล้าบาปหนา
 มันเป็นเวรช้ายสนองตนเวียนคอบ
 เป็นบาปไปไนชั้นชาติขีมา ท่านเฮย
 บัดนี้ เขาจักแบ่งเขตให้ครองนั่งกินเมือง
 สุวรรณครองทางไกลเขตแขวงทางใต้
 สุกโธให้ครองเหนือตะวันออก
 แปลงแม่น้ำเอ็งทำซอดชะเต นั้นเนอ
 ใผผู้บ่หน้าทำซอดแวนเมือง

ให้โฮมมีจนาปลาชนมานำน้ำ
 สุวรรณเท้าวสุทโธประณเมฆา
 ให้เทพเจ้าสำแดงซึ่งสิ่งสอน แท้แล้ว.

๑๒. ส่องพญานาคสร้างแม่น้ำ

บัดนี้ หนองกะแดสินธุ์กว้างวางเสียปะไป
 ไว้ให้พวกเผ่าเชื้อเมือหน้าหนึ่งครอง
 พวกพี่น้องจักรครองนั่งหนองกะแด
 หลิงแลมองนั่งเมืองทงสร้าง
 ทางกลางไว้พงศ์พันธุ์พี่น้องเก่า
 เทวราชเจ้าสอนแล้วคำวเมือ
 เหาะล่องคันคั่นคอบวิมานทอง
 แยกเวหาหยอดสูงสุวรรณักฟ้า
 แท่นนี้ สุกโธเจ้าเมือถึงผาสาท
 บอกให้อำมาตย์ท้าวเดินข้าไพร่เมือง
 บัดนี้หนองแสด้างวางเสียปะไป
 เทพให้ชั้นฟ้าบันให้บอกหนี
 เมืองอันนี้ปะไปโลวาง
 เขาหนีไปทางเหนือแต่งเมืองแปลงสร้าง
 เขามาพากันคั่นหนีไปสร้างใหม่

ใผ่ย่ำกึกต่อท่อนเมืองนบพิ
 ตังบ่มีใผ่ค้ำเมืองหนองสิเชินชาติ
 เมืองเก่าช้างสไลไ่ว้พรากไกล
 สไละไ่ว้หนองแตสช้างเป่า แลเต้
 สุวรรณาคเจ้าเมื่อได้แต่งแปลง
 แท่นัน ฝูงสุท้าว* เงินไพรโยธา
 ไหลนองมาสู่เมืองเสมอน้ำ
 บั๊ก^๕ เขาจักพาไปสร้างหนิไปเมืองใหม่
 ทางไกวเป่องเป็นน้ำแม่ของ
 หนองมากลั่นที่หลากเป็นทาง
 ดางหินผากันเกฬังม้าง
 เป็นทางกว้างนทีหลวงเหวหาด
 ทาด ๆ น้ำเป็นแก่งซ่อมวัง
 ไหลหลังน้ำเป็นยังหนองแส
 หลิงแลมองโยชน์ยาวนทีกว้าง
 ทั้งปวงได้จอมเมืองพลไพร่
 ยังเล่าดางกันไฉ่หวัยซ่อมผา
 ดางไปเท้ำภูซ่อมหลายซ่อม
 ทางฟาดเป่องเป็นห้วยตาดหิน
 น้ำหลากถ้วมไหลตาดเต็มของ พุนเย้อ

* น่าจะเป็น "ลูกท้าว" เพราะในหน้า ๖๒ ตอน ๑๓ เป็นลูกท้าว

ฝูงนาโคกนั้แปลงนทักว้าง
 ดางไปเท่าเห็นชั้นหลายหลั่น
 ซอดบ้องท้างเถิงเท่ากุศเวียน
 ผันคว้างคว้างเท่าซอกเขื่อนหิน
 สิ้นตอหลักแบ่เกว้งม้าง
 ดางเถิงเท่าคู้กันแก้งใหญ่
 ทางไกว่ป่องภูม้างแตกพัง
 น้ำก็ไหลท้างเท่าฟองฟาดเป็นชั้น พันเยอ
 ภูผาหลวงชาตไปเป็นบัน
 นินน่ก้องธรณีสืบหล่ม
 เป็นแม่น้ำไหลอ้อมหลักดอน
 เอ็นว่า “ดอนเชียงชู” เทิงเมืองเหนือหาก
 ทาก ๆ น้ำไหลอ้อมหากพระจันทร์ แท้แล้ว

แท้เนั้น สุกโฮเจ้าพญาหลวงจัดไพร่
 ไหลหลังเข้ามาม้างซ่อมทาง
 เป็นแม่น้ำไหลซอกคอยไชย แลนา
 นาคเอาทางไกว่กวัดแบ่งปันเป็นแก้ง
 แปลงปุนม้างเป็นทางดางบ้ำ
 ในภูผาใหญ่กว้างหินล้านแตกกะเก็น
 เซ็น ๆ น้ำไหลนองห้วยใหญ่
 คนจึงไ้เอ็นว่า “พระคุณา”

นาโคกวัดแกว่งเกทางกว้าง
 ไหลถึงเท้าคอนแดงเสมอเรียบ
 หาทึบียบบ่ได้ไหลม้างแตกกลาง
 เป็นทางเสี้ยนหินองเลียบฝั่ง
 ไหลทั้งเขวียนเลี้ยวเกี้ยวอ
 คอหินก้อนเป็นทางคามหว่าง
 บ่อจันับอ่านได้การใช้พ่อพญา
 นากก็พากันสร้างแปลงทางวางป่า
 ก่นภูผาแตกม้างหินลั่นมุ่นกระจาย
 ฟังยินท้วนๆ น้ำสีทาดหินผา ฟันเยื่อ
 นากก็แปลงนาวาล่องลอยตามน้ำ
 ไหลโตนก้อนหินผาแกร่งคั่น
 คือกดบังปืนใหญ่ม้างผาล้านแตกพัง
 บัยังเหลือไค้ผงฐฐเป็นหมอก
 คนจึงบอกชื่อไว้เป็น “แก่งสี่ฝ” นั้นแล้ว
 ออกจากหั้นซอคแม่พระคงคา
 นาโคเอาปลาบึกขึ้นมานำน้ำ
 มาถึงถ้ำแปลงวังให้อยู่
 พญานาคเจ้าเซาสร้างอยู่เวียง
 สุนัขยงตันพันจากคำตาย
 ก็จึงหายโรคาพยาธิต้องถึงเนื้อ

เหลือที่บัวบางล้อมพญาหลวงแทนแท้
 นาคก็แพ้ลูกเต้าหลานหล่อนเกิดมา
 เต็มอยู่เวียงใหญ่กว้างพญานาคสุโข
 เป็นเทโวนั่งเมืองแปลงสร้าง
 ทางเหนือพันหนองแสนแสนยาน
 ทางใต้พันถึงเก้าซอกชะเล นั้นแล้ว
 กรองสืบสร้างศรีรัตนานครหลวง
 เนาปรารงค์ทองแท่นคำแดงเข้า
 เทวเทงาเทียมองค์ภูวนาถ
 เทียมบาทท้าวจอมไทนั่งเมือง
 ก็จะมีลูกน้อยจอมประเสริฐรังคี
 ทือทือเป็นใจเมืองสุปงามปานแถม
 ก็คืออินทาให้หลอมลงมาเกิด
 ตอนใหญ่หน้าบาท้าวเบ่งศรี
 รังคีท้าวใจเมืองงามยิ่ง
 เมียมึงแก้วเทียมท้าวก็ไม่มี
 ยังไปหายโสภณอันทอนาถกนิรี
 นางเทวไม่มีเทียมซ้อน
 สายสมรท้าวอนเคียวคอมคึก
 หาคู่ซ้อนเทียมท้าวกับมี นั้นแล้ว

บัดนี้ จักกล่าวถึงสุวรรณนาคเจ้าชัยพากย์เทวบุต
 พากันชุดนทีหลวงกันกินเทม้าง

เป็นทางกว้างแปลงนทีแม่น้ำใหญ่
 ชุกกันม้างบุคันแผ่นดิน
 บุปันดินกว้างยังเป็นทาง
 หลักตอหินม่นพังเมม้าง
 หินแสงก้อนนทีหลวงโตนตาก
 เหวหาดห้วยหินล้านซาบเพียง
 เป็นหาดแก่งน้ำทั้งไหลแซง
 แปลงนทีหลวงซาบเพียงบ่มีแก่ง
 แปลงเถิงเท่านั้นหลวงไหลผ่าน
 คนจึงเรียกว่า “น่านาน” กว้างสุวรรณสร้างสืบมา
 มีทั้งปุปลาบ่อนทวนนทีล่อยล่อง
 เป็นป้อมทางหินก้อนบ่คัน
 หลายวันแท้ปีเดือนแปลงก่อ
 สุวรรณนาคเจ้าแวนซำบ่ทัน
 ก็จึงเสียไชย์แท้แปลงนทีบ่เถิงที่
 ปลาบึกขึ้นบ่ได้แปลงซำซอกถุน
 ปุนแปลงสร้างทางนทีเพียงซาบ
 ซอกเป็นแม่น้ำนทีกว้างซอกชะเล
 โสมแม่น้ำนทีใหญ่โพระมิง
 เป็นทางสายแตงดินทันท้า

สุวรรณนาคเจ้าครองนครเมืองน่าน
 แปลงก่อสร้างเมืองกว้างขวางเพียง
 เนืองนัยก้องนันทารุณครนาค
 ฟากฝั่งท่าสองเบ้องท้ายกะไค นั้นแล้ว
 ปลูกเสาต้นบ่อของนทีใหญ่
 สุกที่ไกลโยชน์ได้ไหลเดียวย่านกะแส
 ปลาบึกบ่อนปลาเดิมมีมาก
 บ่อตอยากใช้คุณแก้วหมู่เกิง
 เติงระตุกถไล้โหมอ่างปลาบึก
 ปลาพญาสุทโธนาคนาแปลงไว้
 เป็นมหาขรณทีกว้างทะเลหลวงยาวย่าน
 ไหลผ่านเมืองใหญ่น้อยสองก้าฝั่งของ เจ้าเฮย
 สุกโรเจ้าชุกกันมหาขรณทีก
 เป็นแม่น้ำมีของหลายอนกนองในพัน
 กนจึงพากันเอนนทีของสืบต่อ
 พญานาคก่อสร้างบุคันสืบมา
 อันว่า นันทะนทีกว้างแปลงเป็นน่าน่าน
 ไหลผ่านเข้าถึงเท้าปากหลวง
 ทังปวงเอนโพระมิงแม่น้ำใหญ่
 สุวรรณนาคเจ้าแปลงสร้างสืบมา เจ้าเฮย

๑๓. พญาขอมทำบุญบั้งไฟแสน

บัดนี้ สัพพะกอดเกลียวกลอนเก่ามาแดง ก่อนแล้ว
 จักได้แปลงกลอนสำนวนใหม่มาแถมซ้อน
 อันว่า ภูธรท้าวพญาขอมเสวยราชย์
 ลืออาญ้องในพื้นแผ่นดิน
 ทงสินสร้างนครหลวงเอื้องสูง
 บ่ได้มียากยุ่งสังเทห์ทอใย

พระก็หอมพลแพนแปดองสรงไชยกว้าง
 ปวงชาวเชื้อพญาขอมชมชื่น
 หลายหมื่นล้านโฮมเข้าเพ็งบุญ เจ้าเฮย
 พระจึงปูนแปลงสร้างกองบุญอันประเสริฐ
 ประสงค์ไปเกิดกายฟ้าสู่สวรรค์
 พระจึงทนต์ลูกท้าวฝูงหมู่โยธา
 ทังเสนาไพร่พลโฮมเต้า
 เขาจักพาแปลงสร้างกองบุญบั้งไฟใหญ่
 ตกแต่งสร้างบั้งให้ม่วนนิย
 ลือซอคให้เทวราชอินทรา พื้นแล้ว
 ให้สุแปลงภูกาแจกยายไชแจ้ง
 ยายไปให้แขวงนครเขตช่วง
 บอกรักกว้างนครท้าวท้าวแดน
 ให้เขาได้บั้งไฟแสนชูแห่ง

ตกแต่งให้นครท้าวหลังโฮม หน่นท่อน
 กับทั้งสมณเจ้าชีพรหมณ์เขาะชอค
 เจ้าจักทานทอดให้สินชัยส่งบุญ
 ทังบั้งไฟดอกไม้ตะไล่อีกทั้งทอ
 กงพะเนียงหลวงแต่งคามาพร้อม
 ผัดหมายให้เดือนหกเพ็งสิบห้า
 ขึ้นแต่นั้นถึงเก้าแปดวัน แท้แล้ว
 ค้อมว่า พระกล่าวด้วยยาสะลาภู
 พากันตกแต่งไปคนใช้
 แขวงเหนือไต่นครขวางยายแจก
 ขงเขตกว้างยายให้ทั่วไป
 เมืองอยู่ใต้ลุ่มฟ้าครองนั่งเนนนคร
 ในนิคมคามแจกยายบ่หลอได้
 เมืองเชียงเหียนสี่แก้วเมืองหงส์ฟ้าแตก
 ตกแต่งให้ไฟบั้งหมื่นปลาย แท้เนื้อ
 ให้เขาได้เจ็ดพันบั้งไฟดอก
 สมณะให้มาเสี่ยงชู้ตน
 ย่าให้เหลืออยู่ค้างมาช่วยมกองบุญ
 ปูนแปลงตกแต่งบั้งไฟมาพร้อม
 นื่องพญาเจ้าไฟหางบั้งหมื่น
 ดันกว่านั้น มีหน้าขอบคุณ เจ้าเซย

เฮาจักทำบุญสร้างถวายเป็นฟ้าต่อ
บั้งไฟแสนเบ่งขึ้นแดงฟ้ายอดสวรรค์ แท้แล้ว

บัดนี้ พญาขอมบอกให้ตกแต่งหงัน
ทั้งตูปผามทั้งเพียรระวังกว้าง
ปวงชาวบ้านกงพานโพนตาก
ตกแต่งยายให้เสียงมาตึงตูปผาม
คอนแซพันแซียงเหียนบ้านเขียบ
ให้มาทางเผือกอ้อมระวังตึงตูปทอง
ทางบ้านน้ำค้องสามพาคพันคอน
บ้านสองคอนคอนเขื่องแต่งเพียงมุงไว้
ในผามเพียงหญ่าบั้งไฟแสนนามแท้ ที่พัน
ทางเมืองเพ็งแต่งไว้ยายให้บอกมา
ให้ฟ้าวาคคีแตกอนผามทั้งตูป
เฮ็ดให้กว้างโฮมเต๋าบเต๋ม นั้นเทอญ
นาโงบ้านคอนตุ้มสี่เดียว
ให้ฟ้าวหาหน้าไม้มาตึงตูปผาม
ทางบ้านคำเหล้าบ้านแม่หม่นนาย ก็ดีท่อน
ให้ฟ้าวยายกันมาก่อนผามมุงหญ่า
ในท่งนากว้างเขื่องคำบ้านตาก
ทางเขื่องพินแม่ซ้องทั้งบ้านเต่าคำ
บ้านสานข้องโพนเพียงเขื่องใหม่

ให้ฟ้าหาหม่มไม่ไปกังคืบผาม แท้เนอ
 อันว่า ผามสองห้องบ้านทาคณาเดิม
 ให้ฟ้าเติมตามก่อผามมุงหญ้า
 กำพญาขอมเจ้าจอมเมืองตรัสสั่ง
 พระได้บอกแจ้งฟังแล้วอย่าชิน ท่านเฮย
 ทางเมืองเพ็งบ้านพระโกขามบ้านก่าน
 แต่ละบ้านให้โฮมเต้าแก่งดี
 เวียงคำพันเวียงกิดฟ้าก่อ
 ให้ฟ้าวมาก่อตั้งชาวซ้ายแก่งดี
 เมืองที่พันเมืองสรวงตากแดด
 ฟ้าวพึงแท้มาเสียงซู่เขื่อน
 บุญใหญ่แท้จอมเอกพญาขอม
 คนหลวงหลายหลังมาโฮมเต้า
 แสนถือล้านเนืองนองเต็มท่ง
 ใจประสงค์ช่วยเจ้าบุญกว้างยอกเมือง เจ้าเฮย
 หลายถิ่นถ้องผามไชย์เคียระคาษ
 ววงวาคไว้หลายชั้นคืบผาม
 คนเต็มนาหลวงย่างไปลิ้ด้าย
 ก็หากหลายเหลือล้นนองคนเคียระคาษ
 ววงวาคอ้มอาฮามใหญ่หอสนัน
 เป็นถิ่นแถมมากมุลหลายชั้น

เมืองนั้นกองผามหลวงจอมราช
 พระก็โยย * อาชญาตั้งผามกว้างแจกทาน
 การบุญสร้างพญาขอมทานทอด
 ตกแต่งให้หาไว้แต่งดี
 มีทั้งสาธเสื่อตั้งมั่งม่านหมอนลาย
 ยายกันเขาจอนนอนผามกว้าง
 แม่ญิงให้หาแพรทอหูก
 ทั้งลูกเต้ายายให้ชู้เฮือน
 พ่อชายให้หาของเสียงแขก
 แบ่งแจกให้ของทันแต่งทาน
 บางพ่องไปหาเนื้อปลูปลาของบ้ำ
 หม่าเข้าปิ่นหมักไว้ชู้เฮือน นั้นเนื้อ
 บางพ่องหาแห่ซัอนนอนแสมกลางท่า
 บางพ่องหาคว่าเหม็นเหนอ้มเต่าแลน
 ได้มากลั่นย่างอุ่นข้างไฟ
 หามาโฮมแจกกินทานสร้าง
 คนหลายเหลือล้นหาบั้งไฟมาแต่ง
 ตั้งบั้งฮ้อยแถมขันฮอดพัน
 ตามหลังเฮือนให้กุมไฟบั้งหนึ่ง

* น่าจะเป็น “โคย” เพราะในเรื่องอื่นเช่นเรื่อง เขตพน เป็นตัน ก็เป็นโคย ตัวอย่างเช่น
 “เขาก็โคยอาชญาเจ้าลูกหลานโคยพลัน”

อย่าได้เห็นหว่าง* เว้นบุญเจ้าพระยอดเมือง แท้เนอ
 เชื่องทัวเท่าขงเซตเมืองไกล
 บุญบูชาไฟพญาขอมใส่มาหลายบ้าน
 ขงเซตกว้างหัวเมืองช้อยท่าน
 แต่ในขงขอบค้ำมีไว้ใส่มา
 เชื่องเถิงผาเท้าผาแดงสุทที่อ่าว
 ใ้ช้ช่าวเจ้าลุ่มฟ้าพญาเท้าแต่งบุญ
 ท้าวก็คิดอยากสร้างบุญช่วมนางแพง แท้แล้ว

๑๔. ผาแดงเห็ดบั้งไฟแสน

แต่นั้น บานบุญท้าวผาโพงทองนึ่ง
 คึกก้องแค้นเถิงแก้วไ้คำ

บานบุญตกแต่งคนมาเผ่า
 แต่มัน เสนาท้าวทูลถวายกัมขาบ
 พระบาทเจ้าจาเว้าต่อขุน
 บัดนี้ บุญหลวงเจ้าพญาขอมยศใหญ่
 ใส่คู่บ้านเถิงเท้าขอบเมือง
 เป็นที่เชื่องชุ้งแจ้งพญาแต่งของทาน
 เขาจักโฮมกองบุญช่วมพญาขอมเจ้า
 เอาบั้งไฟแสนได้หลอนบุญพญาใหญ่

* น่าจะเป็น “หว่าง” หรือ “ว่าง”

เยี่ยวว่า บ่เป็นการเกือกซ้อนพลเข้าไพร่เมือง
 ให้ฟ้าวเฮ้วพระล้นท่อนหาหินมาซัง
 กกเส้นไว้กินหม้อชอกแสน นั้นเคื้อ
 บั้งไฟใหญ่แท้สมส่วนจอมเมือง
 เพียงพอแสนจึงไปหลอนพญาเจ้า
 ชาติที่ไปหลอนนั้นพอแสนเฮาจึงแต่ง
 ทางให้สมมาคแม้พญาเจ้าขึ้นชม
 ทั้งให้หาเอาเผิงตเทียบเหล้มหมื่น
 คำซังไว้แสนฮ้อยแต่งเทียบ
 จอดปากไว้เจาะใส่แปลงเทียบ
 เงินคำเลี้ยงก่านคี่เป็นบ้อง
 ใบศรีนนั้นคี่คำเป็นแผ่น
 เป็นแวนแก้วเมื่อหน้าโลกถือ ท่านเฮย
 เทียนคำนั้นเอาเป็นของฝาก
 ถวายพญาขอมราชเจ้าพอชู้ข่าวเฮา
 เอาสลากออกให้ท้องเขตเคื่อนหก
 ถึงวันเพ็ญแท้โฮมวันนั้น
 กันถึงเท่าเจ็ดวันจึงสเลิก
 เบิกพะแนกแล้ววันนั้นเลิกลา แท้กาย
 ให้หาของกินพร้อมไปโฮมกกแก่น
 แลนล้นหมื่นกะเส้นจ้อนชอกแท

กว้างปานอย่างขางไฟปิ้งจี
 ของกินดีแต่งไวโซมเจ้าพระยอกเมือง
 เอาไปเลี้ยงของกินอย่าให้เน่า
 เมื่อกินแก้มเหล้าเขาสิเว้าว่าเหม็น
 ค้อมว่า พระสั่งแล้วเขาแต่งเคา
 พากันหาชู้อันทอไว้
 ทงไหเหล้าเอาไปแวนมาก
 บัให้อีกอยากรู้กินเหล้าม่วนนิ
 พันไหตั้งเลียนลายพอหมื่น
 ของอื่น ๆ มากล้นไปพร้อมพ้ามวน
 เอาให้ยีนม่วนแม้งบุญใหญ่พญาขอม
 นำถวายเป็นเมืองชู้อันดีไว้ หั้นท่อน

๑๕. บุพพกรรมกัจฉี

บัดนี้ จักกล่าวบุพพกรรมท้าวภักดีพญานาค
 เกิดอยู่เมืองหล้าบ้านที่กว้างแม่ของ
 พระพ่อเจ้าพญานาคสุทโธ
 ก็คือยากโมทนาศุภะร่วมทานคนสร้าง
 พญาขอมเจ้าแปลงบุญบังไฟใหญ่
 สุทโธนาคนได้คนึงสร้างแต่งบุญ
 ถอมคนสร้างพญาขอมทานทอด

ลือชอกให้นางแก้วไธำ
 ธรรมชาติแก้งามยิ่งสาวสวรรค์
 อันแต่ในเมืองคนบ่เทียมนางได้
 ในเมืองท้าวภักดีสุดที่อาว
 พอได้ชู้ขำวน้องบาท้าวปวกกะสน
 วันคืนได้คณิงหานางไธ
 เมื่อเช็ดบุญใหญ่ตึงลิไปเยี่ยมล่ำแยง
 ยอยากเห็นแพงเพาแก้งามยิ่งกนิหรี
 ภักดีสลับท้าวลงลิมเหนือ
 เหลือจักทนอกเอาเททองใจสีชาค
 คือจักมรดกเมียนนอนกลังกล่อมหมอน
 บังอรท้าวในทวงบ่มีสว้าง
 เป็นบ่วงบักนิงน้องไธำ
 วันคำก้อยจิตหล่ำใจหลง แลนา
 เป็นสรวงทวงอ้งมไนทังให้
 ยอยากไปเห็นแพงแก้วกนิหรีนางไธ
 นางนาถน้อยออยเว้าป็นบัว
 เจ้าน ตึงแม่นผัวของน้องลงมาบังเกิด
 ตึงแม่นผัวประเสริฐแท้ส้างเจ้าบ่ลาคอย เกนอ
 ภักดีค่านคอมสาวนางนาถ
 น้องอย่ามาปากค่านคอมอ้ายบ่ดี น้องเซย

ให้ฟ้าวหนีไกลท่อนนาคแปลงวาท

นางนาถน้อยฟังแล้วเล่าหนี

แต่นั้นภักดีเหงาผู้เดียวในห้อง

มีแต่จิตใจของเสน่หานางไฉ่

ไผ่มาจาปากตำนานป่านเสียนแสนแพง

ถึงยามแสงแล้วภาสเวยท่งฟ้า

ก็ถึงนางไฉ่น้อยวางเข้าเฝ้ากาย

ก็คั่งแค้นขงอยู่ในทวง

ปางบุญหลวงสีก้อยไปปองไหว

จักเห็นสายสมรน้อยกินรีนางนาถ

เห็นหน้าน้องโดยแท้ทั้งประสงค์

วันคืนคือไกลนานชอก เคนอ

พออยากย่อให้ไกลวันมือบ่ห่างไกล

ท้าวก็คิดถึงไฉ่น้อยบ่มีสว่างกะใจจิต

คือคั่งงูเพาพิษแสนในทวงฮ้อน

ก็ถึงสายสมรน้อยทวงกะสัน ไซ้สั้น นั้นแท้

คือจักอายุสั้นตายแท้เฝ้าสงก

ผิวว่า บ่ได้เห็นหน้าน้องจักมรณาคเป็นผี

ภักดีบาเที่ยงจึงตายเมียน

มันหากเคียนพันเกี่ยวกาทวงมีส่ว ง

เกราะห้กาคต้องพาหล่มหล่มหลวง

ตั้งหากเคราะห์คัดต้องเวรจ้องคอมนาง แลนา
 ปางเมื่อเที่ยวสงสารก่อนเป็นคนใบ้
 คือกังเทเมย์ท้าวปางหลังใช้ชาติ
 ปางก่อนพันบาท้าวเกิดมี
 เป็นคนจรเที่ยวค้นหลายเมืองเงินเที่ยว
 ตกเซตห้องเมืองกว้างกว่าไกล
 เข้าสู่บ้านไปกว่าขอทาน
 ในสงสารบ่เที่ยงชั้นเห็นแจ้ง
 ก็จึงไปพ้อเจ้าเศรษฐีหลวงมูลมัง
 ท้าวจึงขอย้อยู่เฝ้าเศรษฐีเจ้าเพ็งพา
 นาก็ขอทานเข้าเขากินค่อมทำน
 การเวียกบ้านนาท้าวช่วยแปลง
 ตกแต่งเวียกใหญ่่น้อยมีอยู่ในเชื่อน
 บ่ให้เคืองเศรษฐีเวียกการพอน้อย
 บาคาญท้าวอัคคีเมียนแจบ
 จัดแจงไว้ไปเมียนแต่งดี
 อันว่า เศรษฐีเจ้าเทงใจชักยั้ง
 ชักพึงไว้เสมอให้ลูกอุทร นั้นแล้ว
 อาภรณ์ผ้าผืนดีเมียนบ่อน
 เก็บซ่อนเมียนบ่มให้กักทาง
 กินเข้าแล้วหาบ้านปอบิก

บ่ให้ผัดใจสังทอเม็งกาพอน้อย

ค่อมใจสร้างการเชื่อนซู้สัง

บขัคว่านการย้าวเวียกเชื่อน แท้แล้ว

แต่นั้น เศวษฐีเจ้าเสนาหาชักแคว่น

แสนจักชักยิงเพียงโดยดำมเนตตน

เงินทองให้เป็นทีนยอมมอบ

ก็คสอชู้คนโป่งาวสะเทิน

มันอยากเข้าช่วมช้อนเทียมฟ่างเป็นเขย

กุกัยอบุตรมอบมันโดยแท้

เศวษฐีเจ้ามีลูกสาวคนหนึ่ง

โทนเอกน้อยงามย้อยมิ่งแมน แท้ตาย

ก็คจักวางนางแก้วสายใจตนลูก

จักผูกให้เขยสร้างแท่งเชื่อน

ก็คักแล้วตกแท่งภาขวัญ

ทันเอามาลูกเขนคนโบ้

บคัน พ่อจักปูลูกให้เป็นคู่ผัวเมีย

มาเป็นเขยอยู่เชื่อนสมสร้าง

สายใจเจ้าทั้งสองพ่อแม่

ขอให้เป็นลูกเต้าเผื่อเจ้าอย่าหนี พ่อทอน

มันบ่ปากค้ำนเว้าว่าอันใด

มันก็ไปเชียงนางกัณฐิเอาเป็นแก้ว

กันชูขวัญแล้วหนีไปทางใหม่
 มันก็คิดฮ้อนน้อยนางแก้วท้อใจ
 พอเมื่อเด็ก ๆ ช้อนนางไปนอนฮ่อม
 เข้าไปนอนสวามแล้วชายไ้ลวดหนี
 มันก็แยงหนท้องเค้งเขื่อนตำ
 นางชำน่านำท้าวไปเข้าฮ่อมนอน
 อันว่า ชายบาบไ้คนชั่วสามานย์
 มันก็วางนางปะผู้เดียวบ่มีเอื้อ
 ก็หากเหลือนางแก้วนำผัวสามเทื้อ
 ผัวบ่เอื้อเมียนั้นจึงเซา
 นางบ่เว้าจากอ้อมผู้ใด
 บั้วระบิตผัวขวัญคำกินแสงเข้า
 เห่งนานไ้บ่เดือนมาฮอด
 มันก็คิดฮอดบ้านเมืองกำแห่งตน
 จึงไปไหว้เจ้าพ่อแม่เศรษฐีหลวง
 ลูกจักลาทั้งปวงพ่อแม่เมื่อคืนบ้าน
 แต่นั้น พ่อแม่ต้านคอมลูกสายใจ
 เจ้าจักละเมียดเสียเป้าเชื่อนซามซ้าง
 วางเมียไว้ไกลผัวคณิงฮอด
 เมียจักเป็นแม่ฮ้างทางสี่ซ้นบ่มี พ่อแล้ว
 ให้ลูกเอาแก่นแก้วเป็นเพื่อนนอนทาง

ทางให้เมื่อยามแม่ผิวเก่าหลังเห็นหน้า

เจ้าหล้าช้อยนางได้แต่งแปลง

แต่งเข้าน้ำเหมียงหมากพยุพิน

การเดินทางบ่ห่อนหากินได้

ทางไกลแท้หลายคั่นนานชอก

เจ้ายอกแก้วนางได้แต่งแปลง

นางนาถน้อยแต่งทาบผิวเมีย

ช่างพาโลแต่โตบ่มีเอื้อ

นางกาญจน์น้อยเต็มแสงเหลือบ่า

ผิวก็ถือดาบง้าวไปหน้าแต่โต

เข้าบ่าไม้หลายหล่นภูผา

กัลยานางแพงหอกแสงทิวหน้า

หลายวันผ้ายหลายคั่นเขียวคำ

เข้าแต่น้ำน้ำเสียงเบ้าลง

ในทองกว้างทางไกลอีกอ่อน

ท้อแต่ทาบเข้าน้ำอิตล้าผู้เดียว

เข้าก็กินหมดแล้วในถงเกลี้ยงปลอด

ยังบ่ทันชอกแท้ครวหน้าย่อมไกล

แล้วเล่าพาเมียแก้วคั่นทุ่งเดินทาง

ก็จึงเห็นผลาเคื่อแคงเต็มทัน

หมากเคื่อสุกถาดันแวนสูงง่าตาก

ดยาค้ายชายไปขึ้นกิน
 ท้าวก็ขึ้นถึงท่าสาขากิ่งง่า
 เมียอยู่ถ้ำคองท้าวเข้าคาย
 สายสมรแก้วนางเมียขึ้นหมากเคื่อ
 เมื่อชายถอยไปกินอ้อมมีแสง
 มันก็วางนางแพงผู้เดียวเทิงไม้
 มันก็วางโลถัมแพงนางกลางป่า
 มันบอกว่าเมียมึงแก้วหน่มมแต่ตัว
 นางก็กินอ้อมแล้วลวตเล่าลงมา
 ตามหาผัวชวญกับเห็นเย็นจ้อย
 ซอยว่า ผัวกูหนีไปไกลจากกูนอ
 ตั้งเล่าปะไปไว้โลถัมบ่ล่าคอย
 นางคาญน้อยนำซอยเย็นแบ๋
 นางหล้าซอยนำสนับทั้น
 นางจึงไปตึงน้ำสะพังงามเพียงฮาบ
 นางก็ลงอาบนํ้ากินแล้วนั่งเหงา
 นางจึงเอาดอกไม้ไผ่วนบโพธิ์ไซ
 ปรารธนาไปทำเวรผัวชาติสิมาภายหน้า
 ชาตินี้ผัวไถ่วางเสียถัมโลเสียดกลางป่า
 ไปชาติหน้าขอได้ชอดเวร นั้นท่อน
 ขอให้ผัวมันตายอยู่ค้างเทิงง่าผลา นั้นเนอ
 อย่าให้มาเป็นผัวขอกรรมเวรไว้ นั้นท่อน

เมื่อนางอธิษฐานแล้วผายลงน้ำหลัง
 ขอให้เทพให้พระอินทร์เจ้าผ่อก้อย แก่ท่อน
 อันว่าสองแฉ่มเจ้าได้ขอกรรมเวร
 ในปางหลังหมั่นคณิงเห็นแจ้ง
 เวนำเกี่ยวทำทนต์จ้อง
 ในชาตินี้กรรมเกี่ยวคอบเลิง
 หากแม่นภักดีท้าวผัวนางชาติก่อน
 นางหากได้ขอไว้เวรช้ายชาติหลัง
 แล้วจึงเสี่ยงหมคชาติเป็นคน
 ตายเกิดเป็นนาโคนาคำในน้ำ
 ชื่อว่า “ภักดี” ท้าวนาโคกสัตรใหญ่
 เมียเกิดเป็น “นางไอ่” น้อยงามย้อยลูกพญา เจ้าเซย
 แนนบ่เกี่ยวแต่ฟ้าสองเล่ามาพบ
 สมภavnางซ่งเซียงในพื้น
 ในเมื่อไปชมช่อนคอมผัวช่อนแข่ง
 แสงเบ่งช่อนคิงเนือบ่อยากบาย
 จึงตายจากชาตินั้นมาเกิดเป็นกสัตร
 เวนำทนต์คอบเลิงเถิงท้าว
 โผได้เป็นเมียแล้วห่อนชอบ
 เวนมาคอบแล้วตายม้วนฟ้ากัน นั้นแล้ว
 นางได้ลื้อข้าเท้าไปเถิงเมืองนาค

ท้าวจึงก็ตอยากไถ่นางน้อยลูกคน
 เวรหากมาผจญไถ่ล้มรณาจตุมาต
 ท้าวมรณาศเมียนบินกอบนาง นั้นแล้ว
 ขอโยติกาไว้บุพพกรรมนางนาถ
 ชาติก่อนพันภักก็ท้าวช้วนนาง เจ้าเซย

๑๖. พญาขอมเต้าบุญบังไฟ

บัดนี้ จักกล่าวถึงพระบาทเจ้าจอมเอกพญาขอม ก่อนแล้ว
 พระก็ข้อมกองบุญแต่งปูนแปลงทั้ง
 เคียนหกชนไฟหลวงบังใหญ่
 หม้อใส่ไว้เต็มบังออกชุม
 เหล็กกวยเข้าชูชอคสะบับดี
 แปลงชูไฟแต่งดีพระสันฟ้าว
 ตั้งเตาเอาชูไว้เคียนเคียวเป็นชอค
 ลงสู่ชุกทอดไว้ประมาณ ได้สี่เคียน
 กลางคืนได้ตำบังไฟเง็กกัน
 สิบโยชน์ได้เสียงก้องสนั่นเพื่อง เจ้าเซย
 กลางวันได้ตำบังไฟสนกยัง
 ตาวบ่าวช้อนชมชู้มายกัน
 วันคืนได้ตำบังไฟเสียงสนั่น
 ก้องดังเสียงฟ้าช้องก้องทั่วเมือง นั้นแล้ว

บึงใหญ่แท้งจอมเอกพญาขอม
 ในชมพู่มี่เทียมได้
 ไฟแปวนั้นสะบัดตึงไฟหลอก
 กอตามบแท้งมีไถ่นั่งคน
 ตึงหวกทางขึ้นฟ้าเขาเข้าสะบัด
 บึงไฟกะนาลูกมาบแสงทะยานฟ้า
 เสียงก้องโอโอลงยินม่วน
 กินเหล้าแล้วชวนเพื่อนแอนด์มือ แท้แล้ว
 คือกึ่งเทพยอ้างอิงสวรรค์แมนหลิบเมฆ
 ลอดซึ่มามองแล้วบเห็น
 เป็นสะบัดตึงแท้งพญาขอมผายโรค
 ปงบ่น้อยทานให้ค่าแพง แท้แล้ว
 ว่าแท้งเสียไชย์แท้งคาคอนชูแตก
 หลุดเถี่ยกกันคนค้างบ่ห่อนมี เจ้าเฮย
 บึงไฟทางไฟได้สะบัดตึงหลิบเมฆ
 พระได้ชมขึ้นแม้งแบ่งสร้างมอบทาน แท้แล้ว
 บ่ฮู้ว่าพระบาทเจ้ากรรมเก่าเวียนเถิง
 เวงมีคอบคึงเป็นฮ้าย
 แสนจกกินทานสร้างเงินคำล้านโกฏ กิตีท่อน
 เวงโทษฮ้ายแสนสสร้างกบ่หาย
 แม่นว่าสร้างชาติฮู้ส่งเมืองสวรรค์

เวรหลังยังคอบเล็งมีแล้ว
 ยามเมื่อหมกเวรแล้วเมื่อถึงผาสาท
 พระบาทเจ้าบมีธูปาปเวร เจ้าเซย
 พระก็เกณฑ์คนให้เอาบั้งไฟมาถาก
 พันแผ่นเจียคำห่มห้องาม
 สับลายคอกแก้ววัลย์เล่นตามทาง
 ผางผางงามตังสิบินเมื่อฟ้า
 เป็นที่ผากฎแท้ไฟหลวงบั้งใหญ่
 บั้งไฟทางลูกท้าวชาวบ้านหมื่นขุน เจ้าเซย
 บุญแต่งเอ้เจียแผ่นจิงโกคำ
 ทิดไปนำหัวทางตังสกลสินกินได้
 เอาไหมคำผืนพันล้าเทียนถาก
 หัวแลท้ายเอาฝ้ายก่านหา
 บางฟ่องเอ้บั้งไฟคอกบั้งไฟดาว
 เกวียนสารยันต์แก่นำทางเส้น
 ทักลองเต็นตึงโหนดบแสง
 พากันแะแหย่งพื่อนกินเหล้าม่วนยิน
 บางฟ่องแต่งซูปช้างชาตุงกลางหลัง
 เอาหนัซกเชือกคึงกะโยงพื่อน
 แะแ่นย้อ้นตามทางซ้องให้
 ไล่หมวกบั้งกะไล่จาเชิงม่วนสะออน แท้แล้ว

พวกแข่งพ้อนไปก่อนตามหลัง
 ตีกลองเสียงแท่แท่นส่าย
 บางฟ่องแปลงเสามาทำเป็นชาคอง
 ห้วนากเกยวงอชนใส่บั้งไฟ
 เป้าสะในช่องมะโหรีเสียงปี่
 แคนขลุ่ยไค้ทะยานเต้นบับโฮ
 พากันพาโล่แข่งตามทางเยอนอย่าง
 ก็นเหล่าพ้อนตากะโล้หลอกสาว
 ผ่าซาดกันเสื่อแหล่ลาค้าง
 คือกังทวลึงโตนอยู่คงเป็นฮ้าย
 เขียนลายแต้มเต็มตัวคือเผต
 เอาหม้อแต้มนำหน้าก่านตา
 บ่อาจควระนาได้บุญบั้งไฟเป็นท่า
 มีบั้งไฟหางได้พันปลายบั้งใหญ่
 บั้งไฟดอกไม้สามฮ้อยใส่เกวียน
 เกยระคายล้นบั้งไฟหมื่นเนืองนอง
 ทั้งพุทะโลอาจสังขยาได้
 ยังบั้งไฟศรีแก้วเซียงเหียนเมืองใหญ่
 มีบั้งไฟบ่น้อยเต็มพันท่งหลวง
 ในท่งกว้างนาใหญ่พญาขอม
 เมืองแดนคงเขตของทางใต้

เมืองทองใต้เมืองหงส์หลายหมื่น
 เต็มทุ่งกว้างบุญเจ้าพระยอกเมือง
 น้ำคอกไม้เชิงส่งสาวไซ
 ทังเมืองเพ็งเขตแขวงโฮมเต้า
 กาเมบ้านแขวงเมืองน้อยใหญ่
 บ้านม่วงदैทังบ้านเวอเวียน
 ทากแดดพันเมืองใหญ่สง่าง
 ทางเชิงสาเชิงเคือมากมูลเต็มค้ำว
 เมืองพานพันเมืองเพี้ยฟ้าต่อ
 เต็มอ้งแน่นแสนค้อหลังโฮม
 เมืองฝ้ายกาเหลื่อแห่งพันดอน
 ทางสองคอนเมืองชั่วทั่วไปมาพร้อม
 บัวระพาพันเชิงโพเมืองแมค
 ขงเขตนันมาเสียงบ่หลอ
 พอเมื่อขัตตริกษฟ้าสิบห้าคำเดือนหก พันเยอ
 พญาขอมหลวงบอกมาวันนั้น
 เดือนหกขึ้นวันเพ็งสิบห้าคำ
 ฝูงสำเมืองใหญ่น้อยให้มาพร้อมชุกาย นั้นเนอ
 ยายยังอ้อมสนามไชย์ในเขต
 เสตสัถย์มั่งกั้งบั้งแน่นมัตมัว

บ่อาจกัระนาไค้หั่วเมืองมาฮ่วม
 เฮะของกินแจกต๋อนเหลื่อลั่นแตงคี่
 พวกสมณะเจ้าโหลหลั่งมาโฮม
 ทังชีพรหมณ์เจ๊อกเซาโฮงฮั่น
 สมภารสร้างพญาขอมบุญใหญ่
 แท้บั้งไฟม่วนแม้งเสียงก้องสนั่นเมือง
 เสียงโพนตึงกลองตึงพันชู้

लगकनयखापौनहंनआवैकैदेक
 कैफापौनआवैतैहा
 मम ॥ लंनकनहलयेलेलौतंग
 पंगुल्लिङ्गैकैकवनंनमिदम्वं हनलैव

*บางฉบับมีความเพิ่มขึ้นอีกดังนี้

มีทั้งสมณะเจ้าโหลมาเคียรตาช
 ฟังอินเสียงคั่นเค้าเขาแท้บั้งไทหลวง แลเยอ
 บางฟ่องยอซาพื่อนตามทางแอะแอ่น
 ฟังอินทม ๗ ลั่นกนหลายเหลื่อท่ง
 พากันชว้า ๗ เข้วสาวฮามท่งบ่าว
 ฟังเสียงทม ๗ ก้องเสียงกลองชอชลุ่ย
 มีทั้งล้าแลพื่อนย่อนแอ่งตามทาง
 ทางมือพื่อนคาซอนหากู่
 ลางพ้อบันเคี้ยวจั่นกึ่งก่อหมอมวย
 สาวก็พากันย่อนหน้าชายย่อนไส่

ฝูงหมู่พิณพาทย์ฆ้องคังก้องสนั่นเมือง
 ฝูงหมู่ไทกองเส็งเบ้าระโนไปหน้า
 บางฟ่องเสมพาทย์ฆ้องคังก้องขึ้นระฆ
 กับคังแน่นคนเล่นไม้คี่มัว
 ฝูงหมู่สาวลำน้อยท่งเด้าแก่กะเพน
 พิณพาทย์พร้อมทั้งไค้ฟ่องระบำ
 บางฟ่องวางมวยคบค้อยก็กันเล่น
 กาหาเหลียวเบ็งชู้มือพื่อนไส่กัน
 เขาก็พากันไกวแกว่งแขนแมนพื่อน
 ไผกะไค้แก่พื่อนถือม้อนชักโย

แต้นั้น นาท่งกว้างกับคังระงมคน พันเยอ
 สน ๆ หลายบัวสาวสงวนชู
 ก็หากดูหลายแท่คนหลายตือตัว
 สาวสำน่อยคนเล่าท้อกัน
 กวันมิดกุ่มกาฝ้ายเชียงคา
 ทังนาโง่งหลังมาป่าน้ำ
 กอนแซพุ้นคันฮาบ่านเขียบ
 บ้านน้ำต๋องทางไต่หลังมา
 เบื่องฝ้ายซ้ายโพนกะต่ายกะสังข์สาย
 ทังกะลิมเมืองพานหลังมานองสัน
 เมืองเพ่งพุ้นสองคอนไหลหลัง
 กับคังแน่นปากน้ำองฝ้าย

ทาวันตกฝ้ายเบื่องเชียงบ้องเลียบของ
 ทางเชียงต๋องเชียงการบ้านใหญ่
 ยายยังเท้าหลายแท่แท่บั้งไฟ
 เขายอยู่น้ำสวนกว้างสวนมอนป้อบ้าน
 คือกังม่อนเต็มกะคังอเนกนอง
 เฌียงสนั่นก้องเคียรระคาซ เต็มนา
 พากันทาจันเท้นลุ่มคังหอมเข้า

มัวเมาหล่นอินสะออนสาวบัว
 ทงเครื่องเฮ้สะไบผ้าดอกคำ
 แพรสะไบเบี่ยงบาย้ายอย่างนำทาง

บางห้องไหลหลามเข้าผามไชยคับถั่ง
 นั้งซ้ายล้ายหลายชั้นนอกใน
 ไทไฟให้หามไฟไปแห่
 ถั่วแก่หัวหงอกนั้นไปหน้าแห่บั้งไฟ
 ฝูงบ้านใกล้มาชอกเต็มผาม
 เลียนลายงามแห่บั้งไฟนองล้น
 นับแต่กันหลายบ้านหลายเมืองมาอั้ง
 นั้งอยู่เลาะเลียบจ้ายผามกว้างตบไชย
 จิมกันแน่นแคตปีนปลวก
 ฟังเสียงกลองแลม้องตึงก้องเกลื่อนกอง
 เขากันองกันหล่นเต็มเมืองเตียรดาษ

พอเมื่อสุริยาศย้ายแสงอ่อนลงแสง พันเยอ
 บั้งไฟแขวงเขียงเหียนแห่มาลี้ล้าย
 พากันยายยังเข้าผามเพียงตบใหญ่
 ฝูงผู้บ่าวได้กันสาวย่านเล่นชน เจ้าเซย
 มีलगคนนักชูปไม้บักเป็นใหญ่คุมสาว
 เขาได้ตามหลังกั๊งตึขุนคุงสั้น

บางห้องหวานทางแห่ช้างหาปลากลางทุ่ง
เป็นทรงเคี้ยวเหาะเคี้ยวเย็นอ่อนนุ่มตบผาม
เสียงแคน ไค้มะโหรีกังสนั่น

อินสนทม้วนแม้งบุญสร้างแห่บังไฟ
เขาก็ไปแสวงค้อนสะออนสาวเว้าบ่าว
บางห้องยึกควล้อเชิงชู้หยอกสาว
เว้าหยอกเกี้ยวสาวตบผามเพียง
เนื่องนั้นจาหยอกสาวกวนเต้น
ยุท่างชมเชยช้อนสาวงามแม่ช้างถ้าว
สาวแม่ช้างแม่หม้ายจาเว้าอะเหี้ยหัว
บ่าวเว้าแล้วเสียงอันล้ำยาว ว่า

โอนอ น้องเฮย

ชาติที่คำระหัดนับจาไซกลางแก่ง เต็นอ
มักบ่ได้ปากเว้าคือกินเข้าบ่ใส่เกลือ
มันหากเหลือแสงอ้ายเดินทางมาจบ
คือตั้งม้ายากน้ำในส้างเบ็งกาย เต็นอ
แม่นจกมองคูน้องหากหลังตูดายเป้า เต็นอ
คือถาวเกือนอยู่ฟ้ามองแล้วก็เล้ามอง นั้นแล้ว

โอนอ น้องเฮย

ชาติที่นมสองเกล้าเอาเป็นของฝาก

คือตั้งหน่วยหมากนาสองเบองอยากชม เห็นอ
 เจ้าผู้หมเหลือเสื่อไผ่ชิสานกะทำไต้
 บัดว่าไฟไหม้บ้านไผ่สีหวักะทำนม นั้งนอ
 สาวกล่าวตำนจาต่อชายสาม ว่า

โอนอ อ้ายเฮย

เจ้าอย่าถือสถานเพียงแคงชวนหมากพิพ่วน
 นั้งแม่นเชื่อหมากเหมาเอาช้อนเมื่อสินอน ได้แล้ว
 อ้ายถือตอในน้ำไผ่นอสมองส่อง เห็นแล้ว
 บัชวามเก่าช้อนมาแล้วส่องบเห็น
 เป็นชายนมสองบ'แห่งหนาย
 คือตั้งตออยู่หน้าตำแล้วจึงเห็น
 มันหากเสียที่น้องหมายติดำนาช่วม
 มาได้เข้ามักกำคำไต่ก็บ่งาม นั้นแล้ว
 เติงคือเขียมกินก้างคาคอแค้นอยู่
 แสนจักกินเข้าแล้วกลืนน้ำบ'โล่งคอ นั้นแท้
 สาวก็แซวแซวเว้านาทางเดินย่าง
 เว้าตอแยบ่าวน้อยน้ำกันบาดย่างไป
 น้องนคือคังนกเจ้าเผ่าหนองปลาไ้ถ้ำเพิน อ้ายเฮย
 บาดเพินมาชอกแล้วบินเจ้ยเจ็กหนี

แนวใจชายนี้หากปลิวไปกินหมากนุ่น นั้นแล้ว
 ลมหากมาพัดอุ้มก็ปลิวขึ้นสู่ลม
 ตะวันให้น้องนี้ล้มตกสนมวังอย่างชายชู้ก่างต่าง ละนอน
 ลมปากลิ้นของยายหากท้าวหวาน พี้แล้ว

๑๗. ผาแดงเห็ดบั้งไฟแสนไปห่มพญาขอม

บัดนี้ วันเดือนย้ายสังขานต์ลี้ถ่วง
 พญาขอมก่อสร้างบุญได้แต่งบั้งไฟ
 พอเดือนหกได้วันเพ็ญมาชอค
 จอมยอศท้าวผาโพงเสด็จออก
 พลล่องเท้าบาท้าวแห่บั้งไฟ
 พระกัณเฑาะพรไชยจอกพลไชยยัง
 ฟังยินเค็ง ๆ ก้องเสียงกลองก้องสนั่น
 เสียงลั่นฆ้องหัวท้ายสนั่นเนื่อง
 เดียวระฆาชลั่นอนันต์เนกเหลือหลาย
 พลผาแดงกึ่งทรายไหลแล้ง
 แยกหนห้องพญาขอมจอมราช
 ลืออาจอ้างกือสีม้างแผ่นดิน
 แท่นนี้ ท้าวกล่าวตำนานจาท่อเสนา

เขาจักพาไปทูลพระยอคเมืองพยุ
 อันหนึ่ง เขาก็มาหลอนแท็กกาเพินบไต้
 เพียงได้ชู้ขาวเจ้าแปลงสร้างแต่งบุญ
 จึงได้ปูนแปลงสร้างบั้งไฟแสนบั้งใหญ่
 พ้าวไปไหว้พระพ่อเจ้าพยุชู้บ่อนเขา ก่อนเทอญ
 ให้ตกแต่งพ้าวจัดเครื่องบดเนกาการ
 ทั้งของทานมอบถวายพญาเจ้า
 ผาแดงเอาผืนผ้าของแพงทงนึ่ง
 จักแต่งเอ็งเนอกสินหอม
 ทวายทงเสอจักรคำผิ่นหลาก
 คือกั้งท้าวฟากฟ้าพระอินทร์เจ้าบ่อนลง เจ้าเยอ
 ทงเซียม้าวสวมเกศเกศา
 ทำมายาตั้งแมนลงย้อง
 รังสีเจ้าคือดาวเสด็จออก
 พระบอกเสเนศท้าวพะลันพ้าวแต่งเบื่อง
 เทียนคำตังเทียนเงินเคียงคู่
 บั้งไฟแสนแต่งเอ็งแล้วกั้งท้าว
 ท้าวกัผิ่นไปไหว้พญาขอมผาสาท
 เนียรระนาทังทามเข้มมอบถวาย
 ผามไชยกวางบัวนางระวังราช
 พระบาทเจ้าบุญกว้างผ่อไกล

พญาจอมเจ้าพะลังตามท่านกล่าว
 ผิดปะหลาดแท้งไฟนั้นโลกถือ ท่านเฮย
 บังไฟนั้นเหลืองงามบังใหญ่
 ไหลหลังเข้าสู่เจ้าเบ็งดู
 แท่นนั้น ผุ่งรุกท้าวเสนศทุลถวาย
 เสนาขอมออกไปค้ำอัน
 บัคนั้น ราชเจ้ามาทูลหาเหตุ
 เจ้านลฤกษ์แต่ประเทศท้าวเมืองท้าวฝ่ายใด
 ก็จึงไหลพลล้นไฟงามบังใหญ่
 พระบาทให้จอมเจ้าอยากเห็น พระเฮย.

๑๘. ผาแดงพบนางไฉ่อีก

แท่นนั้น ผู้ผ่านพันพญาใหญ่ผาแดง
 แฉงผามไฉ่ขาบชุดีถวิลน้อม
 เทียนคำตังเทียนเงินดูอาจ
 ท้นตอกไม้ถวายให้พระยอกเมือง
 ข้าน้อยอยู่แห่งห้องเมืองใหญ่หอคำ
 ขอนำบังไฟหลวงขาบถวายพญาเจ้า
 กับทั้งคำแสนช้อยตีเทียนเหล้มหมั้น
 เงินหล่อเหล้มเสียงแก้วแปดพัน
 เงินค่านตีเอาเป็นปอก
 สุกก่านบ้องเทียนแก้วขาบถวาย

ชาน้อยชูชาวพระยาเกลาเจ้าแห่งของท่าน
 ประสงค์มาช่วยบุญพระยอดเมืองถวายน้ำอม
 คังหากบุญหลังชูมาทานช่วย พระเมืองแล้ว
 บ่จะคัดค้อยเป็นข้อยพระยอดเมือง พระเชย
 แท่นั้น พญาขอมเจ้าหึงล่าเทียนคำ
 ทังบงไฟแสนคังสบินเหนื่อฟ้า
 คือคังอินทาไท้สวรรค์แมนลงไฟค
 ตกแต่งแต้มเหมือนแท้งสวรรค์
 พญาขอมเจ้าหือระทัยสะคังคิ่น
 สึงมางามตั้นตั้นสวรรค์ฟ้าไปปาน นั้นแล้ว
 กุบได้บอกให้ชูเชิญชอดผาโพง
 สึงมาถวายบ้นเณการมอความถวายน้ำอม
 เยียวท้อ เกยมาสร้างโกศลตอมพ่อ
 เจ้าหน่อแก้วบ่มีแก้วหางบุญ พ่อหนอ
 พ่อก็หลงลืมแท้งกูปไปชอก
 ขอเชิญพระยอดแก้วกูเข้าสู่ผาม เทียวเทอด
 พระก็แยงโสมท้าวผาแดงงามหล่อ
 คืดถึงนางยอดแก้วงามแย้มเก็งกัน
 ท้าวหน่อกวเทียมแก้ว ไยยิกาสมคู้
 แแนวหน่อท้าวดวงหน้าแปลกกัน
 พญาขอมเจ้าคึงเห็นนางไอ่

ก็คืออยากได้หน่อท้าวเทียมซ้อนลูกพระองค์ แท้แล้ว
 พระกัศก็อยากให้เป็นลูก่อชั่วสะพาน
 ป่านเขื่อนเดียวส่งแกงกินเข้า
 สู้ฟ้าเวญบาท้าวไปผามนางไอ่
 หยับเคียนให้ลูกกว้างห่างคน
 แท่นั้น เขาก็เวญบาท้าวไปผามนางนาถ
 กัมขาบไหว้ทูลไท้พระยอกนาง
 บัคนี อันว่าบิดาไท้พญาหลวงตนพ่อ
 พระจึงใช้ข้าน้อยมาไหว้พระยอกนาง นีแล้ว
 คือว่า ยังมีจอมบุญเจ้าผาแดงบ่าว
 สู้ชาวเจ้านางน้อยแต่งบุญ
 ผาแดงไต่บั้งไฟใหญ่เทียนคำ
 นำพลมาช่วยมบุญนางน้อย
 ขอกอยให้คนเดินหยับเพิก
 ขอเวญแขกเจ้ามาเข้าเฟิงผาม
 แท่นั้น นางกาญจน์น้อยให้เขาหยับเคียน
 พากันเลื่อนแท่นมาพิหากพอ ท่านเฮย
 คนเฮานีเขื่อนมีพอยอยู่
 เขาจึงหยับเคียนย้ายไปไว้เพื่อนหลาย
 ให้ตกแต่ฟ้าวจักแจ้งอาหาร
 เวญมากินทานแขกเมืองเฮาเลี้ยง

เขาก็พากันเข้าผามไชย์ปฐาค
 เมืองจ้อสนตั้งเขมูเจ้านั่งเทง
 เอาให้ถึงสถานกำคำพระไมตรีเมี้ยเก่า
 ขอเขมูเผ่าผู้ภูณน้อยนั่งเทง พี่เขย
 น้องได้ปลูวาคไว้เจียมพรมสาตเสื่อ
 แต่บ่คือนานน้อยเมี้ยท้าวเก่าหลัง พี่เขย
 แม่นว่า เจ็บคิงฮ้อนหนทวยเทือออก
 ให้อ้ายบอกน้องสเอนน้ำลูบพรม
 แท่นั้น ผาแดงท้าวจากความนางไ้อ์ ว่า

โอนอ น้องเขย สั่งมาไลนาทามไ้วหนีไปค่านาข้าว
 ไตเข้าจ้าวหนีไปจำเข้าเหนียว
 สั่งมาไลชั้นโค้นไ้วหนีไปขายสี่เสียด
 เจ้าสั่งเบียดไพร่น้อยไลอ้ายผู้อยู่พลอย เก็นอ
 บัดนี้ พี่ขอเพ็งน้องบุญใหญ่สมภาร
 เขาทำบุญอย่าให้เสียสักกำ
 คำพระไมตรีไว้ในใจอย่าไขมือ
 ก็อคงตอไต้ น้ำอำไ้วอย่าไซ น้องเขย
 ค่อมกันสร้างแปลงบุญเชียงฮ่วม กันตาย
 ขอให้บุญช้อยยูเทียมฮ้อนก่อนเสนห์ นั้นทอน
 ยูทางสองสมรแย้มแสงไฟแจ่งส่อง
 สองบ่กะเกียนหน้าหนีไต้ทอโย

บ่มีกะเกียนย้ายหนีจากผามไชย
 นางบ่เหลียวไปมากี่หากเพ็งใจเจ้า
 มองคิ้วท้าวผาแดงแย้มต่อ
 นางก็แย้มต่ออำมโนแม็งแม่นใจ
 นางก็เอาขันสลาแก้วยอดวายุบาทว่า
 พออยากสลับท้าวลัมคอมท้าวหลดทวง
 นางบายได้พลพินยอม
 ใจสะอึกสะอื้นลัมเข้าบ่อยากกิน
 นางก็แยงโสมท้าวคืออินทรบันหล่อ
 คือตึงเทพเจ้าเมืองฟ้าแต่งโสม
 สีสันท้าวคือเคียนเพ็งสับหาคำ
 เข้าเลนาสองเจ้าบ่อยากบาย
 ก็หากหายโทยฮ้อนทั้งสองสะสว่าง
 นางแลท้าวใจตึงต่อกัน
 พอเมื่อวันรุ่งค่อยค่ายเกียนลงแสง พันทโย
 โภชนัยายแจกกันกินเข้า
 เสนาท้าวเสวยภาอยู่ท่า
 นางนาคน้อยเห็นท้าวฟ้าเสวย
 อาหารเข้าจอมพระนางयोแต่ง
 นางแพ่งนาคน้อยเซียงท้าวฟ้าเสมอ
 นางก็พ้อผ้ากึงลตม่านระวิงบัง

ทั้งสองบานบุญร่วมเสวยภาเข้า
 พอกรวนน้อยถอยภาลาเล็ก
 นางไอน้อยยอน้ายนถวาย
 นาคอกไม้ล่างสว้ายสมอ แฉนา
 นางก็พ้อแพรผันเช็ดมือบาทาว
 ทวัระทวยชนเมื่อเทิ่งเห็นอาสน์
 ทาวกันนอนนั่งเท่งหมอนเท้าสาตลาย
 นางจึงบายขันสลาเข้าทูลถวายถวิลราช
 พระบาทเจ้าหัวแย้มจึงค่อยบาย
 กือตังหายโทยไซในทวงเป็นสว่าง
 กือตังได้อาบน้ำค่าย้อยแอ่งหิน นั้นแล้ว

๑๙. บ่าวสาวเกี่ยวพาราสีกัน

บั๊ก^๕ สู้^๕ ไค^๕กะเกียนย้ายแคกอ่อนลงแสง^๕ พุ่นเยอ^๕
 แสงสุริโยลับเหลี่ยมสมุทรบัง^๕เบอง
 เสียงไค^๕นั้นน^๕เท้าผามไชย์^๕คูปใหญ่
 บ่าว^๕ล่า^๕เยอ^๕มเยอ^๕งกะไค^๕เบ็งสาว
 มี^๕ทั้ง^๕บ่าว^๕สาม^๕เถ้า^๕หัว^๕ขาว^๕ผม^๕หง^๕ออก
 ทัก^๕คอก^๕ไม้^๕บัง^๕เข้า^๕เบ็ง^๕สาว
 แแนว^๕ชาย^๕เถ้า^๕หัว^๕ใจ^๕ยัง^๕หนุ่ม
 เถ้า^๕แต่^๕เข้า^๕บัก^๕แวน^๕น^๕เถ้า^๕บ^๕เป็น

ตามันเห็นสาวน้อยทางใจมันเต้นตึง
 เช็ดคือนองเพำกุ่มเข้าเบ่งสาว
 ลางคนซาหัดห่านเป็นกะเทยเปี่ยงน้อย
 กานก้อมก้อยค้อยเยียมเบ่งสาว
 ใจพืงฟ้าวเปี่ยงน้อยแซนซา
 ยิงมาอาสาสาวกล่าวชูเชิงชู
 ลางคนเป็นมะเข็งคันทูตังชอคปาก
 ค้างหมีบแท้เห็นเข้าปากแป
 มันก็ยังแฉเยียมเห็นสาวเต้นใส่

ลางคนเป็นแหวโซ้งซาโงเปี้ยก้อม
 แหวโก่งก้อมทะยานเต้นหยอกสาว
 ใจมันมักจ้าว ๆ เปี้ยก้อมบ่แฉหลัง
 มันบ่เบ่งกะเียมทัวตีสร้างแปลงหยังได้
 ลางคนตื่นมือกั้นโรคาพยาธิใหญ่
 มันก็ยังอยากได้สาวน้อยจ้อจี
 อนิจจังแก้กรรมเวรบ่หลังเบ่ง
 ตีเอาเมียเข้าช้อนจาสร้างก่อแปลง
 มันก็แยงผามกว้างเสียงจาปานอึง
 คือตังถึงกางเต้นโตนก้อนแท่นหิน
 ลางคนคาบคิเบี้ยวหุ้ตังปากแห่วง
 ซาแห่วงซ่านำเว้าหมสาว

ปากยิ้มบัวปากแห่วงถึงดัง
 ตึงบ่เบ้งถึงโตถึงผิโพงเป้า
 ใฝ่สเอดมันซ่อนถือผีบันหลก
 คือก้องผิผดฮ้ายไผ่นันตมกมัน นันเก
 แท่นัน ขึ้นไขว่ไว้บังไฟใหญ่เลียนผาม
 นางซามสาวชูปงามถือแถม
 สาวซามเฝ้าเห็นชายเพศก่อง
 กตเพศอยู่เหลือองหล้างตากะต้างเบ้งชาย
 เป็นตาหน้ายเที่ยงแท้พ้อฮ้างแก่แหหา
 จารจาสาวซามจ้องจุมกมแก้ม
 มีลางคนนมเหลือเอดแพรขาวซ่อนห่อ
 นมท่อมหากน้ำเตาห้วยมข้อบ่าวจารย์
 เว้าบ่ค่านถือท่าฝนดิน นันแล้ว
 มันก็แจน ๆ เสียงเฮียกฮ้ายชมซ่อน
 ทาสองเบองซอนหาแต่ผู้บ่าว
 กตเพศอยู่บ่าวท้าวตาสงเบ้งบ่าวเซียง
 แท่นักน้อยบ่เทองสาวแก่กายแกง

มีลางคนถืออกให้เหลือใจทางเพื่อน สิตายแล้ว
 กูอยากพ้อบ่าวจ้อยจ้อยบักเซียงน้อยกอกชม เบ้งเต
 สาวแก่ถืออกไอนำชายฮ้องจุมว่า

โอโนอ กูเป็นสาวเฝ้าหัวใจยังหนุ่ม

แแนวของเป็นจุ่มบ่มเอาไว้ถ้าบ่าวจารย์
 สักได้พอเชียงหนุ่มชายโง่ เคนอ
 พออยากหนีไปตายจุ่มวังนทีน้ำ
 พออยากโตนลงห้วยเหวชั้นมรณาศ
 ให้เสียข้างกินแล้วสีสว่างใจ นั้นแล้ว
 แสนมีเงินกำลัณบมีผิวหากทุกขัย
 แม่นจกมีเสียผ้าแพรตัมบ่อนคัง
 ทุกขบมีผิวช้อนนอนเคียวพลอยกัก
 แม่นมีคำหมิ่นฮ้อยใจน้องบ่อนทวง พี่เฮย
 อันนี้ มันหากทุกข์แท้เป็นโศกทวงกะสัน
 ทุกข์คอบนอนคนเคียวบมีผิวช้อน
 แม่นมีเงินคำแก้วเต็มภาชนะไขว่ กักทอน
 ผิวบมีอยู่ช้อนการสร้างบซึ่งเฮียง นั้นแล้ว
 โอนอ เป็นญี่นทุกขัยบมีผิว นั้นแล้ว
 บได้นอนเทียบสองกอดผิวชมช้อน
 อันผิวนี้ บแม่นของหาได้คือของช้อย่าย ดอกนา
 ของฝากคันทหาได้ง่ายกาย
 สักมาทุกขัยากใช้แสนแสนคือกาม แทนอ
 ความมกมีในทวงหมิ่นคือนองลัน
 ทุกข์ในตัวตนนี้เหลือแสงอันเฮ้ง
 มันหากทนทุกข์ช้อนมโนเอาอ้งทวง
 โอนอ กามหากมาซึ่งช้องคือซึ่งเขี้ยวนาง
 คือใช้ผกค้องค่อน้องล่ำมา

เชือกผูกไว้แก่ง่อนยังเดินหนี ไ้เก
 ทกขัยอันงามราคีบ่สว่างหายพอน้อย
 ใจมันทกขัยากนั้นอันพอกะซาม เดินอ
 ทกขัยบ่มีผิวเทียมยากกะใจกาแก่น พี่เฮย

๒๐. พญาขอมสลองบุญบังไฟ

บัดนี้ พญาขอมเจ้ากองบุญทานทอด
 บังแสนใหญ่ตั้งเสียนไว้ชุบชัย
 บังไฟหมื่นบ่ค่อยเคียรระคายเต็มผาม
 กองบุญโสมชุบผามนองลัน
 พระจึงเดินพลให้ศกกลองบอกป่าว
 สลองบุญพระบาทเจ้าเห็นแจ้งช่อมธรรม ก่อนเทอญ
 เชิญคนมาเข้าฟังธรรมในพระสูตร
 เทศนาบอกเบื่องผลาล้าแต่งบังไฟ
 สังฆราชเจ้าสำแดงบอกกองบุญ
 ผลาผลทานแห่บังไฟบูชาไหว้
 จักมีผลผลาย์อันสงส์ทานทอด
 บุญใหญ่ตั้งแปลงสร้างแต่งทาน เจ้าเฮย
 สมณะเจ้าเทเทศน์ตามธรรม
 เป็นบุญโกศลยอศานในพื้น
 โลเกียกว้างแปลงทานในเขต
 พุทธภูมิบอกไว้คำพระเจ้าสั่งสอน ไว้แล้ว
 บุญบังไฟเป็นโกศลอันเอก

เป็นยอศบุญเที่ยงแท้ผลาลายอดทาน
 จักถึงนิรพานแท้สงสารบ่เกี่ยวข้อง ได้แล้ว
 ทงสืบสร้างนิรพานพ้นทุกข์ะเสม เจ้าเฮย
 ลางคนให้ลูกเฒ่าเข้าบวชทงศีล
 บ่ชินใจคอก่อยทำเพียรสร้าง
 ลางคนบ่สนุพระเจ้าแต่งข่มโพธิ์ศรี
 มีใจใสเบิกสลองพระธรรมเจ้า
 ทานผืนผ้าบังสุกุลยั้ง
 วางทอดให้ศิษย์้องสนั่นเนือง
 ประทุบตีบ่ได้เคียดระคาชบูชา
 ในผามชัยนั่งฟังพระธรรมเจ้า
 เอากันให้วยอมมือเหนือเกษ
 สมณะเทศน์แล้วโยขึ้นหว่านเงิน
 ทังคอกไม้เทียนทูปของหอม
 บูชาธรรมเทศนาภักดีทำย
 มหาสมณเจ้ายดาซ้อนต่อ
 บั้งไฟคอกไม้เทียนไ้แท้ไป
 เวียนแวงล้อมผามใหญ่หลายถัน
 เอากันฮิวไห่นันตีฆ้อง
 กลองชัยตึงกลองโทนกลองแจ่ม
 แคนแลไ้ไ้หล่ออ้อมล้อมผาม
 สามชอบแล้วบั้งไฟจุเชียงแสง

ทังบั้งไฟพะเนียงซ่งเฮียงเผ็ลยั้งเต้น
 สะออนใจแท้งบั้งไฟคาวเฮียงเฮือ
 ในช่วงกว้างคนย้ายฟ้ายพั้ง
 ทังบั้งไฟคอกไม้ป่านท่าฝนลิน
 ในสนามชัยซ่งเฮียงเหลื่องเหลื่อม
 ทม ๆ ก้องป่านฝนแสนท่า
 คือก้องฟ้าฮ่าซ่งเฮียงก้องก้งบน
 คนในห้องผามชัยพื่อนแอ่น
 ปบเล่นเต้นเวียนอ้อมผ่าแสง
 เฮียงซ่งแจ่งค่ายใหญ่ผามชัย
 ในราตรีเที่ยงคืนถึงแจ่ง
 พระก็ตกแท่งตังจ้งหันเข้าแจก
 ถวายสังฆราชเจ้าทงพร้อมหมู่สงฆ์
 ญาติพี่น้องกินโภชภางาย
 ยายกันไปแจกทานตามฮ้าน
 กินอาหารเข้าเต็มภาลันหลาก
 บ่ได้อีค้อยากใช้บุญสร้างแท้งบั้งไฟ แท้แล้ว.

๒๑. พญาขอมจุดบั้งไฟพนัน

แท่นัน พญาขอมเจ้าแปลงบุญบั้งไฟใหญ่
 ทรัสบอกให้พญาเจ้าแต่งการ
 พญาศรีแก้วน้องนาถเชียงเหียน

เมืองหงส์เมืองทองให้มาเสมอหน้า
 ทิ้งวรบุตทาทำวผาแคงบั้งไฟใหญ่
 พระบาทให้ไปพร้อมชูพญา
 เสนาทำวพญาหอมเกินบัว
 พอชั่วแล้วมาพร้อมชูพญา
 สั่งลงนวยอมมือเหนือเกศ

พระบาทเจ้าจาท่านบอกการ
 บัดนี้ เขากัซมชั้นหลั่นทางเสียงสมการ
 อันว่า กุมารเขาดังเดียวกันท่อน
 ไผ่จกย่นยาวหม่นสมการเขื่องสูง
 มีเทศกล่าในพื้นแผ่นดิน
 ปุณครองสร้างสมการเพ็งนั่งแท่น
 ขอให้บั้งไฟแล่นขึ้นเมื่อฟ้าผ่อไกล
 หลิบเมฆกันเวหาสทะเลเหิน
 เถิงเวหาเมฆโผยมเมืองฟ้า
 อย่าให้หลุดเถี่ยกกันชูแตกโตนคอน
 เสี่ยงกลางทางบ่เอาถือแพ

เขาพนันกันท่อนลองดูปุณเสียง พญาเฮย
 ฅิว่า บั้งไฟไผ่แคงแทลปลงให้ราชทาน
 เงินคำผ้าบัวนางแบ่งเค็ง
 ฅิว่าบั้งไฟไผ่ขึ้นค่องแล้วปลงให้หยั่งใจ เจ้าเฮย

ผิวว่า ไฟพญานังยังผ่อนเสียชัย

บั้งไฟไฟไปยังไกลบั้งขยาได้

บั้งไฟเซาชนตีเอาหยั่งตงก่อ

บักว่าแต่น้องหลานหล้าส้าเพิง นั้นท่อน

แต่นั้นพญาศรีแก้วน้องนาถเชียงเหียน

หลานเมืองหงส์เมืองทองฟ้าเพียงประนมไหว้

ตั้งบั้งตั้งแท้อยามันตั้งก่อ

ท่อกว่า ตัวชำน้อยสิดวยช้างลูกเมีย พญาเซย

ฝูงหมู่ไทบ้านน้อยพระราชจอมหัว

ท่อกว่า ตัวหลานชายสิดวยหัวของเท้า

แต่นั้น ราชเจ้าพญาขอมท่านกล่าว

ปิ่นหน้าแย้มหัวยิ้มจึงจา

อันว่าราชาเจ้าผาแดงลูกพ่อ

ยังสัพพันตอตั้งกันหลั่นทั้งๆ พ่อเต

แต่นั้น ศรีสะเกษแก้วน้อยนาถผาแดง

ทูลดวยจอมแพงบั้งขึ้นพญาเจ้า

แม่นสิดเอาหัวเข้าของตีนยังข่มอม

ไฟท่อนขึ้นอาจเจ้าบุญกว้างพ่อตน ได้เต

ท้าวกล่าวแล้วพระพ่อพญาขอม

จาคำควรต่อผาแดงท้าว

ลูกจักเอาอินใจแท้อยามันตั้งก่อ

พ่ออยากชูเหตุแจ้งไขเป็นป้อมลม พ่อท่อน
 ท้าวกล่าวต้านทูลบาทจอมแพง
 จักยอเมืองผาแดงมอบเป็นกายตั้ง
 เยียเงินไว้เยียคำสียอมมอบ
 ถวายแก่พระยอดไทย์อม้วนมอบถวาย พ่อเชย
 ผิดว่า ทนข้าน้อยจักมีชัยโชคใหญ่
 ขอเชิญพระบาทเจ้าบุญกว้างบอกความ แต่ท่อน
 แท่นั้น มหาราชเจ้าตนอาจพญาขอม
 บ่ได้ชักใจสังหาทิสโลคามท้าง
 ทางให้ผากฎยังเมืองคนโลกลุ่ม
 เชนีทางให้มีที่ไว้เห็นแจ้งซ่อมธรรม
 บ่กว่า แต่พระที่แม้งประสงค์แห่งอันใด
 พ่อสโลคามมักบ่ขึ้นใจเจ้า
 แม่นว่าท้าวยังประสงค์ใจไท้ใจเมืองคอมไไ้
 พ่อติปุ่นปลุกให้ไปต้มไพร่เมือง พ่อแล้ว
 เยียวว่า เจ้าตีมาทางสร้างเมืองขอมแทนพ่อ นั้นฤ
 พ่อสียอมมอบให้คนเจ้านั่งเมือง พ่อแล้ว
 มักอันใดแท้ติดตามใจชูสิ่ง ลูกเชย
 บ่กว่า แต่เจ้าผ่านหล้าประสงค์แท้สิ่งใด
 พ่อสโลให้แจ่มเจ้ามาแต่งทางตา
 กัถยานางไไ้คำสวางให้

แนมท้อ บั้งไฟแสนท้าวไปไกลล้ายิ่ง
 พ่อสวางมิ่งแก้วไปสร้างเพื่อนพระองค์
 ให้เอาไปเทียมซ้อนครองเมืองนั่งแทน
 เป็นโทนเอกซ้อนคอมท้าวตั้งประสงค์ พ่อแล้ว

๒๒. นางไอ่เว้าผาแดง

บั๊กนี้ อันว่านางถั่วน้อยจอมมิ่งใจเมือง
 ได้ยินวาทจาพ่อพญาแดงลงตำน
 สมภารสร้างยอนางมวนมอบ
 ยกให้ท้าวเทียมซ้อนนั่งเมือง
 ท้าวนาดน้อยก้มขาบสามที
 มีวาทาขามทูลถวิลน้อม
 บ่กว่า แต่เหนือหัวเจ้าจอมเมืองตรัสส่ง
 ลูกบ่ข้องขึ้นเจ้าพ่อพญา ได้แล้ว
 สิบให้ไปเป็นข้อยทาสี่ลูกบ่ว่า
 บ่ได้ขึ้นท่อก้อยใจน้อยท่อเม็งกา พ่อเฮย
 ก้อมว่า ผาแดงท้าวทูลก็ลาบาท
 ท้าวกียัระยาตรย้ายผายเข้าตูปผาม
 แก่นั้น นางซามน้อยก้อยใจจากล่าว
 พระพี่ไปขาบไหว้คอมไท่เหตุใด พี่เต
 เมื่อนางกล่าแล้วท้าวคอบจากความ

การเมืองเขาไปเห็นอันแล้ว
 พักศิกายกุงการหลวงหนักยิ่ง น้อยเฮย
 ย้านท้อเสียมึงแก้วเมืองบ้านหล่มหลวง
 พระบาทเจ้าตั้งต่อเส็งบังไฟ
 กันว่าไฟมีชัยจึงสหายเมืองบ้าน
 การหนักแท้มไฟตักเส็ง ได้เก
 บังไฟขึ้นฟ้าแล้วการช้อนจึงสหาย ได้แล้ว
 กันว่าโชคบ่ให้บังไฟแตกโดนคอน ก็ดีท่อน
 ชุกากอนสีย้อมเสียเมืองบ้าน
 จอมเมืองค่านโฮมเส็งหมกหมู่
 ชุกันชูเว้าเอาเมืองบ้านมอบถวาย
 สายสมรแก้วจอมเมืองพญาใหญ่
 พระได้มอบค่าไว้ป็นตั้งชอตพัน น้อยเฮย
 ผิดว่า พี่เสียชัยแท้มไฟโดนชุกแตก ก็ดีท่อน
 พี่สเป็นชัยใช้นางน้อยบ่ได้หนี
 ให้น้องเลี้ยงพี่ไว้ทางไพร่คนเขื่อน น้อยเฮย
 อย่าได้ทำเบิ่นบิตให้ค่อยกอยใจเลี้ยง นั้นท่อน
 น้องอย่าผิดเถียงถ้อยวาจาบ้อยค่า
 อตสาห์เลี้ยงพี่ไว้พอได้ช่วงตั้น
 ผิดว่า น้องกำบ้อยเชื้อโคตรพงสาไปนั้น
 อ้ายจกมีน้ำตาชุ่มเลิงฮ่าแก้ม นั้นแล้ว

โอรุออ ชาคีทักุญชโรซ้างบ่ห่อนนอรุออคอกไก
 เป็นใหญ่แล้วเป็นน่อยบ่ห่อนการ น้อยเฮย
 เป็นเสื่อแล้วสิดินเทียวกวางท่งไค้ฤ
 เทียวโคกบ้ำหลวงโคกบ้ำกวางแวนน้หากค่องคื่อ แท้แล้ว
 นางไ้อ่แก้วจาท่อผาแคง ว่า

โอรุออ แวนนาโคซ้างพาสารหากอยุ่บ้ำ พ็เฮย
 อยุ่ในคองใหญ่กว้างกินเฮยบ้ำบง
 ชาคีทักุเป็นหงส์เชือพญาเมืองทงแท่น
 เป็นใหญ่แล้วหากครองบ้านน้เมือง น้แล้ว
 โอรุออ ราชสีห์นอนในถ้ำคุดามันจ้ิงแม่น
 บ่ห่อนไปแอ่วหลนชมกวดเกือกทม พ็เฮย
 เป็นพญาแล้วสิดินลงเป็นไฟไรไค้ฤ
 เป็นใหญ่แล้วเป็นน่อยบาปสีกิน แท้แล้ว
 คื่อคังปลาบักบ่อนนทึหลวงล่อยล่อง
 สิดิให้มาอยุ่บวกน่อย ๆ นทึน้ำบ่ค่องคื่อ ไค้แล้ว
 อันน้ น้อยก้สื้อโยไวก้าพระไมค้เว้าต่อ
 ชาคีทักุเชือหน่อฟ้าไปหน้าสืสูงเฮียง พ็เฮย

๒๓. บันภักดีมานาหานางไ้อ่

บัคัน^๕ สันนิวาสซันปางก่อนบุพพกรรม
 บันคานเถิงนาคค้ำใน^๕พน
 บุพเพเบื่องปางหลังใช้ชาคี

ภัทรีนาคท้าวในพื้นแผ่นดิน
 อันว่าภัทรีบาสุกพญาในน้ำ
 ได้ยินคำแพงน้อยใจเมืองนางไอ่
 ไปเกิดใช้ชาติแท้เมืองกว้างโลกคน
 เป็นลูกเจ้าจอมเทพพญาขอม
 งามคือเทพาผายม่ายวิมานเมืองฟ้า
 โสมเสลดน้อยใสงามคือแวน
 งามยิ่งแต่มีผไทเพียงไม้ปาน
 ภัทรีท้าวคณิงเติงนางไอ่
 ท้าวจักไปเบิ่งให้ได้นางน้อยไอ่คำ
 ธรรมชาติแท้เคยช่วมเชียงหมอน
 ในปางหลังช่วมนอนเทียมช้าง
 ทางไปเห็นพ้อบุญหลวงบั้งไฟใหญ่
 พระบาทเจ้าปุนไต้แจกทาน
 เห็นสิ่งนั้นหลายมือบั้งไฟหลวงยินม่วน
 แต่่นั้น บาบ่าวท้าวพญานาคภัทรี
 แปลงฤทธิ์งามคั่งอินทร์ลงแท้ม
 รังสีแย้มคือแสงมณีโชติ
 เป็นนาคราชน้อยงามแย้มคั่งแมน
 ใต้แผ่นพื้นเมืองนาคบาดาล
 บ่มิเทียมบาคาญทอใยองน้อย

นาคท้าวไหลโสมบาบ่าว
 นาคดำน้อยไปหน้าก่อนบา
 จารจากันนาคายินม้วน
 ชวนกันไปเบิ่งบุญพระเจ้าแปลงสร้างแต่งทาน
 พากันเอากันขึ้นเมืองเทิงกลับแพศ
 ย้านท้อเป็นเหตุฮ้อนถึงแท้ไพร่พล
 ลางตนแปลงเป็นแซ่งนกใหญ่บินไป
 ลางตัวเป็นหงส์คำเผ่นผยองผ่นผ้าย
 นากก็กายन्हอ้งถึงกรือซอกเซต
 นากก็แปลงเพศได้ชายน้อยฮูปงาม
 เข้าเซตกว้างบุญใหญ่ผามชัย
 ไฟกะบองหลวงเฮือเฮืองเทียนไต้
 รั้งก็เข้าหาผามนางนาถ
 แปลงเป็นผ้างังบังไว้บให้เห็น
 เป็นแต่สุดมานังมัวมีดบังลม
 คนไปชมเนืองนองอยู่หลายคนเผ้า
 ท้อแด่มอง ๆ เขียมคอยเห็นเป็นป๋อง
 เป็นแต่ช่อน้อย ๆ พอย้อลำเห็น
 เป็นทั้งจ้องอ้แท้นายหลายเหลือบ่าว
 สาวสำนอยงามย้อยนงเนือง
 เอากะบองเยืองไต้แยงหาสาวบ่าว

ลงคนหัวทงอกพันเยื้องเข้าเบ่งสาว
 พวกชาวนาคน้อยยืนหน้าท้งอาย
 เห็นสาวเมืองคนยาคชิงกันเข้า
 จารจาเว้าแยงสาวงามยิ่ง
 สาวก็เห็นนาคน้อยงามน้อยกว่าคน แค้น
 เบ่งทันตาแซ้วแยงงามเกลี้ยงปอด
 งามออกตลอดเนื้อขาวแจ่มแจบใจ
 อันนี้ บ่ใช่แนวคนแท้แทนไกลประเทศต่าง
 ทิ้งหากอุปชั้ยน้อยคือข้อยลือกคัก แท้หา
 สาวก็ชอบตาเอนเอนหาถามข่าว
 เจ้าบ่าวงามยิ่งย้อยมาพช้อยสถาม พช้อย

แค้น บ่าวนาคน้อยแย้มเล่าเลยทำ
 ข้อยกักแล้วแพงศรีบ่อยากมาเคียงใกล้
 พักยังกลัวย่านเกรื่อหลังสึงจ้อง
 นางมีซุ้ยซุ้ยซ่อนสืบองไค้เกียดซัง แท้แล้ว
 กันว่า มีใจคอมถั่วโยคคักซื่อ
 พับให้คาดแก้วให้เชยมน้องท่างชม น้องเขย
 โอนอ พักเคืองกะใจแท้เกรื่อหลังสึงเบียด
 น้องบ่มเที่ยงแท้ทนอายสึงเฮียง น้องเขย
 ของเก่า^{๕๓๕๔}เบี่ยงหวงแหน
 กอดังแทนหวงซังตอกเป็นทะเลอนยัง^๕

กิ่งกล้วยหวงหว้าคือกาหวงไซ้
 ชู้น้องมีหมิ่นชนเขานันตึกเคียดเค็ม นันแล้ว
 นากก็หยับไปไกลสาวคนเชียงฟ่าง
 สาวพี่น้องเห็นลาวต่างกะตา
 อ้ายนี้ คือกิ่งผาพบเกลี้ยงเส้นแถบพิมขัน เคนอ
 มีวรรณเสื้ไสกว่าคนแปลงสร้าง
 สะไบบางลว้เคียนหัวลายม้วย
 บ่าวนาคน้อยงามย้อยกว่าบ่าวคน แท้เต
 กิ่งช่างน้อยแฉวแก้วแซนแพน
 แหวนคำขาวใส่มือสบก้อย
 กิ่งหากสอยวอยหน้ายอ้อยไซ้ใหม่ยอก
 เป็นที่กอดบ่แล้วแนวท้าวผู้งาม เคนอ
 น้องขอตามข่าวอ้ายบาบ่าวทั้งหลาย พี่เฮย
 สายคออวลฮ้อมบุญตอมน้อง
 อันว่าเคหังห้องเมืองหลังบ้านแก้ว พี่น
 น้องอยากเว้าตอมอ้ายอยากเห็น พี่เฮย
 หลอนได้เป็นญาติพี่น้องไปมาหาสู่
 น้องอยากชูแห่งห้องไ้ย้อยห้อยยาม พี่แล้ว

โอนอ คำปากน้องส่งมาค่องหัวใจ แท้นอ
 เมืองอ้ายอยู่แวนไกลย่านบ่ไปยามได้
 พี่เนาหนห้องเมืองหลวงนาคใหญ่
 ย่านท้อไปไ้ดียมอ้ายนาคคำ น้องเฮย

แปรเบ่งน้ำกว้างใหญ่ในที่หลวง
 เป็นทางไปสู่ที่ภายใต้
 มันบ่มีทางเดินคือเขาย่างไก่อ น้เก้
 ย้านท้อไปบ่ได้งูแซ่สีกาบกิน นั้นแล้ว
 โอนอ น้องสิเมื่อน้ำอ้ายบ่มีซันยังข่ม่อม
 ย้านท้อไปบ่ได้สะเทินหน้าท่างหลัง น้องเฮย
 โอนอ ซาคีที่แนวเอาควายเข้าสมงัวมันสิค่องคือฤ
 น้องสิไปช่วยมอ้ายแนวนั้นย้านบ่คือ นั้นเก
 แต่นั้น บ่าวนากน้อยชมชื่นหัวนั้น
 ย้านท้อตาวันผันซุ่มมายามเช้า
 อวลสิไลลาน้องหนีไปเมืองเก่า
 เว้ากันเพียงท่อนพ้อต่อนต่อนเสนห์ น้องเฮย
 พอเป็นของฝากต่อนทางปากหอมหู
 คุ้งน้องแลอ้ายเสนติแก่นกัทวง แลนอ
 ค้อมว่าแล้วสุริเยศเขืองแสง
 นาคาแยงคงคอนป้าไฟไปลี
 นาคก็ทำฤทธิให้เป็นกาในป้า
 เสียงชว่าชว่าซ้องแกมเอียงช่ายเสียง
 ชว่าชว่าซ้องกินหมากโพธิ์ไซ พุนเยอ
 ในคงคอนป้าหลวงเสียงซ้อง
 เสียงกั๊ก้องในคงบินแล้ว
 กือกั๊ก์เหลวยอกฟ้าเสียงซ้องม่วนยิน แท้แล้ว

๒๔. พญาขอมจตุบั้งไฟ

ฟังยินโม่ง ๆ หม้องจุมคำเต็นบัวพันเยอ
 ผ่องบัวต่าน้อยโตนน้ำเกือกขม
 เอากันลงใส่น้ำต้มไล่ตากัน
 เนื่องนั้นเสียงหยอกกันกวนเต็น
 ทม ๆ ลั่นคนหลายแน่นอ้ง
 กับกั้งช้ายค้อบ้านสมันเก นเท
 คีท้อเมืองไกลพันคั่นเมื่อลำเมื่อย
 ไฟบั้งน้อยปองได้จุททาน
 ผ่องอามาตย์ท้าวทั้งหมู่สมณา
 พากันจุตบุษบาบยังหายเสียง
 บางพ้องแตกบางพ้องโตนค่อน
 บางพ้องนอนสะแกงค้ายอยู่ค่อนเท็งฮ้าน
 แสงควนกุ่มกุ่มบั้งพันแผน
 ก้าต ๆ ก้องเท็งฮ้านแตกกะเต็น
 บางบั้งไปเล็งฟ้าสุตตากั้งผ่อ
 เขาชิมามองแลวบเห่น
 ไปไกลแทบั้งไฟแดนฟ้าค้อ
 สุตท้อหมคหมีแล้วลงม้วนอยู่คั่น
 พอเมื่อเจ็ดวันได้บั้งไฟหลวงชนถ่าย
 ช่างกียายเผือกไว้บั้งไฟม้าท้อกะนวน

ทว่า... ก้องเสียงเสบสะบัดชัย พันเยอ
 สะบัดบังไฟทมิฬให้แฉวทั้งซ้อง
 เสียงกลองชัยดังกลองเสกดังสนั่น
 คนก็แหะแหง่พ้องแฉวฮ้องบีบโฮ
 ไปไปท่อนคอนของฟ้าต่อ พันเยอ
 ออดหลอดให้แดนห่อแฉกจาม
 เขาก็แฉวแฉวฮ้องเสกกลองเป็นคู่
 ผู้ที่เหงาพญาเจ้าอยู่สำบาย
 เขาก็กายเผือกไว้บังไฟจุดเอากระนวน
 เห็นแต่ควันบังไฟแสนบ่ไปคาบง
 แท่นนี้ ผงธุลีกลวงดินซุ้ง
 นิ่งเผือกไว้บ่มไหม้ซอกกระนวน
 ควันก็ทวน ๆ พันหนอยบ่มไป
 บังไฟผาแดงจุดเชียงพญาเจ้า
 เอาไฟเข้าถึงกระนวนแข่งขนาค
 หมอบผันผาคเฒ่าทะยานเข้าแตกกลาง
 เผือกชาดม้วนตกหล่นลงดิน
 พญาผาแดงบ่สำบายเบาเนื้อ
 เหลือแสงสร้างบังไฟแสนบ่งใหญ่
 ซินบ่ได้ค้ำางแตกกลาง นั้นแล้ว
 บานญท้าวสองพญาใจหว่า
 เช็ดหน้าเบะเบิดเจ้ยก็อสิให้บ่ใช่หัว นั้นแล้ว

ยังแต่ไฟพญาน้องเชียงเหียนฟ้าแตก
 หลานแสน้องยังบ่ได้จุตไป
 บั้งไฟสี่บั้งมาจุตอันเดียว
 เอากระนวนเที่ยวคิดต่อกันยายไว้
 ไฟจุตกันอาซไนย์ม้าแล่น
 แหนแห่เจ้ากระนวนเค้าแตกกลาง
 ทางไฟไหม้เป็นกระนวนหมากแปบ
 เป็นตังสายฟ้าแม่ตังชนลันเมือง
 เชื่องเชื่อไหม้กระนวนคำยายยัง
 จึงเกิดพังทลายมุดมอดเสียหมดเสียง
 พังเสียงเค้ง ๆ ไหม้บั้งไฟแสนฟ้าแตก
 เสียงแผด ๆ พังคือฟ้าล่งบน
 เสียงคนแซว ๆ ซ้องกางหวาวว่อน
 หมดวันอ่อนแล้วเสียงโอดว้ายลง
 บั้งไฟสี่แคว่น้องพี่เชียงเหียน
 ทั้งเมืองหงส์เมืองทองตังเดียวกันแท้
 ไปตกกาหนองกะแสน้ำบ่น
 ทางใต้พื้นถึงเท้าผืนที่
 เกียวระคายลันตกอยู่บึงหนอง
 เหลือเลาบั้งไฟหล่มลงเป็นส้าง
 เป็นทางกว้างลงไปน้ำออกบ่อ
 กิ่งเหม็นมาดหมอบางนั้นสับมา เจ้าเฮย

๒๕. บึงไฟผาแดงแตก

แท่นนั้น เหลือสองบึงไฟแสนพญาใหญ่
 บึงไฟพญาขอมชนค้ำกะนวนนั้นชาคกลาง
 ผาแดงเจ้าบึงไฟแสนกะนวนคำว
 จุกแต่เข้าถึงเท้าชอดเพล
 เพื่อว่า สองแก่น ไ้จตุมาตมาถึง
 ถวายบึงไฟแสนก็ไปเป็นอันได้
 พอลูกกะนวนเข้าถึงโคนไกล่ลีชอด
 ไฟจึงมุดมอดเสียงแสงน้อยบ่เชื่อง
 กับเบื่องกะนวนไหม้พอลคราวมีสว่าง
 ว่าจกมุดมอดเมี้ยนคราวน้อยพักค้อยเชื่อง นั้นแล้ว
 เขาก็แลหลังเยี่ยมทั้งเมืองจนเพื่อชุ่ม
 ทั้งหิวอยากเข้าทางท้องท่อนัน
 ทาแทนเบึงค้ำเอ็นคองจนว่าเหนื่อย
 อิดเมื่อยล้าคองถ้ำเบึงคาย
 ไฟกะนวนสุมอดคือคั่งสุมคแสง
 มองเห็นเป็นไฟแดงพดเล่ามีแสงชน
 ออกจนถึงทาวันเท้าถึงถ้ำเอียงอ่วย
 ก็เป็นตาลูเบึงคมควันกุ่ม
 บัดนี้ ผาแดงท้าวบึงไฟแสนบาบ่าว
 กะนวนคำวไหม้ถึงเบ้าหลอดหลวง
 คนทั้งปวงกันมองดูใจสิดา

แสงไฟมาบเข้าหลอดแล้วกะนวนใหม่ซักลง
 ผงเผ่ากว่าวันมีกรรม
 คือตั้งภูผาพังมันกะจวนเป็นบัน
 ฝันผยองชนหัวทางหลุดเถียด
 กะจัดแตกม้างลงม้วนซอดดิน
 แค้น บากาญท้าวผาแดงเหลือหล้า*
 ลางจัดเสียไพร่น้อยเมืองบ้านคอบบั้งไฟ แลนอ
 ปุ่นแปลงสร้างสมภารยังต่ำ
 ซาคีก่อนพุ้นบุญสร้างบ่เชื่อง แดเด

๒๖. บั้งไฟพญาขอมยังคาค้าง

บักนี้ เหลือบั้งไฟจอมเจ้าพญาขอมทนพ้อ
 กะนวนบ่ใหม่คาค้างอยู่เทิง
 กวันเถิงเท่าคองโกนเป้าหลอด
 กะนวนหลุดออกแล้วคาค้างบ่ไป
 ไปทั้งออกกันตั้งอยู่เทิง ๆ
 เขียดเบ็งคองเบ็งบ่ไปตาก้าง
 วางกวันเท่าธรณีบั้งแตก
 เสียงแผดช้องก้องทั่วเวหา
 ท่อแท่ตั้งไปมาอยู่คาบมิโย

* น่าจะเป็นเหลืองหล้า

เสี่ยงคนโฮฮ้องสนามชัยคังสนัน
 ให้มึงหลิบเมมคินเห็นอฬ่าผ่อเห็น
 ไปไปท่อนเมโหลทที่ป
 ลอดขฬ่าพญาเจ้าผ่อเห็น นั้นท่อน
 ลางคนโมทนานอัมบชาพระบาท
 มหาราชเจ้าคู้เส้าห้วงมเหงา แท่นอ
 บังไฟซุแต่เข้าเท่าชอดทาวันตก
 ภายในอกพระยอกเมืองเป็นไซ้
 ก็หากเสียชัยเจ้าพญาขอมตกต่ำ
 กรรมหากมาชอดนั้นบมีแก้วส่วนตาย แลนอ
 แม่นจักติดต่อไว้กรรมหากแล่นมาถึง
 จักบ่เล็งยีนยาวอยู่ครองแปลงสร้าง
 เมืองหลวงกว้างวางเสียแป้นเป้า แลนอ
 เหลือเผ่าเชื้อเมือหน้าหากสืแทน นั้นแล้ว
 พญาขอมเจ้าเสด็จสู่สามชัย
 สनละวนในใจคังคนเป็นบ้า
 อันว่า ราชาเจ้าผาแดงตนอาจ
 ท้าวก็ยัระยาตรย้ายผายเข้าตูปผาม
 นงฮามน้อยอินทร์แปลงนางไอ่
 พระบาทเจ้าเป็นแท่งสิงโค
 บังไฟพระพี่เจ้าจักแตกหรือซุ

คงคาคอนมืตควันตติคัง
 เป็นปางซ้ายมีชัยบัฐช่อม พืเซย
 บอกให้แจ้งตนน้องได้อุ่นทวง แท่ก่อน
 แท่นั้น บุญมีท้าวผาแดงเว้าม่วน
 บัคคียากษัตินอ้ายสีหล่มหลวง น้องเซย
 ตังบมชัยแท่งไฟโตนชุแตก
 จุเถยคักกันบมพิณเซตบุญ น้องเซย
 บุญพระอวลอัยบมมีตองถึงชอกค
 แหนบเกยวแท่ฟ้าแสนสิได้กับคง พืแล้ว
 คัมภักชกพันอนันตงล้ายิ่ง กิตทอน
 แม่นให้มรมิงเมียนคองน้องพิบ่แห่ง
 ชักแพงไว้ในอวลบ่เห็นห่าง
 กัปพระเจ้ายังไปม้างบ่วงน้องให้แก้ไผ
 แม่นว่า ไฟหลวงเจ้าจอมธรรมพญาพ่อ
 ตังบ่พอยกชนกาค้างลวตลง
 ย้านทอผงเผ่าบ้านเมืองเกิดเป็นควัน
 เสียจอมธรรมสืทางเหินไกลอ้าย นั้นแล้ว

แท่นั้น เสนาเผ่าทูลลาจอมพระราช
 เกียรกระชาชนไหลชนพ่องลง
 ลาคันห้องเมืองคนคินคอบ
 โกงตัวหน้าเมือบ้านแห่งตน

แม่นว่าน้องพระเจ้าฟ้าแฉกเชียงเหียน
 ทั้งเมืองหงส์เมืองทองขาบลาจอมเจ้า
 พระบ่จรรจาเว้าคำเดียวปากต่อ
 สองเจ้าฟ้าลาแล้วเลิกมือ
 ก็หากเหลือใจแท้พญาหลวงบ่ปากต่อ
 พญาใจม่อแท้คำเว้าก่อนบุญ
 เป็นทั้งเซพาย้อยคาคอกถ่ม เสียนอ
 พอแต่ยอยกไว้คำหมั่นว่าสั่ง
 อันนี้ ก็หากอ่อยช้อยเกลี้ยงคำปากหวานหู
 พระหากมีวจาหวานดังตาลในบึ้ง
 แม่นว่า พระมีเงินคำแก้วในเยี่ยลั่นโกฏิ
 พี่บ่ผายไผค่น้องบ่มีไถยาคชิง คอกนา
 พระออกปากคำนเหตุใหญ่บึ้งไฟหลวง
 ไผมีเตโชแข็งผาบบึ้งไฟหอมเจ้า
 บ่เห็นจากำอ้างสะบับคี่ทั้งต่อ
 พระหากเสียมีคพร้าทั้งผ้าคอกคำ
 พระหากไขกะอูปกว้างแก้วแก่นแหวนคี่
 ก็จึงมีเงินพันต่อกันต่างหล่น
 เสียสัจจาแท้แปลงคำไขบ่อง
 พระได้เว้าค่องแล้วบ่จาแท้ถ่องความ
 เชียงเหียนสี่แควน้องนาถทั้งสอง

ก็หากหมองคำก็คิดจุ่มเมื่อถึงบ้าน
 สองกุมารเจ้าทั้งหลายหายสว่าง
 เมื่อสืบสร้างเมืองบ้านอยู่สำบาย แท้แล้ว

๒๗. ผาแดงเมื่อเมืองผาโพง

บัดนี้ จักกล่าวถึงศรีสะอาดเนื่อนน้อยนาคทั้งสอง
 ยิงทอป้องเสนาหาไปคืนเมื่อได้
 ผาแดงท้าวแยงกิ่งนางไอ่
 เมื่อบได้น้ำตาย้อยอ้งทอง
 นางไอน้อยใสโยน้ำทาหลัง
 เอ็นส่งอ้ายท่งให้ชำไฮ
 ให้ค่อยไปดื่มน้ำก่อนสวสดีมาเที่ยว พี่ชาย
 เมื่อจักขอเหนียวไหว้วล้วย่านโทษมิ
 พระพี่เจ้ากินสุผาโพง
 เดินทางเมื่อเกียนกราวดื่มน้ำก่อน
 ไปถึงแล้วมีชัยโชคใหญ่ นั้นก่อน

โอนอ ชาติที่สาขามิได้เดียวก็ยังต่าง
 ก็คิดว่า สองอยู่ห้องหอแก้วบ่อนเดียว พี่ชาย
 ไผ่สีหสิงเห็นได้ก็ล่ำบ้องไม้ไผ่
 ลางเทือกถ่วงบ่นขอไผ่สีซู้สองบ่เห็น นั้นแล้ว
 บัดนี้ พี่จักเขยวคินห้องผาโพงยามค่ำ

กันคงตอนบำไม้งูเงี้ยวสติดตาย
 ปะให้สายสมรไว้แวนไกลปะไป เตนอ
 ปะให้เป็นกำพร้าคณิงอายอยู่บ่วย พี่เซย
 โอนอ พี่จักละน้องไว้ให้นอนคักเดียวทอม
 พออยากปอมเป็นนกล่วงบินเหนือฟ้า
 สิบไปหาชมซ้อนโพธิ์ไซสูกเชื้อ
 กินให้อ้อมท้องสหายวังโสกกะใจ นั้นแล้ว
 น้องบ่คักว่า พระพี่เจ้าผาแดงสคินคอบ
 สดที่บุญบั้งไฟอายแตกกลาง
 เป็นปางซ้ายบั้งไฟแสนซแตก
 แนนอยู่ฟ้าเป็นซ้ายแตกพัง พี่เซย
 อ้ายจักละน้องไว้คินเมื่อเมืองเก่า
 ให้เอน้องเมื่อสืบสร้างเมืองกว้างเพื่อนใจ แต่ก่อน

แท่นั้น ท้าวภัยง ๆ น้ำตาลลงลินไหล
 บ่อยากไปผาโพงมิงแมนจำช้าง
 ท้าวจึงลิตาชนาเคนทร์ช้างใหญ่
 พวกไพร่น้อยอวนท้าวออกเวียง
 ฟังเสียงนางกาญจน์ให้นำลงเอนสั่ง
 ให้อ้ายฟังฟ้าเวียงห้องคำคิน พี่ทอน
 อ้ายอย่าได้อยู่ช้ำอกสแตกพังหัก พี่เซย
 น้องจักมรณาตายเพื่อกนิงถึงอ้าย

ท้าวทิศธาไทมณาไหลหลัง
 ฟังเสียงน้องไอน้อยหวให้หอคกะใจ
 ยิงท่อย็คัดเอน้องเทียมนังนาเคนทร์
 เอนางคาญช่วมทางเมื่อห้อง
 ท้าวจึงเกาะแห่ย่งข้างหลบตัวหานาง
 กুব่วงผามชัยจักตัวคินชมน้อง
 ผุ่งพลช้างทูลถวายกัมขาบ
 พระบาทเจ้าวางข้าไพร่พล แดนอ
 ย่าได้หันหลังกำคินไปทางเก่า
 ให้เจ้าไปหน้าพื้นเขาสีอย่างว่าหาญ พระเฮย
 การอันนึ่งมีมือใหม่
 คือเม่งภูมคอกไม้เอาได้แต่กลิ่นหอม พระเฮย
 ขอเชิญจอมกัศัตร์ให้เมื่อเท่งผาสาท
 นางนถน้อยกายพันเพื่อบุญ พระเฮย
 วันสนหน้าจึงกินทานางนถ
 ขอเชิญพระบาทเจ้าเมื่อบ้านพักนอน ก่อนเทอญ
 แท่นั้น ผาแดงเจ้าถึงท้าวหน้าพล
 สน ๆ ไหลแต่หลังนำหน้า
 ผาแดงขว้ามโนไฟห้วยใหญ่
 เข้าป่าไม้บังหน้ามีคหนา
 มีทั้งผลลันยมไฟหมากผ่า

ทังหมากหว้าเฟื่องส้มเว่อหวาน
 ทาวทาลค้อขนนอมมีม่วง
 พวงหมากไม่เป็นปุ่มแคไฟ
 กาเวาซ้องในตงเสียงส่ง
 โพนโคกซ้องตงกว้างส่งเสียง
 ฟังย็นนกอ้อยซ้องส่งในคอน
 มันกิ่งออยคอนสับคอคกินยังบัง
 ในตงกว้างสักกุกกลางป่า
 นกกระทาค้อซุ่มขันทำป่ากระจาย
 มันต้งหลายเหลือแทกุกฏไฏไก่อเดือน
 บินวนเวียนเลียบจ้ายมมเป้าเจ้ายาง
 เจียบ้างลัวเบตบ้องยุงทอง
 ผาแดงก็ค้อว่าคณิงเดินน้อง
 คึกเดินทองคำแก้วเสนหานางไธ
 เช้าให้หาน้องไธคำ
 พอตาวันคำค้อยลับเหลี่ยมลงแดง
 ผาแดงเดินซอกคเมืองเซียง
 พลหลวงต้งเคหังซอกคที่
 มีแต่พลแวกล้อมบาท้าวห่มเหงา
 คึกเดินน้องไธเจ้าใจหว้าม่วง
 คึกคณิงนงกาญจน์ส้มพอน้อย

๒๘. รัชกาลีลาพ่อไปหานางไอ่

บัดนี้ แสนจักวิปโยคแก่นกนิงนาถแพงศรี
 รัชกาลีลาบลิ้มพอน้อย
 คัดเถิงจอมศรีสร้อยนงแพงมีสว่าง
 ปวงนาคณาเมื่อถ้ายูเวียง
 เมื่อท้าวเมื่อชอคห้องเมืองเก่าบาตาล
 ยังไปลิ้มสยาคอไอ่คำเห็นหน้า
 ราชาท้าวใจอ่อนเวีวอน
 พ่อแต่สมรนาถน้องปางนับเห็น อิกนอ
 พอเถิงเจ็ดวันเท่าเดือนแสมแปดค่ำ มานั้น
 ท้าวล้าเยี่ยมเห็นหน้าพระยอกนาง
 ยู่ทางสุดมานกงบงราชมนเฑียร
 อาเกียนคนอยู่หลายยายเฝ้า
 ตั้งหากเหลือใจแท้ผาแดงยังอยู่
 อยากชั้นนางนาถน้อยผาแดงท้าวบ่หนี
 ปานนี้ ผาแดงท้าวสคินเมืองมาชอก แลนอ
 กุสึไปจอยคยงคอมแก้วไอ่คำ
 แต่นั้น รัชกาลีเจ้าทันเขาฝูงไพร่
 กุจกัไปหานาถน้อยนางแก้วไอ่คำ พ้นแล้ว
 พอเมื่อวันคำค้อยท้าวเล่าไปหา
 ไปวันทาพ่อพญาเป็นเจ้า
 ลูกจักเดินไปหัดเมืองคนคอมไ้ ก่อนแล้ว

เห็นมีบุญใหญ่แท้ ไปเชื่อมกับเห็น
 เห็นแก่ผ้ามานั่งบังอยู่หยซัย
 มีคนหลายเข้าไปมิได้
 เหลือกะใจแท้ผาแดงชูใหม่
 เขาก็เข้าบ่ไค้มันนั้นบ่หนึ พ่อเฮย
 แท้หนึ พ่อกล่าวตำนานคอมลุกกังคี่ ลูกเฮย
 ปาบึงมีบ่ควรรสไปแท้
 เคียวหนึ เมืองคนพันปาบึงใจบาบ
 เขานั้นใจหยาบฮ้ายกุมฆ่าไล่แทง
 บ่คือไต่โลกกว้างเมืองนาบาล
 กุมารเฮยอย่าไปขอห้าม
 แพงศรีน้อยสายใจลูกอ่อน
 อย่าไต่ไปเที่ยวหล่นเมืองกว้างต่างแดน
 พ่อขอห้ามลูกแก้วเสมอเนตดวงใจ
 อย่าไปหาคนพาลบาปเวรสีคำต้อง
 เขานั้น เป็นคนฮ้ายคือเสือกลางป่า
 คือตึงผีหาก้อมเห็นแล้วคาบกิน
 เมื่อจกนำสาสน์ใช้ไปถึงปากท่อ
 เขาเห็นหน้าหน้าคำเว้าบ่หลาย พ่อแล้ว
 เจ้าผู้ส่ายคอฮ้อยยาขึ้นคำพ่อ
 เจ้าหน่อแก้วแพงล้านอย่าไป พ่อเนอ

๒๙. ภัยคือแปลงเป็นกะฮอกต่อน

แต่นั้น ท้าวก็ยุบได้แฉ่วพ่อสามวัน

บุพพกรรมนำทันทันกลับท้าว

เถิงคราวแท้ทั้งสองพ่อแม่

ขึ้นลုပ်ได้จำให้บอกไป

พ่อคนซึ่งเข้าท้าวเล่าเงินพล

โสมเสนาหลังหาระวังท้าว

กจกไปเอาสมพาวน้อยโสมงามนางไอ่

ไว้พางซ้อนทางผ้าห่มหนาว

ชวานาคน้ำเตงเครื่องถนิมภรณ์

กะจอนหุสเบชิตคำเพ็งม้าว

ท้าวก็บายเอาผ้าแสนค่าทงนึ่ง

กับทั้งผ้าแดเสื่อค่ายอยนึ่งทง

เจ้าผ่นง้าวน้อยงามเก็งอินตา

ฝูงหม่นาโคมาแห่บาละห้อง

พากันชนมาเทงเหนือผ้ง

เต็มอ้งแท้ทางเท้าย่างคาม

เถิงท่งกว้างชอกคี่สามหาง

ทางยาวไกลค่อยเขียวคั่นข้าม*

เกินตามห้วยคาเมตาวันนอก

เถิงขอบค่ายเวียงกว้างซ่งจวน

ท้าวกล่าวท่านจาบาวทั้งหลาย

*น่าจะเป็นรวัน

ถึงท้าววันสวามหาหมุ่คนตีมาพ้อ
 เขาควไปช้อนลีทางโตหลบหลีก
 หนีศึกเว้นบ่เห็นหน้ายอคนาง
 เขาจักพากันขึ้นลำสูงชันไม้ใหญ่
 กินหมากไม้ตาไว้เบ้งสาว
 กูตีแปลงตัวให้ชาวรามกะฮอกก่อน
 กัดหมากงวตาตงเบ้งสาว ก่อนแล้ว
 ขอค่าน้อยแฉวนคอกังม่วน
 กินหมากงวนางสีเยียมเบ้งตู
 นางสือออกจากห้องมาสู่ชานมน
 กูซิแยงโสมงามไต่คำวัน
 รั้งก็เว้าคอมเขาฝูงบ่าว
 ชาวนาคน้อยอินค้อยคังทวง
 ทังปวงได้แปลงโสมสัคว์ต่าง
 แปลงเป็นนก崗กแกวเอียงแขกเขา
 กับทั้งกาเวฮ้องเสียงหองหาคู่
 จับอยู่กันไม้ใหญ่กว้างตาตงเบ้งสาว
 แท่นั้น ท้าวกล่าวตำนานากทั้งหลาย
 สุกียากันเป็นชูปุกุเทียมช้าง
 วางกูไว้ตัวเดียวคือสิเปียว
 เทียวเท็นงอย่าไม้ไปแท้ผู้เดียว

เขาก็โดยอาชญาเจ้าน้อยหน่อภังค์
 แปลงเป็นสัตว์มากหลายเหลือคณ
 บางพ่อง เป็นกะเตจันทั้งกะเด็นเต็นไต่
 จับอยู่เท็งง่าไม้กวนใช้ชอกกิน
 ฟังยินเค็ง ๆ ถ้าชอกำกะชอกก่อน
 กักหมากไม้ไกวป้องแกว่งขอ

เสียงกะตึงแขวนหึ่งคำคังก้อง
 เสียงชอกำต้องเท็งปลายังวังว่า
 ถือกังเสียงปี่แอ้เคนไค้ชื้อชอ
 เค็ง ๆ ก้องตุรียาพิณเพาทย
 นางนาถน้อยเห็นแล้วม่วนกะใจ
 ก็คืออยากได้กะชอกก่อนชอกำ
 จึงไปนำเอาพรานควนพะลันทั้งฟ้าว
 นางก็ออกจากห้องมาสู่ชานมน
 คนหลวงหลายออกมาหลังเยียม
 เจียมใจแก้วโสมงามนางโอ
 ก็คืออยากได้มาเลี้ยงเบ็งกู
 สู้ฟ้าวไปหาแท่นายพรานยิงกะชอก
 นางบอกแล้วคนใช้เทียวไป
 หาหน้าไม้แท้มต้มยาฆ่า
 เขาก็นำทางไปเทียวหาพรานหน้า

เขาวัว กงพรานพันพรานหลวงหน้าใหม่
 บินใส่ไถ่ยาหน่องแต่งดี
 ไปเคียววันทันมาพะลั่นเทียว
 ให้ฟังฟ้าวันนั้นก่อนนงาย

๓๐. กังคิณุกยิง

เมื่อนั้น เขาก็ก็นผายเข้าไปถึงพรานถามข่าว
 พรานฟังฟ้าจึงค่อยออกมา
 บัดนี้ กุมารน้อยแพงศรีนางไธ
 ใช้ให้ข้าน้อยมาไหว้พ่อพราน ว่าตาย
 ยังมีสัตว์ตัวฮ้ายจึงไซ้กะซอกก่อน
 บ่หอนฮู้แจ้งเสียงก้องทั่วเมือง
 เสียงดังก้องไกลแกว่งซอคำ
 นางจึงนำมาถึงพ่อพรานยังให้
 เถาก็บายเอาไค้ศรหลวงหน้าใหญ่
 จับชนไค้สายม้วนมนะจวน*
 ไนกะบวนเบื่องตามใจพรานบ่
 เหตุว่าเกาะให้ถาดเข้าพรานเถ่าชั่วกาย
 มั่นก็บายสายหน้าหนุ่ซึงกักขาค
 เถากฮ้ายฟ้ฟ้บมขเมือก

*ในเรื่องนี้ใช้กะจวนหลายแห่ง แต่น่าจะเป็นกะจาย (หน้า ๕๘ บรรทัดที่ ๕ เป็น
 กะจาย)

แล้วเล่าบายเอาหน้าสายไหมมาใส่
 พรานได้แล้มีข้ากวนไป
 พอใกล้สี่ซอกเสียงกึงสออดังนั้น
 เอาก้นฟุ้งขอคำอยู่เทิงปลายไม้
 พรานก็เอาทาไว้แปลงตัวบังป่า
 จ้อนผ้าขนเชิงไว้ล้ามทัน

กะซอกก่อนกินหมากไม่เสียงแกว่งขอคำ
 ทาแล่นาเบิ่งสาวบมีเอื้อ
 พรานก็สี่เตือเข้าไปยืนคุกเข่า
 หัวแทบเท้าเห็นแท่งเน
 กจักยิงกะแทหรือผัดเสียตายกะซอกก่อน
 หน้าบ่อนขึ้นพอสี่ได้ผัดไต่หนี
 ฝักกันน้อยสอยวอยหลังล่า

กรรมมาถึงบ่าวท้าวเห็นแล้วเบิ่งสั่ง
 บังยังหน้านายพรานก้มหมอบ
 หดทอบเข้าหัวเท้ากำแขน
 เถาก็เหลียวเบิ่งฟ้าหญ้าทั้งกะโปงตา
 ผะเวอผวาคุบกว่าไปยืนเข้า
 ไปเตียงแล้วแยงคอกหาบ้อง
 นั้งหย่องย้อยเบิ่งใส่กะแท
 ศรตำต้องกะเด็นตายตึกกะซอก

เด็กบอกให้แจ้งคุณแก่นพราน
 กุมารท้าวภักดีฤทธมาก
 ผาบไต่ปืนหน้องพิชยา
 พิชกัโหลหลังเท้าเข้าสอดหัวใจ
 เหลียวตาไปเห็นนางแก้ว
 โทมึงแก่นคณิงใจคิดขำ (ว่า)

โอนอ กรรมกูแล้วคนมาทำบาป
 ตามไปไ้ชาตินี้เวรใช้ชาติสิน
 เวง์เกี่ยวพันคอดึงจ้อง
 ตายเพื่อกรรมแต่งไว้เทียวใช้ชาติเวร เห็นอ
 ค้อมว่าท้าวกล้าแล้วเอนสั่งทาสา
 กุจักมรณาตายจากสูวัน
 สูจกนเมื่อไหว้พระปีศาตนพ่อ
 กุจักมรเมิงเมียนเตียวเนบาสก
 กุบไ้มีสีกได้หนีจากคำตาย
 เป็นเวรงชาติหลังทำไว้
 จงพากันไปไหว้พระปีศาตนพ่อ
 พอให้ชูขาวแจ้งตายแท้เที่ยงจิง นั้นเทอญ
 แต้นนี้ ฟุ่่นากน้อยอินแก่นกัทวง
 ลมบ่พัดลวงไม้เปื่องปิ่นไปมา
 ในไฟเขียวก็มีลมต้อง

ในหนที่น้ำบ่ตีฟองกวัดแกว่ง
 แสงอาทิตย์หล้าเส้าเป็นชัยบ่เซื่อง
 ลมบ่เปื้อนปิ่นต๋องยอคง่าสาขี
 เพราะเพื่อกังค้มคมอจิตใจไปหน้า
 เทพาพนรรณเพื่อนฟาก
 เพราะเพื่อนาคเรศท้าวบุญกว้างมอดชีวัง เจ้าเขย
 ท้าวก็ยังแข็งใจได้ขออนอินทราษ
 ขอให้ชันมากลั่นคนเข้าปากเอา
 ให้หอมแซบช้อยชันอ่อนกินมัน
 ชนพันแกวียนอย่าให้หายหมกเสียง
 ทั้งเมืองเกียงกินกูล้วนคู่
 ผู้ที่เหง้าพญาเจ้าอ่อนวอน
 ตัวกู่ม้วนตกชอกกินเพียง
 เสียงนันท้องกังคินคาข่า
 ท้าวก็ทำอธิฐานไว้บ่มีไผดวงหน้า
 หลายหมู่เต้ามาเข้าหาบหาม
 คาพรานเถ่าลาวเอาขาหนึ่ง
 เจาะกะนองแล้วขาหน้าสอกคอน
 หนักยังลั่นพันกว่าซอนยาง
 ออกจนคางอ้ออ้อกับถือไปได้
 ไอยะโกพรานเถ่าเอาไปพอสน้อย
 พอแต่สอยปากได้ค้อยแล้วเล่าหนี

เมื่อชอกบ้านพรานเล่าเขาแซง
 คุแคงงามชั้นหลายเต็มห้อง
 ฝูงเขื่อนไกลเขื่อนไกลบ้นชอก
 บ่ให้หลอหลอกแท้บ้นให้ชู้เขื่อน
 กับมีไผ่คิชไคชนแซบกันดี
 เป็นกั๊งกั๊งก็พระอธิฐานใจไว้
 ในเวียงกว้างบ้นยายปุ่นแจก
 ญาติพี่น้องเขื่อนน้อยใหญ่สูง
 เว้นท้อฝูงช้างหม้ายเพ่นบ้นกิน
 เพิ่นว่าคนเหลือคินบ่เอาการเจ้า

๓๑. นาคน้อยคืนเมือง

บัต^๕นี้ จักกล่าวถึงชาวนาคเจ้าน้อยหน่อทั้งหลาย
 เขาก็ก่อกันเมื่อชาบทูลพญาเจ้า
 เอากันเข้าเมื่อทูลพญาพ่อ
 กั้มชายให้ว้ทูลไท้พ่อพญา
 บัต^๕นี้ เสียชัยแล้วภักดิ์มุดมอก
 กุมารยอกแก้วตายแล้วจากเวียง
 นาคก็เล่าแต่แก้คำแก้ถึงตาย
 นายพรานยิงกุมารมอดชีวิตตายแล้ว
 แท่น^๕นี้ จอมนาคเจ้าพญาใหญ่ศรีสุทโธ

พระเกิดโศรศิตต้องคึงคาจะต่าง
 กัจจวาทังถ่มนอนเหนือสาคเสื่อ
 บัซเมื่อท้าวถ่มคึงเหนือสะเม่นทวง
 เป็นป่วงลำไจหล่าหลังจิต
 เป็นป้างทุกเวทนาคือบ้า
 บัซังตนได้หลงไหลใจธิชาค
 เหลียวเบิ่งนางนาถน้อยเทวีให้เกลื่อนกะทวย
 เป็นท่ายฮ้อนท่งเมืองเหลื่องหล่า
 พากันซ้องซำให้ค้อมเจ้าพระยอกเมือง
 ในโง่งกว้างคือไฟเผาแผ่น
 ได้มาเสียแก่นแก้วกุมารน้อยหน่อเมือง
 โทเรซ้องเสียงนันทังสนั่น
 ไจหอดก้นหิวให้หอดกะทวย
 สายสมรแก้วภังคิรมรณาศ
 ตั้งเล่ากับชาติเมียนตายแท้เพื่อเวร
 แล่นต้นเต็นซ้องให้ไปมา
 จอมราชามอดกะใจไปหน้า
 เสนาท้าวเอาคันที่มาเบ้า
 พระบาทเจ้าบุญกว้างเล่าคิน
 เสียงคิ่น ๆ ก้องที่บ่าวพลมา
 นาโคไหลหลั่งมาโฮมแก้ว

บัณฑิต เสียชัยเจ้ากุมารมฤตมอด
 เสียพระยอกแก้วตายแล้วคอบเวร
 เกิดเป็นนางช้ายกายบนนางไอ่
 เสียอ่อนน้อยเขามาสาบกิน
 สูย้าเข้าให้จักไพรโยธา
 คีพญาขอมมุนกะจวนอย่าเหลือไว้
 ชาวขอมได้กินไถ่ขึ้นก่อน
 อย่าเอาไว้เที่ยงแท้เอาเกลี้ยงอย่าหลอ แท้เนื้อ
 ผิดว่า ผูกไต่เวนบ่เห็นกินขึ้นก่อน
 ให้ค่อยไต่วางปะอย่าทำฝูงนั้น
 มันจักเป็นกรรมแท้กายจนเวียนคอบ
 เวรจักมาจวนพ้อเลิกลือบ่เช่า
 เอาแต่ฝูงเขาได้ทำกินก้อยสาบ
 เอาให้มันซาบเกลี้ยงอย่าเหลือไว้สองกิน นั้นท่อน

ค้อมว่า พระกล่าวแล้วจักไพรโยธา
 พลนาโคหลังมาป่าน้ำ
 แปลงฤทธิ์ขึ้นทิวเขาวใหญ่
 ทางไก่อป่องคี่น้ำฟาคฟอง
 นองกันขึ้นเมื่อเทิ่งถึงฝั่ง
 ไหลหลังเข้าถึงบ้านประเทศคน
 หลายเหลือล้นพลแพนแสนโกฏี

ฟังเสียงโทก ๆ ก้องปานฟ้าล่งบน
 มีทั้งลมเบิกไม้ค้อมง่าสาขา พันเยอ
 ลมที่พัดผ่านดินคือสีม่วง
 เป็นทางเท้าบึงหนองคังสนั่น
 ก้อยกถนล้นหมองกลองแต่เป่าสังข์
 ทาบเท้าเข้ามาชอชหลานเหลน
 เอนว่า “เบบึงสังข์” สืบมาเคียวน
 หัวเค็กเท้าบึงชวนเคียรระกาษ
 ผันผาดเข้าเฝ้าเท้าห้วยหลวง
 นาคกลัดล่องคั่นเข้าเขตแดนกิน
 พอราศีรุ่งจวนถึงแจ้ง
 นาคก็แปลงตัวเข้าในกองป่าใหญ่
 กับเพศเป็นต้นไม้ขนขว้างไขว่ขึ้น
 ยายไปเท้าในคอนเคียรระกาษ
 กับเพศเป็นหินหาดแก้งไหลแล้งบ่เช่า
 เต็มทั้งเท้าก้อนใหญ่เหลือตา
 คนมาเห็นว่า “หินไหลแล้ง”
 พอแรงแล้วคืนหนีไปใหม่
 คนจึงใส่ชื่อบ้าน “ค่ากลิ้ง” สืบมา
 โยธาเท้ามาถึงเขาจอก
 ทัพพนาถเจ้าแสนชั้นมากมุล

เขาก็เอากันเข้ามาถึงคอบชอก
 เจ้ายอกแก้วผาแดงท้าวท่วนถึง
 เห็นแต่ทัพพาศัยเคียระคาชตามทาง
 บากาญพระศัตว้าเป็นชนไม้
 สันไคแทไฟพ่นกลิ้งเกลื่อน
 สึงมาถมิใส่ไว้ชนไม้พาททาง
 พระกัณท่วนม้าเข้าสู่หอนาง
 บักสามปลอกเครื่องคำอานม้า
 ผาแดงชนเมืองเทิงผาสาท
 เห็นนาถน้องใจแก่นกัทวง
 วันนี ไฟพ่นเสาสีอนไว้เต็มทางเคียระคาช
 บ่อาจนับอ่านไถยวสันท์อากัน น้องเซย
 ไหญ่บ่น้อยทอแม่มองคำ
 น้ำแถมทางเกลื่อนธวัธเต็มท้าว
 อาชไชยขวาม้นำทางอิค่ออน
 บ่ห่อนชูแจ้งวันนีหลากกะใจ พี่แล้ว
 เป็นเหตุฮ้ายปางก่อนบ่เคยเห็น
 สันไคจาจึงเกิดมีการฮ้อน
 นางไอน้อยชานม่วนทันใจ
 ก็บ่มีไฟพ่นเวียกเชื่อนการย้าว
 นับแต่ บุญหลวงเจ้าจอมเมืองพญาพ่อ

บ่ได้เขี้ยวเวียกซ้อนการสร้างแกไผ่ พี่เฮย

คุดังเหลื่อหลายไม้คือสิพื้นลำใหญ่

ตั้งแต่ค่ายเวียงขันชอบเมือง น้แล้ว

ถ้อมว่าแล้วนางไก่อัลยา

นางกียอภามาสู่บาถวายเข้า

คุดอมเอ้าเอามาเทียมฟาง

นางนาถน้อยเชิญท้าวฟ้าเสวย พี่เฮย

๓๒. ผาแดงบ่เสวยขึ้นกะชอกก่อน

แต่นั้น ท้าวกล่าวคำนถมนางแพง

ในภาคำท่างหลังนางตั้ง

เจ้าแกมมั่งสังชั้นอันใดก้อยลาบ

จอมนาถน้อยนางแก้วอย่าอำ พี่ท่อน

นางกล่าวคำนเว้าต่อมิมั่ง

มั่งสังสัตว์กะชอกขาวยิงได้

ท้าวใหญ่แท้สีขาวกะชอกก่อน พี่เฮย

ชั้นอ่อนอ่อนอันคุดวนกลืนหอม

ท้าวกล่าวคำนจาต่อนางคานว่า

โอหนอ จอมหัวข้อยส่งมากินกะชอกก่อน เก็นอ

เจ้าบ่ย่านเมืองบ้านหล่มหลวง พี่ญา

มันเป็นอุบาทซ้อนกะชอกก่อนมาโฮง

เป็นเคราะห์หลวงลงมาปรากฏแก้ว
 ทั้งเป็นนางแทอนตายบังเกิด
 ผิดว่า นื่องปล่อยแล้วนางฮ้ายแม่นบมี พี่แล้ว
 แท่นนี้ นางกล่าวตำนจาต่อบาตัญ
 ทั้งเมืองนื่องบันกันกินคู่
 ผู้ที่เหง้าพญาเจ้าเล่าเสวย พี่เฮย
 ชื่นมากล้นได้แปลพันเกี่ยวน
 ยายทั้งเมืองบให้หลอเหลือได้
 เอาเกี่ยวนชนมาไว้อยไปชูแห่ง
 แพงนาถเจ้าบาท้าวบเสวย นี่นฤ
 ท้าวกล่าวตำนจาต่อกุมาร
 อันนี้ หากแม่นนาโคสัถ์วสุกพญาในน้ำ
 ท้าวนี้มีกรรมแท้แปลงเป็นกะซอกก่อน
 เวร่อนน้อยบาท้าวท้าวสนอง
 นื่องอย่าได้ฟ้าวเอาไปเมียนแจบ
 กินแซบบแพ้แล้วท้าวฮ้ายบเสวย ได้แล้ว
 ให้เอาไปถัมกินเพียงขวยมคงาม
 นื่องจักฮามอยู่ชื่อนผัวแก้วห่างชม แลนอ
 ท้าวกล่าวแล้วนางนาถฮับขาน
 เอาแต่สมภารผัวสื้อชื้อให้หน่มม
 จักเกิดอนตายลัมเอาผัวเป็นที่เพ็ง

ถึงสิมีเหตุอันขอเมียนกะตุกกอม พี่แล้ว
 แม่นมื่อบาทอันบังเกิดกลางเข็ญ กัตติอัน
 อ้ายอ่าวางโลปะไปเยี่ยมเทียมข้าง
 อย่าได้วางนางไว้เหนือดินมรณา
 อย่าได้ละน้องไว้ลงน้ำเงือกสกิน พี่เสีย

แต่นั้น นางนาถน้อยอ้อยยังมณา
 ผาแดงก็ดองทวงใจสะบัน
 มันจักเป็นปางซ้ายถึงเมืองมุกมอก
 ทายจอกแจ้งเมืองบ้านมุ่นผง

วันคืนปงเกิดมีเหตุซ้าย
 นายเป็นแทจกมีมาชู้สูง
 จักเสียม้งบ้านเมืองหล่มกอบกิน แลนอ
 ท้าวก็คักซ่อน้องนางนาถจอมแพง
 ผาแดงเป็นทุกซ์แทบทวงมโนม้าง
 เป็นปางซ่อนในทวงอุกอ้ง
 ท้าวก็นั่งฮ้องให้มือซ้ายเซ็คน้ำตา
 กัลยาให้น้ำตาไหลอ้อยยัง
 ว่าจักได้ซ่อมห้องผัวแก้วพัตเล่าตาย เค้นอ
 สักมาเสียกายแก้วผัวแพงนอนเปี้ยว
 นอนคนเดียวอยู่ค้ำเมืองบ้านมุ่นทลาย นั้นได้

นางก็ไหลหลังให้น้ำตายย่อยกอดผิว
 ขอให้พระพิงเฝ้าเพ่งชีวิต
 เป็นตายส่งมอบมวนยอมนวน
 ท้าวก็มณาให้คอมนางย่อยยัง
 เอนส่งน้องทั้งให้ต่อกัน

โอนอ ทุกข์แต่ในโลกนี้เจียรระจากพลอยชัก
 โลหฬวัญพรากพลอยสามช้าง
 ทุกข์เพื่อสองชาต่านคำพระไม้ตีสามห้าง
 เป็นช้างหมายตายแท้จากกัน
 สักมรณาเมียนปนเป็นเชียงฮ่วม
 ตายฟ้าหน้าเสมอแท้ฮ่วมกัน แลนอ
 กรรมสั่งแบ่งแจกไว้ตายเทือกกันที่ แลนอ
 แบ่งให้ตายกายลบเสมอเพียงหน้า
 ทุกข์เพื่อมรณาเมียนตายไปคนละเทือก
 นางไถ่กินขันนาคเนื้อจกตายแท้เป้าตงก์

โอนอ แม่นว่า แสนซ้องให้ เจ้าก็บมีติ
 แม่นว่า แสนเยียวยา เจ้าก็บมีเป็นได้
 ทุกข์เพื่อม้าง เบญจจันธมุดมอด
 ทุกข์เพื่อ มรณิงเมียน เป็นหน้าหน้ายแทนง

อันนี้ มันเป็นเวรวังน้อยนากันแต่ชาติก่อน
 บ่ห่อนผาฝักเว็นหนี่ได้เพื่อเวร น้องเฮย
 คือคังเงาเทียมข้างแสงดาวันแคตส่อง
 เวรจ้องข้างพระนางน้องคังเดียว
 ชาติที่กรรมกอดเกี่ยวบ่ห่อนห่างไลหนี่
 คือคังแสงดาวันบ่ต่างกันโดยแท้
 กรรมมันมาพันเกี่ยวคนเฮาเสวยชาติ
 ประมาทเวรบ่ได้ตามข้างคังเงา แท้แล้ว
 ชาติก่อนเจ้ากรรมเก่าตามสนอง
 เวรถองถึงจ้องจุงแพงแก้ว
 นาคจึงแพวถึงน้องกินรินางไอ
 มันก็ขึ้นทันไม้เจียรบัวบางกะแต
 เป็นกะเด็นกะจ้อนกะชอกก่อนลักกุณา
 มันมาแซว ๆ เสียงอยู่เทิงปลายไม้
 แปลงเป็นกะชอกได้ขอคำคังม่วน
 เสียงหึ่งห้าวถึงไหญ่อกนาง
 อันนี้ เวรตามข้างแพงศรีบ่ไลห่าง
 กรรมเจ้าได้สร้างไว้บุพเพเบื่องชาติหลัง
 ชาติก่อนพันเจ้าได้สร้างกรรมแ่งเวียนถึง
 จึงไค้เลิง ๆ มาจวบนางแพงน้อย แท้แล้ว

บัดนี้ วิปโยคแค้นแสนแสนภาพวง แลได้
 เป็นปางทุกข์ปวงละเมอทั้งให้
 จอมใจเจ้าแพงศรีนางไอ่
 นางไค้พึ่งแทบแจ้งกรรมสร้างแต่งลง
 สงสารสร้างตามทันจตุบาท
 คาสติได้จากอ้ายก้ำให้ห่างเหิน
 เชื้อให้เงินทางซ้อนเวรังท่าเหตุ เค้น
 แสนจักทุกชะเวหนไอล้องแก่นสมร
 จักเกิดข้าเชือกซ้อนเท้าทั่วทั้งเมือง
 จักมรณามคมอดชีวิ้งตายเมียน
 ไผ่ไค้กินยังชันภักจะชอกก่อน
 บ่มีหลอหลอกค้ำเมืองกว้างมอดชีวิ้ง
 ตั้งมาหลอตนแก้วแพงศรีสืเห็นห่าง เค้น
 สักสละพิไว้เป็นหม้ายห่างสะเทิน
 ผาแดงท้าวหาความแจ้งข่าว
 ศรีแจ่มเจ้านางน้อยสะเม่นทวง
 ควงสมรแก้วชลธาไหลหลัง
 มีแต่แก่นง้องให้ใจสะบันเข็ดน้ำตา
 น้ำตาไหลอำหน้าป่านฝนแสนห่า
 ชลเนตย้อยใจสะอนเมื่อยทวง
 สงสารเจ้าพญาขอมตนพ้อ เค้น

ไต่ก่อสร้างบุญตั่งแต่งบั้งไฟ
 สักสิลคั่วเมียนบ่เหลื่อซากนครหลวง
 ทังนางจันทร์พระแม่เมืองทงสร้าง
 กรรมไต่มาถึงเจ้ามรณาลศคาบ
 กรรมก่อนเกี่ยวพระองค์สร้างชาติหลัง แลนอ
 สักสิลคั่วพรากห้องเมืองใหญ่ไถหนี เก็นอ
 เมืองเอกชีตาสีหล่มหลวงบึงกว้าง
 บ่ได้หลอเหลื่อค่างเวียงวังผาสาท
 สิเป็นหนองใหญ่กว้างปลาแซ่ต๋องตอย แลนอ
 จักวายม้ามรณามคมอด
 จักไต่พลคั่วพรากข้างกายเมียนบ่่าสูญ
 บ่ได้เหลื่ออยู่ค่างหลุมหล่มจมนิน
 เพียงคั่งซุดหลุมฝังทัวเมืองตายม้วน นั้นแล้ว
 ก็อ้มว่า นางฮ่ำแล้วท้าวเล่าจากความ

น้องเฮย เมื่อมีเวรวังซ้องเค็กเสื่อบังเกิด
 กรรมคือเค็กใหญ่แท้ชิงบ้านยาตเมือง
 นางนาถแก้วบ่คึดฮักนิงเห็น
 เป็นแต่นาโคแปดงกะซอกงามโตนเต้น
 เวรหากมาถึงแก้วใจเมืองบ่หลิงเบ็ง
 บ่แม่นเบ็งซิดบ้านลางเขมโทรม
 อินทร์หากมาแปลงให้ขอคำกะซอกก่อน

กิ่งแต่ก่อนบ่เคยเห็นเที่ยงแท้สังได้เกิดมี
 เทพเจ้าเทวโลกเมืองสวรรค์ ภายพุ้น
 แปลงเป็นนางเจ้าอุบาทตนตั้งต้อง
 บ่ใช้ทุกข์แต่จอมใจน้องคนเดียวคอมพิ
 คนอยู่ใต้แผ่นพื้นพระเมืองเจ้าโลกอม นั้นแล้ว
 ทายหมกเสียงทั้งเมืองมคมอก
 ไผ่กินชั้นกะชอก่อนนั้นตายแท้ชู้เชือน น้องเฮย
 จักบ่เหลือเหลือค่างเชือนกินกะชอก่อน
 ท่อแต่เหลืออยู่ค่างเชือนหม้ายบ่กิน
 เชือนข้างหม้ายบ่มีเหตุโภยทุกข์
 ก็จักเหลือช่วงนั่งครองเมืองกว้าง นั้นแล้ว

๓๓. เมืองเอกฮีตาสลัมหลวง

แท่นั้น พอท้าวกล่าวแล้วนิทรเน่งเนนอน
 บังอรนางไธคำชมช่อน
 ศรีสมรแก้วคึงแพงเกยวอกค
 แหนงจักมุดมอดเมียนจำให้จากกัน
 บุญกรรมสร้างปางหลังเจียรจาก
 จำให้พลัดพรากข้างฮามฮ้างห่างสะเทือน
 ในคีนนั้น ผาแดงท้าวแพงสมรนางไธ
 นอนบ่ได้ตากะด้างยี่บยาม

พอเมื่อเด็ก ๆ ช้อนสุรภาเอียงอว้าย พันเยอ
 เห็นแต่ดาวาคาศฟ้าเสียนล้อมหน่วยพระจันทร์
 อันแต่ วาโยต้องลมออนหนาวอ่อน
 ดาวไถน้อยเห็นแจ่มยังแสง
 ดาวฟาค้องสองหน่วยดาวไถ
 นางจักไกลจอมขวัญพรากพลอยข้ามช้าง
 ในเมืองกว้างนานอนสงค้อย
 คนก็หลับเฝ้าย้ายสำบายเนื้อเน่งนอน
 พอเมื่อเด็กชักใช้เอียงอว้ายเตือนดาว
 ชาวเมืองมวนอุบาทมาเดิงเนื้อ
 บให้หลอเหลือ ได้คนตีตายจุ่มจุ่ม
 ฟังเสียงคั่น ๆ ก้องคือฟ้าล่งบน
 ตู้งบนตำตองธรณีสลบหล่ม
 คือตุงฟ้าแป่ม้างดินตะท้านหล่มหลวง
 ดินกั่น ๆ ก้องหลบหล่มจมลง
 เก้ง ๆ เสียงท้าวรังเหนือพื้น
 หล่มลงเป็นสร้างบึงหลวงสระโบกขี
 ไม้ก็หักโค่นล้มจมน้ำแผ่นดิน
 แปวนาคันทะเลใหญ่บึงหลวง
 เติงบาตนาถาคำกายไต่
 เชือนชานเล่าฟังทลายหลบหล่ม

ในช่วงกัมเวียงกว้างหล่มหลวง
 ผาสาทเจ้าจอมเอกพญาขอม
 เวียงวังหลวงมุ่นเกพังม้วน
 ปวงชาวบ้านเชื่อนชานมุกมอก
 หล่มมาซอดผาสาทแก้วจอมไต้ไธ่คำ
 ท้าวก็โถมเอาแก้วกัลยานางไธ่
 ท้าวพิงอุ้มเอาแก้วยอดสมร
 นางก็บายเอาแก้วท่ามะโรงลูกประเสริฐ
 เลยเล่าสมใส่ก้อยมือน้อยแห่งตน
 แล้วเล่าบายเอาม้องกองศรีมีค่า
 ท้าวพาไธ่ขึ้นม้าทะยานผ่ายแผ่นหนึ
 บักสามจับแถมม้าฟ้าวพั้งชนันทอง
 พังเสียงเค็ง ๆ ดังหวั่น ไหวสะเทือนฟ้า
 ธรณิหล่มคือเสียงฟ้าลั่น
 คินแตกม้างเป็นสร้างใหญ่หลวง
 เมืองใหญ่กว้างเลยหล่มจมลง แลได้
 เอกขีตานครแข็งหล่มเป็นบึงกว้าง
 เป็นนทีน้ำทะเลหลวงบึงโบกซ์
 เหลือแต่โนนฮ้างหม้ายบมิได้หล่มหลวง เจ้าเฮย

๓๔. เรื่องห้วยบักสามพาด ห้วยน้ำม้อง ห้วยกองศรี

ตะโคงตั้งจากความสืบต่อ กันแล้ว
 เอกชีตาใหญ่กว้างหลายม้างจุ่มจุ่ม
 พญานาคคืบพันกายลุ่มเป็นหลุม
 ทางมูลดินแม่ของกองไว้
 มหานทีน้ำของหลวงกะจัดพ่าย
 ดินละลายและข้างของกว้างหาดทราย แท้แล้ว
 บางฟ่องดินนั้นหลบลุ่มม้างลงสู่บาต
 เป็นแป้วเล็กยียาวไกลล้ำ
 เอกชีตานครกว้างเมืองหลวงหลบลุ่ม
 สุกโธนาคนเจ้าครองสร้างนั่งแปลง
 ให้นาคใหญ่น้อยคืบแผ่นดินบุรี
 ทำสมกรรมนาถภูเหนือพื้น
 เกียดว่า ภาริทั้วกุมารมุดมอด
 เขาได้ฆ่าลูกแก้วใจแก่นเคียดเค็ม แท้แล้ว
 นาคราชทั้วหลังส่องทาทิพย์
 ไผ่ไถ่กินภักดิ์ให้หลอเหลือไถ่
 อันว่า ควงสมรแก้วกินนรีนางไอ่
 บ่ได้คะคาค้างเวรฮ้ายเล่นเตียง
 แม่นจักบุแผ่นดินพันกายลุ่มหนีไป กิตติ

แม่นจกเหาะบินบนกบ่ปองหน่มม
 อนตายฮ้อนโทยเจ็ดบั้งเกิด
 ตายเที่ยงแท็บหน่ไค้เพื่อเวร แท้แล้ว
 ผาแดงพานางคันทน์ไปฟ้าพัง
 บักสามจับเชือกม้าพญาเจ้าหล่มลง
 ขาหลังม้าทะยานไปดินหล่ม
 ขาหน้าม้าทะยานเต้นเต้นไป
 บักสามคำตอไม้บ่วงแกมม้าเต้น
 มั่นบ่วงเชือกม้าทะยานเต้นเต้นไป
 อันว่า ดินดอนพันปฐพีหล่มหล่ม
 บักสามคาจลาคเค้นโทยเท่าทั้งดิน
 จนว่า เป็นเหวห้วยไหลซอมีซอ
 คนจึงเ็นว่า “ห้วยบักสามพาด” ปางนั้นสืบมา นั้นแล้ว
 โทยบักสามทั้งเท่าจนแผ่นดินหลุม
 โทยบักสามสัถถากขี้ดินเป็นป้าย
 คนปุนนั้นเป็นคนช่างใหญ่
 สูงแปกออกได้ปุนด้ามยักซ์หลวง นั้นแล้ว
 ผาแดงท้าวพานางเคินคั่ง
 เอนางไธฮ้อนท่ายพาม้าเต้นไป
 ม้าก็คาจลาคลุ่มหล่มหล่มตามทาง
 ขาหน้าไปขาหลังหล่มลงทะยานเต้น

สักกะโยงหื้อทะยาน ไปเต็นแล่น
 บักตามบายแค้นม้าบาท้าวแล่นหัน
 ม้าก็คาตลาตัมทั้งแล่นสักกะโยง แลนา
 เหลือแสงอาชไนย์ หอดหิวเป็นข้าย
 นางก๊วยววยซ้องโทเรแสนโสก
 คินหล่มไกล่ถามน้องไอ่คำ
 ก็คิดว่าเป็นนำม้องจุมทองคังม่วน
 นางจึงถ่มหน่วยม้องไปท่อนให้สว่างใจ
 ม้องได้ตกสู่พื้นหลุมหล่มเป็นเหว
 คินจึงหลบเป็นกลองซ่อมหินเหวห้วย
 เป็นทางน้ำไหลโซมตามซ่อม
 คนจึงเอนว่า “ห้วยน้ำม้อง” ปางนั้นสืบมา นแล้ว
 แตนั้น ผาแดงท้าวพานางคินคั่ง
 ขว้ามป่าไม้คังกว้างเดือนกวาง
 ท้าวก็เป็นห่วงน้องนางไอ่ใจเมือง
 เป็นปางทุกข์มอดชีวิตวังตายเมียน
 เकिनทางเสันคองคอนหลายบ่อน
 ยังไปเซาเคียดช้อนคินหล่มหล่มหลวง
 ออกจนเป็นป้างเพื่อละเมอจุ่มหลงจิต
 อาชไนย์ลัดล่องทางไกลดำ
 เวรกรรมท้าวคินทางอดเห็นน้อย

มักก็อดอ่อนล้าใจแห่งหอดแสง
 มักก็เล่นไปก็มักสามเล่นเคียงขนัน
 นางคิงกลองเริงมิ่งเมืองเทียมข้าง
 ท่อว่า เป็นนาคกลองศรีแก้วขวัญเมืองตั้งแต่เก่า
 พระพ่อเจ้ายอให้แก่าง นั้นฤฯ
 นางจึงโยนกลองศรีถ่มลงดินพื้นแผ่น
 มักก็เล่นนั้น ๆ ขาหน้าหล่มดิน
 ยังเล่าหลุบหล่มแทบว่างยามเช้า
 เป็นทางเดินข้อมผาเหวห้วย
 คนจึงเ็นว่า “ห้วยกองศรี” แต่พื้นปางนั้นสืบมา นั้นแล้ว
 ดินพังหลุบหล่มแท้เป็นยิ่งเียง ๆ
 ก็อคงเสียงเมโหล่นป่านเสียงฟ้า
 อาชไนย์ม้าผาเแงนางไ่อ
 ดินยังหลุบหล่มม้างนำม้าเล่นซ้ำ
 กรรมแพงแก้วใจเมืองนางไ่อ
 ก็คช่งหน้าคิงแทช่งหลัง
 จตุมาคม้างมาชอกเวียนถึง
 เกลงจักเป็นนำแหวนอยู่องคุสนว
 ทำมะโรงแก้วแหวนคิมณิโชติ
 วิเศษล้างามเหลื่อมค่าแสน
 ผาเแงท้าวจากวามบนบอก
 ให้ทอดแหวนอยู่^๕นวโยนถ่มอย่า^๕แห่ง

จอมแพงแก้วโยนแหวนพื้นแผ่นดิน
 มากเล่นจน ๆ ทั้งลาเมื่อยแซง
 แหวนแพงแก้วมณีวรรณเกี้ยวกอก
 ตกสัพพเป็นสร้างอ่างหนอง
 ทั้งเป็นคลองห้วยไหลโสมตามข้อม
 คงจึงเอนว่า “หนองแหวน” แท้ปางนั้นสืบมา
 สามอันแล้วนางกาญจางบ้อย
 แหวนน้ำมิ่งกลองแก้วค่าเมือง
 คินยังหลบหล่มฮ้ายเป็นยังเสียงดัง
 จอมแพงศรีไค้คำทังให้
 อาชไนยเห็นชาหลังหลบหล่ม
 จตุรตามังนางแก้วเพื่อเวร
 เป็นเชษฐช้องทั้งสองหิวหอก
 อิดอ่อนล้าทังมาเมื่อยแซง
 เพราะเพื่อนาโคคินตามนางมีหย่อน
 คินแผ่นดินคินหล่มหล่มหลวง
 ดวงจอมแก้วสายสมรเนื่ออ่อน
 กินกะชอกค่อนไค้เชษฐต้องแล่นเถิง
 หาบ่อนเฟิงบ่ได้มัจจุราชคำตาย
 สายสมรนางไค้คำสียตายเมียน
 ตายอยู่ในกองกว้างคินหลวงยุบหล่ม
 นื่องจกจมเจ็บแท้มมมมมอคชวัง แท้แล้ว
 ตายหวง ๆ บ่ คินบ้านหลังเก่า
 เจ้ามีกรรมสร้างไว้ปฐมเก้าชาติหลัง ไค้เฮย

เมื่อเจ้า ตายไปแล้วให้น้องเกิดเมืองแมน
 ไปเกิดแดนเมืองสวรรคตอยู่วิมานทอง
 เสวยสุขบนห้องงักก็เลี้ยงฮ่อม
 บ่อนขันบ่ได้หาบ่อนปลาบ่ได้ซื้อแสงเข้าฮ่อมเอง
 เจ้าย่ามาเลือกกถลวทุกขยาเมืองคน
 มันบ่สนละวนทุกขตั้งพี่ชายเห็นน้อง
 เจ้าย่ามาเวียนช่องสงสารโลกกลม
 ให้ไปเกิดชั้นฟ้าทองอยู่วิมาน หั้นเทอญ

๓๕. นางไฉ่ตายจมน้ำ

บัดนี้ จิตมาตม้างวิปโยคเวียนถึง แลนอ
 ผาแดงจาช่าไซหาน้อง
 กัดถึงทองสมรแก้วจอมนางเพียงเนตร
 เหตุที่กรรมกอดเกี่ยวเวรฮ้ายชอกถึง
 หาบ่อนเพ็งบ่ได้กรรมเก่าตามทัน
 ก็คงเวรตามหลังไต่กะบองน้ำกัน
 เป็นที่จมน้ำจายผาแดงเว้าบ้นแบ่ง
 มักแย่งสั่วตัวคงกว้างป่าหลวง
 พอเมื่อไปไกลได้หลายคงโค้งหล่น
 พญานาคเฝ้าหวงฟาดเกี่ยวเอาน้องไฉ่คำ
 ดึงจากบ่าวทำฮ่อมกอดผาแดง
 มือจอมแพงกอดแควบ่าท้าว
 นางก็เอามือน้ำผาแดงจ่อมมิ่ง

มือก็หลุดจากท้าวสะแกงขว้าท้าวหงาย
 ผาแดงท้าวสาวน่านหน้า
 บากี้กำแก่นแก้วไข่มอ้มหลุมมือ
 นาคก็อ้มเอื้อมแกวลงสู่บาต
 เอนารไอล่างพื้น
 จอมใจน้อยสายสมรนางไอ่
 นางก็ยั้งข้าให้น้ำท้าวท้าวทอง
 ออกแตกม้างเป็นบ่วงทวงกะสัน
 คึดถึงผาแดงผัวบ่วยยั้งให้
 นาโคท้าวโจอมเอนางไอ่ ไปนั้น
 จึงเอาจำมะโรงแก้วแหวนคึดอ้มชาติ
 ติ่งแต่นางถ่มใส่พื้นดินหล่มหล่มลง
 นาคเอาจับนิ้วจอมสรว้อยไอล่า
 แท่นนี้ ท้าวก็ผ่นดืบม้าเตนแล่นมีเซา
 มือเล้าถือเอาแหวนลูกสองเห็นลุ่ม
 อันว่า ขาหลังม้าขาหลังยุบหล่ม
 ขาหน้าเตนไปหน้าหล่มน้ำ
 ท้าวจึงเอาจังแก้วแหวนสองฟาดบ้าย
 แหวนก็ตกสพพื้นดินหล่มหล่มลง
 ที่นั้น จึงเป็นหนองน้ำแหวนสองตกใส่
 คนจึงได้สีกะป้างนั้นสืบมา นั้นแล้ว
 นาคก็เอาไปจ้อยแหวนสองลูกปะเสริฐ

เพื่อเป็นของแจ่มเจ้านางน้อยไอ้คำ
 ก็หากหมกเสียเสียงของนางน้าบัว
 เหลือแต่ผาแดงท่อนท้าวไปหน้าผู้เดียว
 ท้าวก็นับม้าแท่นผ่าคงหลวง
 แยกไปเมืองผาโพงพึ่งทะเลันทั้งฟ้า
 ผาแดงท้าวคณิงหานางไอ
 นางได้มรมิ่งเมียนลงพื้นแผ่นดิน
 นาคอยู่พินอ้อมกอดเอานาง
 เป็นปางทุกชั่ววันเซ่ทั้งให้
 ท้าวก้เฮฮันให้หานางย้อยยัง
 นั้งฮ้องให้หาน้องบัว

โธนอ ไอ้เฮย

กรรมได้มาถึงน้องมัจจุราชนาทัน
 เสวยคำทุกข์ชาติหลังเวรเกี่ยว
 ตนเดียวน้องมีกรรมแต่ชาติก่อน
 ภาริที่ท่อนท้าวปองได้จ้องเวร
 น้องมีกรรมสร้างไว้จึงไปเกิดเมืองผี
 จึงมีความมัวหมองผูกพันถึงน้อง
 เวงวังฮ้องถึงตนจตุมาต
 ทุกข้อยได้แผ่นฟ้าถึงน้องกอบคึง พี่แล้ว
 มั่งสังขันภักดิ์กะฮอกก่อน
 นางได้กินต่อนชั้นเวรเกี่ยวเกี่ยวถึง

พระบาทให้ปักเรศพญาขอม
 ทั้งมาดาพระแม่เมืองจมนพ
 เสียสกุลเจ้าจอมเมืองช้างป่า
 เกิดเป็นเมืองเก่าช้างสูงเส้าบ่เซียง
 เพื่อว่า น้องไอน้อยกะชอกก่อนทำเวร น้องเซย
 เอกชีตานกรยุบลลงเป็นลัม
 บ่มีหลอเหลือค้างเชือนคนกินกะชอก
 เชือนช้างหม้ายบ่มีไ้หล่มหลวง
 เกิดเป็นโนนน้อย ๆ กลางหนองเขินชาค
 บ่มีเหตุใหญ่น้อยคอนเข้าอยู่โนน
 เป็นเกาะน้อยคอนใหญ่กลางหนอง
 เทียมตั้งคอนสวรรค์ช้อยนทีโนนกว้าง
 คอบเพื่อควงสมรแก้วใจเมืองท่าเหตุ
 คนจึงเ็นว่า “โนนช้างหม้าย” ปางนั้นสืบมา
 ตั้งแต่ พรานหน้าไม่ยิงไล่กังคิ
 มรณาทายจุ่มจมนเหือนพิน
 อินทาเจ้าควงสวรรค์หลังผ่อ
 ชนมากล้นเต็มพินแผ่นดิน
 บ่ห่อนหมดเสียงได้คนปากทั้งเมือง
 มั่งสังบามากมุลนครกว้าง
 คอบเพื่ออินทาเจ้าลงมาผายไฟค
 พรานจึงเอากะชอกได้แหะท้องลอกหน้ง

คนจึงเ็นว่า “บ้านเชียงแหว” แต่พื้นปางนั้นสืบมา นัแล้ว
เสียงคนกองเหมือนดังเสียงพิณ

นาโคหลายคิตพิณดังก้อง

กะดังแขวนห้อยขอคำกะชอกก่อน

คนจึงเ็นว่า “บ้านเชียงพิณ” แต่พื้นปางนั้นสืบมา นัแล้ว

๓๖. ศรีแก้วเชียงเหียนฟ้าแดดปลอดภัย

บัดนี้ จักกล่าวถึงเมืองศรีแก้วเชียงเหียนฟ้าแดด
ตกแต่งสร้างเมืองกว้างสูงเขื่อง
พอไ้ยั่วเจ้าจอมราชพญาขอม
เมืองเอกชัยจุมจมลงพน
เมืองหลวงหล่มจมลงยอนนางไ้อ์
ยิงกะชอกก่อนไ้กินชั้นก่อนหอม
เข้าไปถึงชอกท้าวเมืองใหญ่กูรุนนที
ไ้กินชั้นงักก็งักเดียวแกงก้อย
มันหากหอมถึงเท้าสวรรค์แมนฟ้าต่อ
โลกลุ่มท้าวหอมเข้าทัวแดน
นาคก็ยู่เขตเบื่องน้องนาถพญาขอม
ไ้กินชั้นงักก็แซบนัวเสมอหน้า
นาจึงมาบุหมั่นนครทองให้หลบหล่ม
หลบเป็นหนองใหญ่กว้างเมืองน้องช่วมกิน

เชียงเทียนท้าวเมืองหงส์ได้ช่วย
 ตกแต่งให้บังไฟแล้วบ่หย่องยาม
 พญาจอมเจ้าจอมเมืองเกียตเกร์
 บ่เว้าค่อน้องสองกาห่อเม็ดงา นั้นแล้ว
 จึงบ่ได้เกือกซ้อนหลุบล่มสำบายใจ
 เมืองนครทองหล่มลงเป็นสร้าง
 ภายหลังได้เป็นบึงกว้างใหญ่
 คนจึงเ็นว่า “บึงพลานชัย” แต่พื้นปางนั้นสืบมา เจ้าเซย
 เหมือนเป็นชัยโชคท้าวครองนั้งนครทอง
 เพียงแต่เป็นบึงหนองเกิดมาปฐมเค้า
 อันว่า จอมเมืองเจ้าเชียงเทียนฟ้าแตก
 เมืองศรีแก้วแต่งไขคนได้สืบหา
 จึงไปพบพ่อโคโยใหญ่บักสาม
 ปางนั้น สั่งให้เอาคานหามจากดงถอนไม้
 มาเติมเมืองศรีแก้วคานหามหักต้อง
 คนจึงเ็นว่า “บ้านคานหัก” แต่พื้นปางนั้นสืบมา นั้นแล้ว
 อันว่า ฟ้าแตกเจ้าเมืองใหญ่แดนหลวง
 ครองนครมาแต่เดิมแปลงสร้าง
 คนจึงเ็นว่า “เมืองศรีแก้วเชียงเทียนฟ้าแตก”
 เป็นพื้นน้องแมนฟ้าแต่งลง เจ้าเซย

ตพ. ผาแดงคิดฮอดนางไอ่ละเข้าน้ำ

ผาแดงท้าวผาโพงเมืองใหญ่
 ท้าวก็แย่งผู้หญิงเมืองกว้างแห่งตน
 เกิดออกอ้งฮ้ายแค้นคังโนมโน
 เมื่อคิงแพงศรีบัสมพอน้อย
 คิดว่าแพงศรีสร้อยคนเดียวหน้าพี่
 ผูกนาคีนาคน้ำน่านป็นยาพิษ
 เขายาคไถ่น้องนาถแมนโสม
 วันคืนแถมถ่ายปุ่นเป็นมือ
 พอเตือนสามก้อยลมออนหนาวอ่อน
 คิดเมื่อไคอยู่ซัดนคอมแก้วไคคำ
 สนุกยังแท้คือคังเมืองสวรรค์
 พี่หากโทเรคิดอ้าวคิงถึงน้อง
 ท่อแต่ นอนในห้องปางทองเชียงพ่าง
 หัวใจหลบอ้งม้างปานส้างไปปาน
 เจ้าผู้ร้งกาญจน์อยมรณาปะคาบ
 บาบเก่าน้องนำไคแต่มา น้องเฮย
 ทุกข์บ่ไคกล่อมกลิ้งนอนเปี้ยวเคียวคอม เก้นอ
 พี่สขบองเวรยาคเอาจนไค
 ปองเอานางมาซัดนเทียมสองเคียงบ่อน
 เวรจน่าสงให้อวลไคช่วยมนาง แคท่อน

แท้เนั้น ผาแดงท้าวทวงกะสน์ทุกซ์เวหน
 เหตุไควโยคย้ายชามน้องไอคำ
 มีแต่เฮสนให้นอนกายแล้งเบ้า
 เข้าแล่นาแลงเข้าอีมเอง
 มีแต่โทเรกันตอมใจแห้งเหี่ยว
 จิตเกยวผืนค่อมน้องไอคำ
 ท้าวกล้าผาสาทแก้วนอนนังบันทม
 ทังปางทองนึ่งปองแลงเข้า
 จวนสิถับขันธห้ามรณาลคชั่ว ไปเนั้น
 ลาสนหม่นน้อยโงกกว้างค้อยอยู่คี่
 เสนตท้าวทังไพรโยธา
 เขาจักลาสุท่ายสู่วิมานเมืองฟ้า
 เพื่อว่า จอมศรีแก้วแพงขวัญเจียรระจาก
 พลักพรากข้างคายม้วนจุ่มจม
 ท้าวจ่มแล้วจาส่งชาวเมือง
 ให้สุแปลงผาโพงซ่งเฮืองไปหน้า
 เขาจักลาสุเจ้าไปค่อมนางไอ่ กู้น
 ธาตุแตกม้างขันธห้ามุนหลาย
 สารูเนอขอให้อินทร์อยู่ฟ้าจุโลกหลังเห็น แก่ท่อน
 เพื่อว่านาโคชิงยากเอานางแก้ว
 ซาติที่แนวสัถว์น้ำใจคำซาเชือก
 ซ้ำจักนำแบ่ม้างเมืองพินนาคง

ไปชิงเอานางน้อยแพงศรีเสียงข่ม
 บ่ได้น้องไอแก้วคืนแล้วแม่นบ่ยอม แท้แล้ว
 ขอให้ลูกที่แม้งโชคใหญ่ชิงนาง แท้เนอ
 มารยาโคให้พ่ายพังในฝัน
 เวงสร้างนาโคแปลงก่อ
 ขอให้นาคพ่ายแพ้มาร้ายแตกทลาย แท้ท่อน
 อินทร์อยู่เทิงชั้นฟ้าเยี่ยมม่อนแสงถึง
 ธรณีพิณากรุทอยู่เทพาจารย์
 ขอให้เป็นสักขีให้เวรวังบ้านแต่ง ไว้ท่อน
 บ่ได้น้องไอแก้วเทียมซ้อนฟ้างเสนห์
 ออกจกเกพังม้างสงสารใช้ชาติ
 จตุเวรมาตาม้างตายแล้วบ่ว่าสั่ง คอกนา
 ผาแดงท้าวยกมือเวรก่อ
 ท้าวกัศปชีพเมียนตายม้วนแค่ปรารค์ นั้นแล้ว
 แท้เนอ เสนาท้าวผาโพงเมืองใหญ่
 พากันจักดาบเมียนบาท้าวส่งสะการ
 บากไปเกิดกาหนแห่งเมืองผี
 ตั้งหากมีฤทธิ์แข่งกว่าผีทั้งค่าย
 หลายท่อนบาบุญท้าวเป็นพญาเทวโลก
 ผีอยู่ใต้ลุ่มพำมาน้อมส่วยสิน
 เป็นจอมเจ้าผีสงสัจตัวป่า

เป็นพญาใหญ่สร้างแกนค้ำถ่านผิ แท้แล้ว
 ท่อแต่ คณิงถึงแก้วแพงศรีนางไธ
 จักไปชิงยาถแก้วนางน้อยไธคำ
 สงคามเท่าโฮมพลแสนโกฏ
 จักไปเที่ยวปองชมฆ่าเอาน้องท้าวคิน
 เกียคเพื่อนาโคเจ้าเอานางเจียรระจาก
 พวคนาคช่วยปองฆ่าบ่ให้หลอ
 ท้าวบ่ได้หย่อนย่านนาคใหญ่บาดาล
 พญาสุทโธนาถำบ่มีย่าน
 เกียคว่าเป็นมารช่วยใจดำเป็นบาป
 นาคโศกช่วยบ่มีตั้งต่อธรรม
 มันเป็นบาปเที่ยงแท่นาคใหญ่เวรัง
 พญาผิผาแดงบ่มีทางย่าน
 ปานดังจอมใจเจ้าสุชาดาอุม์ซ่อน
 จักไปยาถไธน้อยมาซ่อนนั้งเทียม
 ท้าวไปเยี่ยมเมืองใหญ่นาโค
 คินมาหาห่มผิสงเสื่อ
 ท้าวบ่ซ้ำพาห่มโยธา
 มีแต่เคซาแข่งสนั่นเมืองในพน
 โยธาให้ผิหลวงมีมาก
 พวคนาคน้อยเห็นย่านสนั่นสาย นันแล้ว

๓๘. สงครามผาแดงกับนาค

แด่นั้น เสนาท้าวผาแดงมีใหญ่
 โยเรศให้บาท้าวหลังไหล
 บัได๋หย่อนยานเมืองนาคสมคาม
 ไนท่หลวงคั่นเค็งตังก้อง
 นาโคท้าวพญาหลวงสะคั้งคั่น
 นาคชูงูเศิกท้าวหมี่ผี
 เตียรทะขลันเมืองนาคนท่หลวง
 อาไปไหลฟากฟองตังก้อง
 อันนี้ ซอยแม่นผาแดงท้าวหน้าพลมาสู่ จึ่งนอ
 ครอบุเคนไพร่น้อยแข่งสู้เชื่อนแข่ง
 พญานาคก็ช้ำแล้วเดินหมุเสนา
 พากันทำฤทธิ์แข่งผาผาแดงท้าว
 บัได๋มกล้วยานพญาผีแตกพ่าย
 ผีตายบ่น้อยแสนล้านโกฏิกือ นั้นแล้ว
 นาคก็พ่นพิษต้องแตกพ่ายพังหนี
 ผุ่งผีสงกเกิดคั่นมาสู่
 ผาแดงท้าวพญาผีมีหย่อน
 เสวต้อสู้สองกาแก๊งกัน
 เขาก้พากันสู้สมคามชิงยา
 จนว่าแป่วเบ้งน่านท่ฟักฟัดฟอง หนีแล้ว
 ออกจนคินไฉ่ยังเหนื่อแผ่นเตาดาย

แปลงหัวทางฟาดกันทลายม้าง
 ผีสงาย้ายผาแดงมัวมิด
 เลยเล้าฮ้อนฮอดให้พระอินทร์เจ้าช่วงสวรรค์
 จตุโลกม้างเป็นแผ่นไฟแดง
 ก็จึงแยงมาหาพญาผีนาคดำในพื้น
 ลงมาห้ามสมคามชิงยาต
 บ่ให้อาพาตม้างสองข้างพายหนี
 พญาผีเจ้าถิ่นเมื่อเมืองลุ่ม
 พญานาคเจ้าครองสร้าง แม่นที่
 อันว่า รั้งก็ท้าวเทียมทงนางไเอ
 จักว่าไผชิได้กล่อมกลึงเป็นเหง้ามึงเมีย เจ้าเขย
 กาลไปหน้าพระศรีอารย์ลงไผต
 เป็นพระพุทเจ้าในพื้นโลกคน
 จึงมาตักสินให้ผาแดงพญานาค
 ไผนอ ชิได้ยู่ฮ้อนไปหน้าส่องบ่เห็น นั้นแล้ว
 นิฏฐิตังเสียงบรรบวนสกุยก
 ผาแดงนางไเอแล้วท่อน้อยไว้ที่สูง ก่อนแล้ว.

*นิทานเก่าอันนี้ปางก่อนนานเหิง
 เมืองเอกฮีตาแม่นหนองหาญหล่ม
 หนองหาญกว้างคูเมืองแปลงก่อ
 กุมภวาปีบอกแจ้งเมืองเจ้านั่งครอง

* ข้อความก่อนนี้ น่าจะมีผู้แต่งเสริมขึ้นภายหลัง

พญาขอมเจ้าครองนครคุ้มไพร่
นางไอน้อยเป็นแก้วลูกคิง เจ้าเซย
พวกพี่น้องเมืองใหญ่หนองหาญ
พากันสร้างหอศาลไต่คำมิไ้
หนองหาญกว้างกุ่มกว่าหลุบล่ม หันแล้ว
มีโนนฮ้างหม้ายทอนแก้วอยู่กลาง
ตำนานบอกเบื่องเอกสีตาราชเมืองขอม
ฮอดบ้านเชียงบ้านยางแต่ปฐมกาลตั้ง
จึงขอโยติกาไว้หนองหาญนางไอ่
แล้วท่อนถวายเป็นที่ควร เจ้าเซย.

ถอดความเรื่องท้าวผาแดง-นางไอ่

๑

เจ้าหนองแสสร้างเมืองขึ้นทางเหนือ ส่วนเมืองทางใต้ได้แก่เมืองสุวรรณโคมคำเป็นเมืองขอม เมืองขอมรุ่งเรืองมีนางสนมกำนัลนับเป็นหมื่นๆ แต่ละนางล้วนสวยงามเหมือนนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทัวเมืองประกอบด้วยปราสาทราชวังสวยงาม มีบ่อมีค่าย กำแพง เชื้อน ประตู หอรบครบบริบูรณ์ ตามกำแพงสลักรูปต่างๆ ตระการตาอยู่แล้วไม่เบื่อ ปราสาทกว้างขวาง ประดับด้วยเพชรนิลจินดาหรรษา กำแพงเมืองมีประตู ๔ ด้าน มีผีเสื้อเผ่ารักษาจึงเรียกประตูผีต่อมา

๒

นางจันทร์ ซึ่งมีรูปโฉมงามสมศักดิ์ส่วนเหมือนพระอินทร์บันได้เป็นมเหสีอยู่ต่อมาหลายเดือนนางก็ตั้งครรภ์ ขณะตั้งครรภ์ก็ยังคงสวยผิวพรรณเหลืองงามเหมือนกล้วยสุก เหมือนพระอินทร์สร้างนางไว้ในเมืองสวรรค์ทีเดียว เมื่อนางคลอดแล้วญาติผู้ใหญ่ได้ตั้งชื่อลูกสาวว่า “นางไอ่” หรือ “นางไอ่คำ” เป็นสตรีที่สวยงามมากอีกเช่นกัน ทุกคนก็ผลัดเปลี่ยนกันอ้มนาง นางไอ่เป็นนารีรัตน์ประจำเมืองใหญ่

๓

พญาขอมมีพี่น้องร่วมมารดา ๓ คน คนโตให้ไปครองเมืองเชียงเหียน (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองมทสธ.รณ) ส่วน

คนเล็กให้ไปครองเมืองสีแก้ว (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) ตัวพญาขอมครองอยู่ทางเหนือคือเมืองหนองหาร (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกุมภวาปี อุดรธานี) พญาขอมมีหลาน ๓ คน คนหนึ่งเป็นหลานฝ่ายน้ำมอบให้ไปครองเมืองฟ้าแดด (ปัจจุบันได้แก่หมู่บ้านเสมา ต. หนองแปน ในท้องที่อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์) อีกคนหนึ่งเป็นฝ่ายสูง มอบให้ไปครองเมืองหงส์ หลาน ๒ คนนี้มอบกองทัพให้คนละ ๘,๐๐๐ คนสุดท้ายเป็นหลานฝ่ายสูง มอบให้ไปครองเมืองทอง คนหลังนี้มอบกองทัพให้ ๑๐,๐๐๐ เพราะเป็นเมืองชายแดน (ยังไม่ทราบว่าเป็นเมืองไหน) ทั้งน้องและหลานได้ปรับปรุงบำรุงเมืองของตน แต่ละเมืองมีปรางค์กู่สร้างด้วยศิลาแลงมากมาย ทั้งมีรูปพระอิศวร พระนารายณ์ ท้าวจตุโลกบาล พระอินทร์ โลกมนุษย์ได้อวยชัยเพราะเทพเจ้าเหล่านี้ช่วยบันดาลความสุขให้

๕

นางไอ่อายุได้ ๑๕ ปี เป็นสตรีที่สวยงามมาก ผิวเหมือนทอง วรณะผ่องใสเหมือนจันทร์วันเพ็ญ เข้าและเย็นนางมีผิวพรรณไม่เหมือนกันในโลกมนุษย์ไม่มีสาวใดเสมอเหมือน พ่อแม่สร้างหอปรานซ์ให้อยู่ มีสาวใช้กับคั้ง เวลานอนก็มีคนพัดโบกให้ นางบางเหล่าได้เก็บดอกไม้ของหอมมาถวาย บางเหล่านำน้ำทิพย์มีกลิ่นหอมมาถวาย เมื่อโตเป็นสาวก็มีเสียงลือกระฉ่อนถึงความงามของนาง จนช้านั้นดังไปถึงเมือง “ผาโพง” ท้าวผาแดง ผู้ครองผาโพงได้ฟังข่าวเลื่องลือก็เกิดหลงรักนาง ความรักค่อย ๆ เพิ่มขึ้นลิ้มข้าวปลาอาหาร คิดถึงแต่นางไ้กลอดเวลา จนชบผอม

๕

ท้าวผาแดงรักนางไอลูกเมืองขอมจนทนไม่ไหว แล้วตัดสินใจจะไปขอและคิดว่าจะได้นางไอละและเมืองสุวรรณโคมนั้นด้วย เชื่อกันกันว่าได้สร้างไว้ร่วมกัน จะต้องสมหวังได้เป็นคู่ครอง จึงตกลงใจเดินทางข้ามป่าเขาและแม่น้ำไปหานางไอละ

๖

บั๊กสามมหาดเล็กผู้ซื้อสัตย์ถวายความเห็นท้าวผาแดงว่า ยังไม่ควรจะไปทันที ควรจะส่งทูตนำสาส์นไปผูกไมตรีก่อน เมื่อได้ช่องทางจึงค่อยไป ถ้าไปก่อนนางยังไม่วางใจจะเมื่อยลำเปล่า ชาวเมืองเขาจะหยัน ท้าวผาแดงค้านว่าท้าวเธอมีความรักเสน่หามาก การส่งสาส์นจะไม่ทันใจ จึงเตรียมจัดเครื่องบรรณาการตามธรรมเนียมโบราณ มีแก้วแหวนเงินทอง ของหอม เสื้อผ้าเครื่องใช้สำหรับภักษัตริย์สมัยนั้น รับประทานเดินทางเข้าป่าเขาและถ้ำธารซึ่งเต็มไปด้วยธรรมชาติ นานาชนิด เช่นนกต่าง ๆ สัตว์ต่าง ๆ ป่าไม้หลายพันธุ์ เป็นต้น

ท้าวผาแดงชักส่งสัตย์เดินทาง จึงถามบั๊กสามว่ามันไกลใกล้แค่ไหน ทราบว่ายังอีกไกลจึงเดินทางต่ออีก จนไปถึงเมืองของนางไอละ ให้บั๊กสามเป็นทูตนำบรรณาการเข้าไปหานางไอละ ซึ่งนางสนองโอรสของนางไอละทั้งสองนางได้ต้อนรับบั๊กสาม ตามทุกข้อผูกพันแล้วก็ตามต่อไปถึงสาเหตุที่มา บั๊กสามเล่าความให้ฟังแล้วขอร้องให้นางบรรณาการจากผาโพงไปถวายนางไอละ

นางเปี้ยค่อมทั้งสองได้รับของฝากมีแหวนบุษราคัมและผ้า นำไปมอบถวายนางไอ่พร้อมทั้งเล่าความให้ทราบ นางไอ่ได้รับแล้วพอใจเป็นอันมาก แล้วสอบถามว่ามาพักอยู่กลางทุ่งโน้นหรือ นางเปี้ยค่อมเห็นได้ทีก็เสริมต่อว่า ท้าวผาแดงแห่งนครผาโพงทรงเสน่ห์ หาใครในแผ่นดินนี้เปรียบได้ยาก ทั้งท้าวและนางคู่เหมาะสมกันเหลือเกิน เหมือนพระอินทร์กับนางมาเป็นคู่กัน นางไอ่ฟังแล้วจิตใจหวนไหว ใครจะได้พบโดยเร็ว แต่ก็มีความอายตามประสาหญิง จึงรีบจักแจงแต่งของฝากคือผ้าอุทุมพรไปถวาย เพื่อให้ท้าวผาแดงได้แต่งและจะได้สืบทอดถึงเมืองหลังค้อผาโพง นอกจากของฝากแล้วก็มีหมากพลูส่งไปด้วย นางเปี้ยค่อมรีบไปถวายบรรณาการและตอบรับท้าวผาแดง แล้วเชิญเข้าเมืองตามคำแนะนำของนางไอ่

๘

ท้าวผาแดงรับแต่งตัวด้วยผ้ามีราคาที่น่าสงมา แล้วจัดม้าควาเข้าเมืองตามนางเปี้ยค่อมไป นางไอ่ได้เชิญท้าวผาแดงพักที่ห้องโถงของปราสาท โดยจัดเตียงมีหมอนอิงไว้ต้อนรับ แล้วถามถึงเบื้องหลังว่าท้าวผาแดงมีคู่ครองทางผาโพงแล้วหรือไหน ท้าวผาแดงตอบเป็นสุญาคำคมว่า “พื้นเหมือนศาลายอดค้ำอยู่น้อยกลางทุ่ง ไม่มีเถาววัลย์ใด ๆ ไปพันเลย” แล้วว่าขอฝากเนื้อฝากตัวไว้กับนางไอ่และชนอาสาภายในเมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้น นางไอ่เชิญท้าวผาแดงรับประทานอาหารเย็นและพูดว่าหาก

ไม่ร่อยก็ขอให้ทนรับประทาน อาหารอาจจะไม่ถูกปาก ท้าวผาแดงตอบว่า
อาหารจะร่อยหรือไม่ ไม่สำคัญเลย พอเห็นหน้าน้องแล้วพี่ก็อิ่มเอง หลัง
จากอาหารทั้งท้าวผาแดงและนางไอ่พราหมณ์ครกกันตลอดทั้งคืน

๕

เมื่อจวนสว่างท้าวผาแดงอำลานางไอ่ ขอให้รอไปก่อน จะหาโอกาส
กลับมาหาอีก (บางฉบับมีคำอาลัยอาวรณ์กันมาก แต่บางฉบับไม่มี) นาง
ไอ่ร้องไห้เสียดายที่พบแล้วจะต้องจากกัน ท้าวผาแดงปลอบอยู่นาน แล้วพูด
เปรียบเปรยเป็นทำนองจะทอดลงใจว่าสตรีบางคนใจเบาเหมือนหุ่น เอาแต่
ร้องไห้ เชื่อชาติภักษัตริย์ต้องกล้ำหาญตายเอาดาบหน้า เขาจะได้ยกย่องว่ากล้า
หาญ แล้วบักสามก็เตรียมม้าออกจากเมืองมั่งสุผาโพง แต่เมื่อไปถึงทุ่งกว้าง
ณ ต้นไทร ท้าวผาแดงจะไม่กลับเมืองผาโพง จะกลับไปหานางไอ่อีก แต่บัก
สามข้าผู้ซื่อสัตย์ไ้หักทันทันแข็งแรงเหตุผลเรื่องจึงสงบ เมื่อกลับถึงผาโพง ท้าว
ผาแดงก็รับขึ้นปราสาท มีอาการไม่สบายเป็นไข้รัก (เสียหมอนที่นอนมีสภาพ
เหมือนหนามนอนไม่หลับตลอดทั้งคืน) ได้แต่รำพันคร่ำครวญหานาง

๑๐

เมืองหนองแสนเป็นเมืองอุดมด้วยแม่น้ำทั้ง ๕ เรียกชื่อว่า “อาโป
กว้างหนองกะแสดแสนย่าน” (แสนย่านคือมากย่าน หรือย่านกว้าง) มีสัตว์
นานาชนิด เช่นจระเข้ งู มังกร กวาง ละมั่ง ม้า เสือ ช้าง แรค สิงโต
สิง กวายเป็น นกกระเรียน หงส์ เขี้ยว อินทรี ห่าน เขี้ยวใหญ่ สรูป

ว่าสัตว์อยู่ในแผ่นดินมารวมอยู่ที่นั่นหมด ริมฝั่งน้ำทั้ง ๒ ฝาก มีราชาทั้งสอง
 แบ่งกันครอง คือทางฝั่งซ้ายเจ้าสุวรรณนาคครอง ทางฝั่งขวาเจ้าสุทโธนา
 ครอง ทั้ง ๒ เจ้ามีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีอะไรก็แบ่งแจกจ่ายกันกิน ต่อมา
 หลายปีเจ้าสุทโธนาได้ช้างมากก็แบ่งปันให้เจ้าสุวรรณนาคและเมื่อสุวรรณนาค
 ได้เม่นก็แจกไปให้สุทโธนา ฝ่ายเจ้าสุทโธนาเห็นชนเม่นคิดว่าตัวมันคงใหญ่
 กว่าช้าง เพราะชนมันใหญ่กลางแกลงใจว่า ทำไมสหายจึงแบ่งเนื้อมาให้มัน
 เดียว เราแบ่งเนื้อช้างให้ทั้งเยอะ คิดว่าสหายคงไม่เชื่อ แอบซ่อนกินแต่ฝ่าย
 เดียว จึงโกรธแล้วจึงส่งเนื้อเม่นคืน ฝ่ายสุวรรณนาคเห็นเพื่อนผิดสังเกตจึงไป
 เยี่ยมถามข่าวว่าเพราะเหตุใดเพื่อนจึงส่งเนื้อเม่นคืน สุทโธนาไหว้สุวรรณนาค
 แล้วแจ้งเหตุผลให้ทราบ สุวรรณนาคจึงอธิบายให้ฟังว่า เม่นชนใหญ่จริงแต่
 ตัวเล็กกว่าช้าง มิใช่ว่าแบ่งเอาเปรียบ แม้จะอธิบายอย่างไรก็ไม่เชื่อ สุวรรณ
 นาคจึงยกขบวนกลับและเกิดขัดขิมมานะขึ้นว่า เราทั้งสองเป็นกษัตริย์ทำไมจึง
 ใจเบา ไม่ไตร่ตรองก่อนจะโกรธ ทำไมทวนตัดไม้ตรีกันเช่นนี้ สุวรรณนาค
 จึงเตรียมพลรบไว้พร้อม เพราะรู้แน่ว่าฝ่ายโน้นคงประกาศศึกแน่นอน ขณะ
 นั้นพลโยธามากมายหลังไหลเข้าสู่เมืองหลวงทูลถามความเป็นมา สุวรรณนาค
 ก็เล่าให้ฟังโดยตลอด ฝ่ายสุทโธนาได้ส่งทูตมาบอกว่า ตนได้ประกาศสง
 กรามแล้ว ดังนั้น การต่อสู้ระหว่าง ๒ นาคจึงเกิดขึ้น ปรากฏว่าพลพรรค
 ๒ ฝ่ายกลุ่มรุมกันมาสู้ฟันแทงกัน แต่เป็นลักษณะของพวกนาคมิใช่พลพรรค
 แบบทหาร ต่างฝ่ายต่างสำแดงฤทธิ์พ่นควันเข้าหากัน ฝ่ายสุวรรณนาคกระคม
 พวกออกจากถ้ำ ฝ่าดงในน้ำจนเป็นคลื่นมโหฬาร ฟูปลาดายเป็นเบือ น้ำ
 หนองแสนเป็นคม โขดหินกลิ้งพังระเนระนาด น้ำกลายเป็นสีแดงด้วยเลือด
 ของพวกนาค การสู้กันคราวนี้หมู่นาคตายไปเหลือจะคณนา และมีนก กา

เหยี่ยว เป็นต้น บินโฉบเฉี่ยวกินปลาที่ตาย การสู้กันไม่มีทางจะยุติ เพราะ
 ต่างฝ่ายต่างมีฤทธิ์ ครั้นรู้แบบนาคไม่ชนะ สุกุโธนาคก็แปลงเป็นคนถือดาบ
 ฝ่ายสุวรรณนาคก็แปลงเป็นคนถือง้าวหอก สู้กันอย่างหวากเสียว สุวรรณนาค
 เป่าลมปากเป็นเปลวไฟ สุกุโธนาคก็พ่นลมพายุพัดเปลวไฟให้วนกลับ ไฟ
 ลวกพลพรรคของสุวรรณนาค สุวรรณนาคเป่าลมปากออกเป็นฝนกับความ
 ร้อน ทั้งสองฝ่ายแปลงตนเป็นนาคยาวใหญ่สู้กันอีก ทำให้ธรณีสั่นสะเทือน
 อินทร์พรหมเบื่องบนก็หัวนโหวไปด้วย กว้นรุติกลบไปถึงปราสาทวิไชยนทร์
 ของพระอินทร์ พระอินทร์เห็นความเดือดร้อนของสงคราม จึงส่งวิสุกรรม
 เทวบุตรลงมารับศึก

๑๑

เมื่อเทวบุตรมาขอทราบเหตุ นาคทั้งสองได้ขึ้นจากน้ำมาไหว้เทวบุตร
 แล้วชี้แจงเหตุแห่งการต่อสู้ให้ทราบ เทวบุตรจึงขอให้ระงับข้อพิพาทนั้นเสีย
 และให้อิโวกาแก่นาคทั้งสอง ทั้งสอนให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ คือ

- ปาณา - เว้นฆ่าสัตว์
- อทินนา - เว้นขโมย
- กาเม - เว้นประพฤติกิเลสในกาม
- มสุรา - เว้นสุราเมรัย
- สุรา - เว้นคัมภีร์

สอนไม่ให้ก่อกรรมทำเวรจะเป็นบาปติดไปชาติหน้า สุดท้ายเทว-
 บุตรได้แบ่งเขตการปกครองให้คนละฟากน้ำ โดยให้สุวรรณนาคครองฝั่งด้าน
 ใต้ ให้สุกุโธนาคครองฝั่งเหนือและตะวันออกแบ่งกันลงไปจนจดทะเล

หนองแสแปรสภาพเป็นเมืองร้าง เพราะเทวบุตรแบ่งเขตให้พญานาคทั้งสองครองคนละที่ ส่วนหนองแสปล่อยไว้ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ครอบครองกันไป สุกุโธนาครประกาศให้บริวารทราบแล้วอพยพหนีจากที่เดิมไปทางเหนือ ส่วนสุวรรณนาคลงทางใต้

สุกุโธนาคร ระดมไพร่พลสร้างทางน้ำจากหนองแสผ่านป่าเขาลำเนาไพร และบ้านน้อยเมืองใหญ่ไปจดทะเล คือทะเลสาบจากหนองแสถึงทะเล พญานาคสุกุโธนาครได้สร้างเมืองศรีสัตตนาคนครชั้นเป็นเมืองหลวง ครอบครองอยู่มาด้วยความสุขตลอดถึงชั่วลูกชั่วหลาน เทวีของพญาสุกุโธนาครมีลูกชายได้ชื่อว่าท้าวภักดิ์ ท้าวภักดิ์เป็นขวัญใจของชาวเมืองศรีสัตตนาคนครเพราะมีรูปงาม ท้าวภักดิ์เป็นหนุ่มโสด (ตามเรื่องในตอนต่อไปภักดิ์คือพวคนาค) ฝ่ายนครองุ่นน้ำโขง ท้าวสุกุโธนาครได้นำเอาปลาบึกจากทะเลขึ้น ไปปล่อยที่แม่น้ำโขงก่อนสุวรรณนาค ดังนั้น น้ำโขงจึงมีปลาบึก (ส่วนน้ำน่านไม่มีปลาบึก) ส่วนสุวรรณนาคก็ได้พาบริวารชุดกันทำคลองจากหนองแสลงใต้ ผ่านป่าเขาจดตอนทะเลลงสู่ทะเลกลายเป็นแม่น้ำ ซึ่งมีชื่อว่า “แม่น้ำน่าน” สืบต่อมาสุวรรณนาคสร้างเมืองน่านขึ้นซึ่งเรียกชื่อว่า “นันทบุรีนคร” แม่น้ำน่านอุดมสมบูรณ์ด้วยปลานานาชนิด ไหลผ่านบ้านเมืองหลายตำบล คนทั้งปวงเรียกแม่น้ำนี้ว่า “โพธิ์มิ่ง” (มาภายหลังเราเรียกปากแม่น้ำสายนี้ว่า “ปากน้ำโพ” คือที่ไหลมาบรรจบกับเจ้าพระยาที่จังหวัดนครสวรรค์ สมัยนั้นน้ำทะเลขึ้นถึงนครสวรรค์)

๑๓

พญาขอมเริ่มงานจะทำบุญเทศกาดบั้งไฟ ซึ่งถือกันมาว่าทำในกลางเดือน ๖ เพื่อจุดบั้งไฟขึ้นไปบูชาพญาแถน (คือเทวดา) บนสวรรค์ บุญกุศลที่ทำได้ส่งให้ไปเกิดบนสวรรค์ด้วย การกุศลนี้จะได้ถวายทานแก่สมณะ ชีพราหมณ์ด้วย พญาขอมจึงแจกฏีกาบอกบ้านเล็กเมืองน้อยที่อยู่ในปกครองให้เตรียมการร่วมกุศลกัน เช่นทำบั้งไฟแสน ตะไล เป็นต้น และเกณฑ์ให้ปลูกปะรำเป็นที่พักอาศัยของประชาชนที่มาร่วมงาน พร้อมทั้งหาเนื้อหาปลาอาหารมาตระเตรียมไว้ หมู่บ้านที่มีชื่อได้รับฎีกาในเรื่องนี้ก็มี กงพาน โพนตาก ดอนแซ เชียงเหียน บ้านเขียบ น้ำคอง สามพาด พันดอน สองคอน ดอนเขื่อง เมืองเพ็ง นาโฮง ดอนตูม สีเสียบ คำเหล่า บ้านแม่พนนาย เชียงคำ บ้านตาก เชียงพิณ แม่ซ้อง ท่าคำ สานซ้อง โพนเพียง เชียงใหม่ บ้านนาเลิม เมืองที เมืองสรวง ตากแดด เวียงคำ เวียงกิต เมืองฟ้าคำ วลา (เพื่อให้ท่านเปรียบเทียบดูว่าปัจจุบันนี้บ้านและเมืองเหล่านี้ยังอยู่หรือเปล่า) มีผู้คนมากมายเพื่อเตรียมงาน บางพวกปลูกปะรำ บางพวกตั้งบั้งไฟ ขณะเดียวกันทางท้าวผาแดงก็ทราบข่าวนี้ด้วย (ไม่ได้รับฎีกา)

๑๔

ท้าวผาแดงแห่งเมืองผาโพง ได้ประกาศให้บริวารทราบ ว่า พญาขอมจะทำบุญบั้งไฟ พวกเราควรจะไปร่วมทำบุญทำทานด้วย จะทำบั้งไฟแสนไปหลอน (ทำไปร่วมโดยไม่ให้เจ้าภาพรู้ล่วงหน้าคือแท้ไปสมทบเลย เช่นนักกัณฑ์เทศน์ไปร่วมงานเทศน์มหาชาติ เขาเรียกว่ากัณฑ์หลอน) ถ้าน้อย

กว่าแสนจะไม่ทำเพื่อให้พญาขอมชื่นชม นอกจากนั้นให้หาขงมาหล่อเทียน
หนักหมื่นไปร่วมด้วย ส่วนโบศรีก็ให้เอาทองคำมาตีเป็นแผ่น ให้ตระเตรียม
ให้ทันวันเพ็ญเดือน ๖ พร้อมทั้งให้เตรียมอาหารแห้งไปถวายมิให้ขาดตกบก-
พร่อง

๑๕

งักก็คือพญานาคหนุ่มลูกพญาสุทโธนาคอยู่แม่น้ำโขง เมื่อทราบข่าว
บุญบั้งไฟของพญาขอมก็อยากจะไปร่วม โดยแท้จริงแล้วงักก็หลงรักนางไอ่
ได้ทราบว่านางสวยมากจึงอยากจะพบเห็น งักก็คิดจะนั่งถึงนางไอ่ทุกเช้าเย็น
ไม่เป็นอันกินอันนอนเกือบจะกลั้งจึงไปพบนางไอ่ เมื่อไปพบนาง นางก็ไม่
รังเกียจกลับบอกว่า เจ้างักก็มาเกิดเพื่อเป็นผัวของนางแล้ว ทำไมไม่เอาใจ-
ใส่พูดจากับนาง ฝ่ายงักก็ตอบว่าอย่าพูดเช่นนั้นเลย งักก็เป็นนาคแปลงตน
มาคู่ด้วยมิใช่มนุษย์ นางรู้เข้าจึงรับหนีไปเสีย ปล่อยให้งักเป็นทุกข์ต่อไป
อีก ข้าวปลาไม่เป็นอันกิน ภาวนาขอให้ถึงวันบุญเร็ว ๆ จะได้ไปร่วมบุญ
เพื่อได้เห็นหน้านางไอ่อีก รอนานไปก็มีแต่ทุกข์อาจะตายก่อนพบหน้านาง
ก็ได้

บุรพกรรมครั้งก่อน งักก็เป็นคนไปเดินขอลานไปตามบ้าน ไปพบ
บ้านเศรษฐีใจดี จึงอยู่อาศัยกับเศรษฐีช่วยทำการงานในบ้าน แม้จะไปเขาก็
ซื่อสัตย์และขยัน งานในบ้านเรียบร้อยทุกอย่างจนเศรษฐีรักเหมือนลูกของตน
เอง ต่อมาเศรษฐีต้องการจะแต่งตั้งให้เป็นลูกเขย เพราะมีลูกสาวอยู่คนหนึ่งแล้ว
แต่เมื่อแต่งตั้งแล้วผัวไปกลับหนีเมื่อ ไม่ยอมนอนร่วมกับเมีย เมียก็ตามผัวถึง
๓ ครั้งแต่ไม่สำเร็จจึงเลิกตาม แต่นางก็เป็นเมียที่ดีมาก คือ ออกทนไว้ไม่

ยอมพูดเรื่องนี้ให้ใครรู้เลย คงปฏิบัติตัวไม่ด้วยดีตลอดมา ครั้งหลังสุดตัวไป
ลาพ่อตาแม่ยายจะกลับบ้านเดิม พ่อแม่กลัวลูกสาวจะเป็นหม้าย จึงขอให้
ลูกสาวไปช่วยเพื่อปรนนิบัติ แต่ก็ผิดหวังอีกเพราะตัวไม่เอาใจใส่ ตัวเอง
ถือตาบอดเดินออกหน้าปล่อยให้เมียหาข้าวของและอาหารแต่ผู้เดียว นางเหนื่อย
แล้วเหนื่อยอีกตัวก็ไม่ช่วย ข้ามป่าข้ามเขามาหลายวันกำลังหิวก็พบผลมะเคี้ยวสุก
ตัวก็ขึ้นขึ้นไปเก็บกินคนเดียว เมียทนหิวไม่ไหวจึงขึ้นขึ้นเก็บบ้าง เมื่อได้
โอกาสตัวก็หลบหนี นางไม่รู้จะติดตามไปที่ไหน จึงเดินชดเชพเนจรไป
จนพบสระน้ำ นางจึงลงอาบน้ำแล้วเก็บดอกบัวมาไหว้ตันโพธิ์ไซ (ไทร) ตั้ง
ความปรารถนาเพื่อไปทำเวรกับตัวในชาติหน้า ขอให้ตัวของนางจงกายอยู่
บนต้นไม้ เมื่อเสร็จอธิษฐานนางก็เฝ้าลงบนพื้นธรณี เป็นการจองเวรกัน
ครั้นตายจากชาตินี้นางได้มาเกิดเป็นนางไอ่ ส่วนตัวได้เกิดเป็นภักดีโอรส
พญานาคใหญ่ ความงามของนางไอ่ดังไปถึงภักดีจนภักดีหลงรัก

พญาขอมให้เตรียมบั้งไฟใหญ่ ประชาชนร่วมมือกันทำทั้งวันทั้งคืน
เป็นเวลาประมาณ ๔ เดือน มีการทำดิน เจารบั้งไฟ ประดับบั้งไฟ ทำ
กันเป็นจริงเป็นจังทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่ เมื่อทำบั้งไฟเสร็จแล้วก็จัดการละเล่น
พื้นเมืองตามประเพณี ในงานนี้มีบั้งไฟจากที่อื่นมาร่วมด้วย ตามที่แจกฏีกา
ไปแล้วนั้นมีเชียงเหียน สีแก้ว เมืองเพ็ญ เมืองสุยง เป็นต้น พอถึงเพ็ญ
เดือนหก ผู้คนทั้งเมืองขอม (หนองหาน) และเมืองอื่นมากันแออัดแน่นขนัด
ทั้งปะรำและทุ่งกว้าง มีเสียงโชน เสียงกลอง มีการเล่นการรำสนุกสนานกัน

เต็มที่ หนุ่มสาวมาในงานได้โอกาสพบปะเกี่ยวพาราสักกันโดยการจ่ายฉญา ฝ่าย
 หนุ่มว่า พี่รันทองไม่ได้คุยก็เหมือนกินอาหารจืดไม่ได้เกลือ เหมือนม้ายาก
 น้ำในบ่อลึก เหมือนดาวเดือนอยู่บนฟ้ามองแล้วก็มองเปล่า คงไม่สมหวัง
 หนุ่มทะลึ่งไปหน่อยกว่า ขอดันทั้งสองเป็นของฝากได้ไหม ฝ่ายสาวจึงตอบ
 ว่า พี่อย่าทำให้เกินตัวนัก พี่นั้นเหมือนตอในน้ำใครจะมองเห็น พี่มีคู่มา
 แล้วก็กิน ธรรมชาติชายมีคู่สองคนก็ไม่เสียหาย หญิงอื่นเชื่อเข้าไปเมื่อรู้เข้า
 ภายหลังก็เหมือนเจอตอในน้ำ เสียทีที่น้องคิดจะดำน้ำร่วมแต่ดำแล้วข้าวก็กะ
 งาม น้องมีสภาพเหมือนกินข้าวตอกกลืนไม่ลงถึงจะกลืนน้ำตามลงไปก็ยัง
 ไม่โล่งคออยู่นั่นเอง (ธรรมเนียมหนุ่มสาวอีสานเกี่ยวกัน โดยจ่ายฉญา
 เวลานี้พอมีอยู่บ้าง)

เมื่อถึงวันงานคือกลางเดือนหก ท้าวผาแดงได้นำบั้งไฟไปร่วมงาน
 บุญกับพญาขอม พร้อมด้วยพลเสนาเป็นจำนวนมาก มุ่งสู่เมืองพญาขอม
 แล้วหยุดพักขบวนที่ทุ่งโพธิ์ชัย ได้ยินเสียงกึกก้องในเมืองมีกลองฆ้องเป็นต้น
 ท้าวจึงให้แต่งบรรณาการเข้าไปถวายพญาขอม เป็นการแจ้งให้รู้ว่ามีขบวน
 แห่งนี้ไฟมาร่วมงานด้วย เมื่อจัดเรียบร้อยท้าวผาแดงก็แต่งองค์ทรงเครื่อง
 สวยหรู เหมือนพระอินทร์ประทานลงมาเกิด แล้วจึงเคลื่อนขบวนเข้าสู่เมือง
 ขอม ทำให้พญาขอมตื่นเต้นแปลกพระทัย เพราะไม่ทรงทราบว่าบั้งไฟใคร
 จากเมืองไหนช่างสวยงามเหลือเกิน

๑๘

ท้าวผาแดงเข้าสู่ประว้านำเงินเทียนทอง ต้นดอกไม้เงินดอกไม้ทองเข้ากราบพญาขอม ทูลว่ามาจากผาโพงนำบั้งไฟมาร่วมบุญด้วย พญาขอมทอดพระเนตรบรรณาการและบั้งไฟ ซึ่งประดับประดาสวยงามยิ่งกว่าของเมืองใด ๆ ทรงตื่นเต้นเบิกบานยิ่งนักทรงปรารภว่า คงจะเป็นบุญเก่าหนุนนำให้ได้มาร่วมกุศลกัน ทั้ง ๆ ที่มิได้ส่งฎีกาไปบอกเลยทรงพอพระทัยและอยากได้ผาแดงเป็นลูกเขย เพราะมีฐานะและความงามเสมอกับธิดาของพระองค์ อยากให้มีสัมพันธ์ไมตรีเหมือนสร้างสะพานส่งอาหารเข้าเย็น จึงให้บริวารนำผาแดงไปพบนางโอ บริวารได้บอกนางโอให้ทราบตั้งแต่ต้น นางให้จัดการต้อนรับเป็นอย่างดี ฝ่ายท้าวผาแดงได้เกี่ยวพาราศีตามประสาหนุ่มสาวขอเอาน้องนางเป็นที่พึงขอสมานไมตรีไว้อย่าให้เสื่อมคลาย ทั้งคู่คุยกันใประว้าไม่ได้สนใจเรื่องอื่นใดเลย ท้าวก็รักนางนางก็รักท้าวจนสุดหัวใจตกเย็นลงถึงเวลาอาหาร นางโอให้จัดอาหารมาและทั้งคู่ได้ร่วมรับประทานอาหารภายในม่านบัง มีนางบริวารคล้ายกับเป็นคู่ครองกันจริงๆ ครั้นเสร็จอาหารทั้งคู่ก็กลับขึ้นนั่งบนที่จัดต้อนรับคุยกันต่อ ด้วยความสุขสำราญตามประสาหนุ่มสาว

๑๙

ตกตอนเย็นผู้คนมามาก เป็นโอกาสที่ดีสำหรับหนุ่มสาวจะได้พบปะกัน บรรดาชายทั้งหนุ่มและแก่เบียดเสียดเข้าในประว้าเพื่อดูสาว คนแก่ก็แก่แต่ร่างกาย ใจยังหนุ่มอยู่ ชายเหล่านั้นมีทั้งคนปกติ คนพิการ เช่นขาเกปากแห้ว จมูกบี้ เตี้ย ค่อม มือควั่น เป็นต้น (แสดงว่ามีคนมาก) พวกนี้

มาว่าสาว ฝ่ายสาวก็มีทั้งสาวน้อยสาวแก่ เห็นหนุ่มๆ แล้วใจก็อยากจะกลับ
เป็นสาววัยรุ่นอีก บางรายก็มีพ่อหม้ายเวะเข้าคู่ บางรายก็บ่นว่าตนเองมี
รูปโฉมโนมพรรณพอกุได้ ทำไมหาผัวไม่ได้ บางรายก็วางท่าแต่สองตา
เหลือบมองหาหนุ่ม บางสาวก็พูดจาให้โอกาสแก่ชาย ว่าตนเองมีของดีแต่
เสียใจผู้ชายไม่สนใจ บ่นว่าเป็นหญิงไม่มีคู่ข้างเป็นทุกข์แท้ มีเสื้อผ้าเครื่อง
ประดับก็ชิ้นแต่ไร้คู่ก็ไร้ความหมาย และสรุปว่าทุกข์ทั้งหมดนั้นก็เพราะ
กามารมณ์ กามเป็นเหมือนตาข่ายเหมือนแร้วก็กเราไว้(ให้อ่านเรื่องเดิมตอน
นี้จะได้รศทางวรรณคดี ถ้านำมาพูดเป็นร้อยแก้วบางคำอาจจะไม่ถึงรส)

๒๐

พญาขอมได้จัดให้มีการฉลองบั้งไฟก่อนนำไปจุด โดยได้ประกาศ
ให้รู้ทั่วกัน รับสั่งให้ทำบุญให้ทาน ฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งพระสังฆราช
(คงหมายถึงประมุขสงฆ์) ได้แสดงอาณิสสแห่งการทำบั้งไฟ ถือเป็นกุศล
อย่างมากเป็นทานเอกในโลคมมนุษย์ จะได้ถึงพุทธภูมิ จะได้นิพพานในอนาคต
บางคนให้ลูกหลานบวชรักษาศีล บางคนปั้นพระพุทธรูป บางคนตกแต่งทำ
ความสะอาดบริเวณคันไผ่ บางคนถวายผ้าบังสกุล เมื่อพระเทศน์จบมีการ
โปรยเงิน มีการแห่บั้งไฟเวียนรอบปะรำ ไห่ร้อง ตีกลอง เป่าแคน เป็นต้น
เมื่อแห่ ๓ รอบแล้วก็นำบั้งไฟไปจุด มีการจุดไฟพะเนียง ไฟดอกไม้ ส่วน
บั้งไฟใหญ่รอไว้รุ่งขึ้น การละเล่นฉลองมีตลอดทั้งคืน เมื่อถึงวันรุ่งขึ้นมีการ
ถวายอาหารเข้าแก่พระสงฆ์ เสร็จแล้วเลี้ยงดูรับประทานอาหารเข้ากันโดยทั่ว
ถึงมิให้ออกอยาก

๒๑

พญาขอมทรงเตือนให้เจ้าเมืองทุกคนเตรียมเอาบั้งไฟมาจุด เจ้าเมือง
เหล่านั้นมีเมืองสุแก้ว เมืองเชียงเหียน เมืองหงส์ เมืองทอง ทั้งท้าวผาแดง

ด้วย ขอให้มารวมกันลงเสี่ยงทายกันเล่นสนุกๆ ว่าใครจะมีบุญวาสนากว่ากัน
 ใครจะอายุยืน มีเศษबारมีมากกว่าใคร ก็ให้บังไฟของผู้นั้นจงขึ้นสูงสิบเมฆ
 อย่าแตก อย่าทะลุ ถ้าของใครขึ้นสูงจะพระราชทานเงินทอง นางบริวารให้
 ครึ่งหนึ่ง พญาขอมรับสั่งถามว่าแต่ถ้าบังไฟของพืชนั้นจะให้อะไรล่ะ ฝ่าย
 น้องพญาคือเมืองสแกว เมืองเชียงเหียน ทูลพญาขอมว่า ถ้าแพ้จะมอบถวาย
 ลูกเมีย ส่วนสถานที่เมืองหงส์ก็จะถวายศิระรองพระบาท พญาขอมพอ
 พระทัยแล้วตรัสถามท้าวผาแดงว่า ลูกจะลงเล่นพนันकुไหม ผาแดงก็รีบ
 ทูลว่าไม่ขัดพระทัยเลย พญาขอมตรัสถามว่าลูกจะเอาอะไรพนันบ้าง ผาแดง
 ทูลว่าถ้าแพ้จะยกเมืองผาโพงพร้อมทั้งเงินทองถวาย ถ้าห่ม่อมฉันชนะจะได้
 อะไร พญาขอมทราบดีว่าพอจะยกลูกสาวคือนางไอให้พร้อมทั้งสนมกำนัลด้วย
 หรือลูกจะมาครองเมืองขอมพ่อก็จะยกให้ ถ้าบังไฟลูกชนะพอจะไม่ขัดข้องเลย

เมื่อได้ฟังพญาขอมตรัสเป็นมั่นเหมาะเช่นนั้น ผาแดงก็พอใจกราบ
 พญาขอม ๓ ทีแล้วก็กลับไปสู่ปะรำ เมื่อไปถึงปะรำ นางไอก็ได้ถามถึงเรื่องที่ได
 ไปเฝ้าพญาขอมผู้บิดา ผาแดงก็เล่าให้ฟังด้วยความหวั่นเกรงว่า พญาพ่อท่าน
 จะให้แข่งบังไฟหากแพ้ก็จะถูกยึดเมืองตนเองจะมาเป็นคนใช้ในเมืองขอม ให้
 นางไอใช้เป็นที่สลด เรื่องการเสี่ยงเป็นของไม่แน่ ถ้ารู้ว่าชนะเมื่อไรจึงจะหมด
 ทุกข์ อย่างไรก็ตามที่ หากมันเสียทีมากก็ขอให้น้องรับเสี่ยงไว้อย่าได้ค้ำ
 ถ้าหากค้ำารุนแรงพืงจะเป็นทุกข์หนัก ธรรมชาติของคนเมื่อเคยเป็นใหญ่โต
 แล้วจะมาเป็นคนใช้ได้ไหน ช่างจะไปนอนในเล้าไก่หรือ เป็นเสือกตอง

เที่ยวในป่าใหญ่จะมาเดินทุ่งนาได้อย่างไร นางไอ่ฟังแล้วไม่เชื่อว่าจะเป็นจริง จึงแก้งย่อนไปว่า พี่เอ๋ยช่างมันก็ต้องอยู่บ้านนอกไม้ ชาติพญาหงส์ก็เป็นหงส์ เจ้าเมืองเขาก็คงครองเมือง ราชสีห์มันก็ต้องอยู่ถ้ำ ไหนเลยจะไปเกลือกกมเหมือนหมู คนที่เป็นพญาแล้วจะมาเป็นไพร่ไม่กลัวบาปหรือ อย่าพูดไปให้น้ำขึ้นเลย

๒๓

บรรพกรรมทำให้ภักดีต้องหวนระลึกถึงนางไอ่ตามที่กล่าวมาแล้วในตอนที ๑๕ เมื่อทราบข่าวพญาขอมจะทำบุญบังไฟ ภักดีก็อยากจะไปร่วมด้วย จึงประกาศให้พวกนาคทั้งหลายทราบว่าจะไปร่วมงานพญาขอม บรรดานาคทั้งหลายก็ตื่นตื่นจะไปงานด้วย ต่างก็ขึ้นจากน้ำแปลงเป็นอีแร้งบ้าง แปลงเป็นหงส์บ้างบินไปสู่เมืองขอม ภักดีได้แปลงเป็นชายหนุ่มรูปร่างเข้าสู่ปุระแล้วแปลงเป็นม่านกั้นไม่ให้นางไอ่รู้จะได้แอบมองสาว ๆ พวกนาคทั้งหลายต่างเบียดกันเข้าไปดูสาว ๆ เมืองคน พวกสาว ๆ เห็นพวกหนุ่มนาคแล้วต่างก็ชอบใจอยากให้เขามาคุยด้วย บางรายถึงกับเรียกมาคุยด้วยอยากจะถามว่ามาจากเมืองไหน ฝ่ายพวกนาคได้โอกาสก็เริ่มบทหนุ่มของทนทนที โดยแก้งทำเป็นสงสัยว่าน้องคงมีคนคอยอยู่ข้างหลัง คงมีเจ้าของอยู่แล้ว ถ้าพี่ผูกไมตรีด้วยก็คงไม่ปดอภัย ฝ่ายสาวก็ว่าไม่มีและชมว่าพี่ช่างเรียบร้อยเหมือนผ้าพับไว้ น้องขอถามหน่อยว่ามาจากเมืองไหน บางทีน้องอาจจะไปเยี่ยมบ้าง หนุ่มนาคจึงเบิกเผยความจริงว่า (นิสัยพวกนาคมักพูดความจริง) พวกนางคงไปบ้านทนไม่ได้ เพราะไม่มีหนทางเดินไปเหมือนทางบนดิน บ้านเมืองของเขาเป็นเมืองนาค คนจะไปเยี่ยมนาคคงไม่ได้ ต่างฝ่ายต่างสนุกสนานตามประสาหนุ่มสาว วันรุ่งสว่างพวกนาคก็หล่นหายไป ทั้งหมดได้แปลงเป็นอีกรวียงสนั่นบ้านกลับสู่พิภพนาค

๒๔

รุ่งเช้ามีการจุดบั้งไฟ หนุม ๆ ต่างเล่นกัน โค่นน้ำบั้ง เอาโคลน
ไล่หากันบ้าง มีการจุดบั้งไฟเล็ก ๆ บุกา พระณเรก็จุดบุษาค้วย บั้งไฟขึ้นบ้าง
แตกบ้าง ทะลุกันบ้าง เวลาจุดไฟก็มีคณะรำเล่นกันไปด้วยตลอด ๗ วัน (อาจ
จะจุดเฉพาะเวลาเช้า) วันที่ ๗ ได้เอาบั้งไฟใหญ่ขึ้นจุดเป็นการปิดรายการ
ปรากฏว่า บั้งไฟแสนของพญาขอมชนะนานชาต ไฟไม่ติด ทำให้พญาขอม
และผาแดงเป็นทุกข์ ส่วนของสี่แก้ว เชียงเหียน ฟ้าแดง เมืองหงส์ขึ้นจนเข้า
กลีบเมฆ จึงตกลงมาจนพื้นดินกล่มเป็นบ่อน้ำ บ่อนั้นยังมีกลิ่นเหม็นดิน
ประสิ่วต่อมาจนทุกวันนี้

๒๕

เหลือบั้งไฟแสน ๒ บั้งคือของพญาขอมและผาแดง ของพญาขอม
ชนะนานชาตกลาง ส่วนของผาแดงจุดไม่ติดตั้งแต่เข้าจนเที่ยง เล่นเอาผู้ตบือ
ทั้งร้อนและหิว แท้แล้วพอตกบ้ายนิต ๆ บั้งไฟของผาแดงก็ติดแต่ไม่ขึ้น
ปรากฏว่าระเบิดทะลุหัวท้ายลงกองดิน

๒๖

เหลือบั้งไฟพญาขอมจุดเท่าไรก็ไม่ติด เมื่อติดก็ทะลุอีกเสียงประชา-
ชนไชโยให้ร้อง ฝ่ายพญาขอมนั้นทรงอดอดในพระทัยเป็นที่รุด มีอาวาร
เหมือนประจวร ทรงรู้พระองค์ว่ากรรมเก่าตามมาถึงแล้ว โอกาสที่จะครอง
เมืองต่อไปไม่มีอีกแล้ว จะเหลืออีกแต่พระประยูรญาติเท่านั้นที่จะปกครองดูแล

บ้านเมืองต่อไป ส่วนผาแดงก็เข้าสู่ปะรำด้วยอาการอ่อนระโหยเช่นกัน อุตส่าห์เตรียมและพยายามจุกจนเหนื่อยอ่อนแต่ก็แพ้ นางไฉ่รับตามอาการทันที ผาแดงก็เล่าให้ฟังตามจริงและบอกว่า เกราะห้มาถึงแล้วจะเสียบ้านเสียเมือง อยากจะตายต่อหน้าน้องจะไม่เสียใจเลย บังไฟพญาพอกก็แพ้เช่นกัน กลัวไปว่าจะเสียเมืองและน้องก็คงจะห่างไกลพี่ แต่เรื่องยังไม่ร้ายนัก หลังจากจุกบังไฟหมดแล้ว เจ้าน้องเจ้าหลานต่างก็ทูลลาพญาขอมกลับเมืองของตน แต่พญาขอมกำลังเสียพระทัยจึงไม่ยอมรับสั่งเจรจาใด ๆ จนทำให้เจ้าน้องเจ้าหลานบ่นกันเพิ่มพูนกลับไปด้วยความผิดหวัง ทุกคนไม่ได้รับความชื่นบานจากงานบุญครั้งนี้เลย ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ชนะ (เพราะพญาขอมผิดสัญญา)

๒๗

ส่วนท้าวผาแดงดูเหมือนจะทุกข์หนักกว่าเพื่อน นอกจากจะแพ้แล้วยังตกหลุมรักอีกด้วย ท้าวจะกลับผาโพงแต่ใจยังอาลัยอาวรณ์ถึงนางไฉ่ นางไฉ่เองก็รักท้าวผาแดง ก่อนจากยังได้ร้องส่งทั้งน้ำตาว่า “พี่ไปคืนะและขอให้กลับมาอีกครั้ง” ท้าวก็ส่งนาง นางก็ส่งท้าว ต่างคนต่างอาลัยรักซึ่งกันและกัน จนกระทั่งนางขอไปเมืองผาโพงด้วย แต่ก็ไม่สำเร็จ สุดท้ายนางไฉ่ได้สั่งอีกว่า “ขอให้พี่กลับไปพักผ่อนก่อน วันต่อไปขอให้กลับมาอย่าอยู่ช้า” ท้าวผาแดงกลับถึงเมืองเรียบร้อยแล้ว แต่ใจยังเป็นทุกข์เพราะความรัก

๒๘

กล่าวถึงภักดี กลับมาแล้วแต่หัวใจยังลุ่มหลงนางไฉ่ ๗-๘ วันที่ผ่านมาได้ดูหน้านางเพียงแปลงเป็นม่านกันเท่านั้น ก็อยากจะเข้าอุ้มนางไปสู่

บาทาลด้วยซ้ำ แต่ผาแดงยังเผ่าคอยอยู่ ตอนนั้นผาแดงกงกลับบ้านแล้ว ภัททิ
 ทรนทรายไม่เป็นอันกินอันนอน จึงเข้ากราบลาพระบิดาว่าจะขอเดินทางกลับ
 ไปหานางไอ่อีก พระบิดาห้ามไว้ว่าที่นั่นเป็นเมืองคน ก่นใจบาป เขาฆ่ากัน
 ได้ง่ายกว่าเมืองบาทาลเรา พ่อขอห้ามอย่าไปเล่นยังเมืองคนเลย

๒๘

ภัททิทนไม่ไหว อ้อนวอนอยู่ถึง ๓ วันเพื่อจะไปให้ได้ บุรพกรรม
 บันดาลให้เป็นไป ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะขัดได้ ภัททิประกาศเรียกพลโยธามา
 บอกว่าจะไปหานางไอ่เพื่อขอมาเป็นคู่ พวกนักจึงแต่งตัวด้วยเครื่องอลังการ
 อย่างมนุษย์ มีทุมहुโบราณ เทริด เสื้อผ้าดัดด้วยทอง กุสว้างามยิ่งนัก ผูกนา
 ยหลายชั้นบนบรอกแล้วเดินมุ่งหน้าสู่เมืองขอม เมื่อไปถึงวังของพญาขอมก็พอดี
 รุ่งสว่าง ภัททิกลัวประชาชนจะเห็นจึงพาบริวารหลบซ่อนบนต้นไม้ และตน
 เองก็แปลงเป็นกระรอกเผือก กินผลไม้ไป ทาก็แอบมองสาวไป มีขอมทอง
 (กระตึงทอง) เล็ก ๆ แขนงคอ กินผลงวอยู่บนต้นงว ส่วนบริวารก็แปลง
 เป็นต่าง ๆ เป็นนกเอี้ยง นกแซงแซว นกแซก นกเขา ดูเหว้ เป็นต้น ภัททิ
 บอกให้บริวารอยู่เป็นเพื่อนโดยรอบ ถ้าปล่อยไว้ตัวเดียวจะว่าเหว้ บริวารจึง
 ยอมทำตามแปลงเป็นกระรอก กระแต กระแต่น (ทั้งหมดนี้เป็นตระกูล
 เดียวกับกระรอก) เสียงขอมที่คอยภัททิไพละเป็นเสียงเพลงดังไปถึง
 นางไอ่ นางออกมานอกชานแห่งนาคตามเสียงก็เห็นกระรอกพร้อมทั้งกระตึง
 นางนึกอยากจะได้มาเลี้ยงไว้ดูเล่น จึงสั่งให้หานายพรานฝีมือดีสักคน และ
 ให้ได้ก่อนอาหารเช้าวันนั้นด้วย ทั้งให้ทำธนูอาบยาไว้ให้พร้อม (ปากว่าอยาก
 ได้กระรอกมาเลี้ยง แต่ใช้ธนูอาบยาพิษ)

คนรับคำสั่งรีบไปพบนายพรานเล่าเรื่องให้ฟังจนเข้าใจ เฒ่าพรานก็รีบฉวยธนูทันทีเพื่อจะไปช่วยนางไอ่ แต่พอจับธนูขึ้นก็เห็นว่าสายธนูโคนหนูกัดขาด เฒ่าก็บ่นอุบอิบ ๒-๓ คำแล้วเอาสายไหมใส่ใหม่แล้วรีบไปทันที เฒ่าก็นั่งคุกเข่าเลี้ยงธนูไปยังกระรอก ฝ่ายเจ้ากระรอกกังคิมก็ได้สนใจว่าใครจะทำอะไร ได้แต่มอง ๆ คุณางไอ่ กระโดดไปมองไป กระมกเข้ามาถึงจึงไม่ได้คิดถึงอันตราย เมื่อได้จังหวะพรานก็ยิงธนูไปถูกกังคิมพอดี แม่จะมีฤทธิ์มากก็ทนพิษยาไม่ได้เพราะกรรมตามทัน เมื่อรู้ตัวว่าต้องตายกังคิมก็มองหานางไอ่ แต่น่าสงสารขณะนั้นนางไอ่ไม่อยู่เสียแล้ว กังคิมสุดแสนจะเป็นทุกข์ พึมพำสำนึกบาปออกมาว่า “กรรมของกูแล้ว กูตายเพราะกรรมเก่าที่ได้สร้างไว้” แล้วจึงได้ส่งพวกนกต่างก็หลยให้กลับไปบอกพระบิดาพระมารดาด้วย พวกนกต่างก็หลยต่างก็เศร้าโศกโหม่นสไปตาม ๆ กัน ขณะนั้นบริเวณโดยรอบเงียบสงัด เหมือนกับเป็นการไว้อาลัยแก่กังคิม โบไม่สักโบก็ไม่ไหวติง น้ำในสระก็แห้งเหือดลอกกลืนไม่ได้ แสงอาทิตย์กลับมัวหมอง แต่กังคิมยังมีสติอยู่ ก่อนสิ้นใจกังคิมได้อ้อนวอนต่อพระอินทร์ว่า “ขอให้เนื้อของข้าพเจ้ามีจำนวนมากเพียงพอแก่คนทั้งเมือง แม้ว่าคนจะชนสัก ๑,๐๐๐ เกวียนก็อย่าให้หมด และมีรสอร่อยกว่าเนื้อธรรมดา” เมื่อเสร็จคำอ้อนวอน กังคิมก็สิ้นใจต่อหน้าเฒ่าพรานนั่นเอง เฒ่าพรานได้ตัดขาข้างหนึ่งแต่ปรากฏว่า มันหนักยิ่งกว่าขนอยาง (ขง) เสียอีก แกจึงฉีกเอาแต่น้อย แต่เมื่อกลับไปถึงบ้านเนื้อที่แกฉีกไปนั้นกลับมีมาก เนื้อก็สวย รสก็อร่อย แกจึงแจกแก่เพื่อนบ้านโดยทั่วถึง ประชาชนชาวเอกซีตาได้รับส่วนแบ่งทุกคน ยกเว้นพวกหญิงหม้าย เพราะเขาอ้างว่า พวกหญิงหม้ายไม่ได้ทำงานช่วยราชการ จึงไม่แบ่งเนื้อให้

๓๑

พวกนาคเมื่อเห็นว่าเสียท่าแล้ว ก็พากันกลับไปทูลพระเจ้าสุทโธนาคนให้ทรงทราบตั้งแต่ต้นจนปลาย ท้าวสุทโธนาคนเมื่อได้สับข่าวร้ายนี้ทรงเสียพระทัยถึงกับสนพระสติ พระมเหสีก็เช่นกัน เพราะเสียตายภักดี ฝ่ายชาวเมืองก็เศร้าโศกร้องระงมไปทั้งเมือง เมื่อท้าวสุทโธนาคนทรงได้พระสติก็ให้พระคหมพลจำนวนแสนไปแก้แค้นพญาขอม โดยรับสั่งว่าใครกินเนื้อกระรอกให้ฆ่ามันให้หมด เหลือไว้เฉพาะผู้ที่ไม่กินเท่านั้น เพราะกลัวจะมีเวรในภายหลัง

เมื่อสิ้นการรับสั่งพวกนาคจำนวนแสนก็ประจักษ์กันมาเนื่องแน่นแปลงตนเป็นมนุษย์ขึ้นสู่มนุษย์โลก เสียงกึ่งสนั่นทัวแผ่นดิน บ้านกาลให้มีลมพายุคั่งเหมือนเป่าสังข์ จนกลายเป็นบึงขึ้น ประชาชนจึงเรียก “บึงสังข์” สืบต่อมา พวกนาคได้เดินทัพข้ามห้วยเข้าป่าตลอดคืน และได้แปลงเป็นขนไม้กั้นตามทางจะเข้าเมือง บ้านกาลให้มีโขดหินก้อนหินโกลนเหมือนน้ำ คนจึงเรียกว่า “หินโกลน” พอตกเย็นหินเหล่านั้นก็ลี้กลับหายไป ชาวบ้านจึงเรียกที่นั่นว่าบ้าน “ค้ำกลิ้ง” ทัพนาคมาถึงเมืองแล้วหยุดพักมีจำนวนมากมายแต่กลายเป็นขนไม้และก้อนหินหมด

๓๒

ขณะนั้นท้าวผาแดงได้ควมม้ามาหานางไอ่อีก มาพบขนไม้ล้มระเนระนาด เมื่อพบนางไอ่แล้วจึงถามนางว่า ใครฟันไม้ทำอะไรมากมายโค่นทั้งป่า นางตอบว่าไม่มี พญาขอมมิได้รับสั่งให้ใครทำ کارงานอะไรหลังจากบุญบังไฟแล้ว จากนั้นนางก็จัดหาอาหารมาต้อนรับตามประเพณี

ท้าวผาแดงเห็นกับข้าวจึงเกิดสงสัย แล้วถามนางไวยว่า น้องเอ
อะไรมาทำอาหาร ขอให้บอกอย่าปิดบัง นางไวยก็เล่าตามจริงและบอกด้วยว่าเน
มันล่ำดีเหลือเกิน สีมันก็ขาวด้วย ท้าวผาแดงถามว่าทำไมน้องจึงกินเนื้อกระรอก
ขาว ไม่กลัวบ้านเมืองถล่มหรือ การที่กระรอกมาสู่ปราสาทนั้นถือเป็นลางร้าย
ถ้าปล่อยไปเสียก็จะพินอันตรายนางบอกว่า เนื้อทั้งหมดเราแบ่งส่วนกัน
เนมันมากมายถึง ๘ พันကျီน ทำไมพี่จึงไม่เสวย ท้าวผาแดงจึงทอบนาง
ว่า กระรอกตัวนี้เป็นลูกพญานาคได้มาทูล เธอมีเวรกับน้องจึงตามมาหาน้อง
ขอให้เก็บอาหารนี้เสีย ให้เอาไปเททิ้งที่ปากหลุมรังมด นางได้ปฏิบัติตาม
เพราะกลัวและว่า แล้วแต่พี่จะกรุณาช่วยน้องให้พ้นร้ายเถิด อย่าปล่อยให้ตาย
กลางดินกลางทราย อ้อนวอนไปร้องให้ไปนำสงสาร ฝ่ายท้าวผาแดงก็ถือคอก
หัวนกกลัวมีอันตรายเป็นที่สุด คิดเสียตายบ้านเมืองถึงกับน้ำตาไหล นางก็ได้
แต่ร้องไห้ก็ทำอะไรไม่ออก เสียใจที่จะไต่คุกรองสมใจแต่จะต้องมาพรากจากกัน
บ้านเมืองก็จะถล่ม ทำไมไม่ให้เราทั้งสองได้ร่วมรักกันก่อน แล้วไปตายพร้อม
กันในวันข้างหน้า ท้าวผาแดงจึงว่า เรื่องนี้มันเป็นกรรมเก่าเวรหลังของน้อง
ซึ่งจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามนางก็ไม่สามารถจะออกส้นได้ ได้แต่ร้อง
ให้รำพันแทบน้ำตาเป็นสายเลือด ทั้งเสียตายบ้านเมืองทั้งเสียตายที่จะจากท้าว
ไป ท้าวผาแดงแม้จะทุกข์โศกร่วมกับนางอย่างเหลือล้นแต่ก็ต้องแข็งใจปลอบว่า
เรื่องนี้มีโชเฉพาะเราเท่านั้น คนทั้งเมืองที่กินเนื้อกระรอกก็ต้องประสบผล
ร้ายเท่ากัน เว้นแม่หม้ายเพราะไม่ได้กินเนื้อกระรอก

ทั้งคู่เข้านอนพักผ่อน แต่กันนอนไม่หลับ เมื่อเวลาตีสองก็อากาศ
เยือกเย็น ลมโชยท้องถึงไม้โอเนนไปมา ชาวเมืองหลับสนิทเพราะไม่รู้เรื่อง
ราวแต่กันทั้งสองซึ่งตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ ไม่สามารถจะหลับลงได้แม้
วินาทีเดียว ทั้งคู่ได้แต่เหงงนดูกันว่าเมื่อไรจะสว่าง ขณะนั้นเป็นเวลาก่อนกัน
ทันใดนั้นก็มีเสียงโครมครามกึกก้องเหมือนฟ้าคำรามดังมาแต่ไกล บัดนี้ แผ่น
ดินได้ถล่มยุบลงแล้ว ทันใดโคล่นล้ม แผ่นดินกลายเป็นทะเล ปราสาทพญาขอม
ก็ถล่มทลาย ท้าวผาแดงรับอุ้มนางไอ่ขึ้นม้า และนางก็เอาของมีค่า ๓ สิ่งติด
ตัวไปด้วย คือแหวนขำมรงค์ พ้องและกลอง เมืองเอเกียตาของพญาขอมได้
กลายเป็นบึง (หนองหาน) เหลือแต่บ้านแม่หม้ายเท่านั้น

พวกนาคได้บันดาลให้แผ่นดินทรุดถล่ม กลายเป็นบึงเป็นแม่น้ำ
นาคราชรู้ด้วยฤทธิ์ว่า ใครบ้างที่กินเนื้อกระรอก ต้องแก้แค้นเอาให้บ้านเมือง
ล่มจมหมด ไม่ให้ใครหลบหนีได้ทัน ผาแดงควบบม้าพาบักสามหนีตายอย่าง
ทุลักทุเล ขาหลังของม้าถล่มจมโคลน ขาหน้าช่วยพยุงวิ่งต่อไปอีก บักสาม
พลากล้ม มีอังกาบบังเหียนอยู่ บักสามกระโดดพรอคพรากต่อไปจนอวัยวะเพศ
ทิ่มพื้นดินกลายเป็นห้วยชาวบ้านจึงเรียก “ห้วยบักสามพาด” สืบมา (เขาเล่าว่า
คนยุคนั้นเป็นคนใหญ่เหมือนยักษ์ สูง ๘ ศอก) ดินก็ถล่มตามหล่นมาเรื่อย ท้าว
ผาแดงบอกนางว่ามันอาจจะเป็นเพราะพ้องก็ได้ จึงทิ้งพ้องจากหลังม้า แร่ง
เหวี่ยงของพ้อง ทำให้แผ่นดินถล่มกลายเป็นห้วย ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ห้วยน้ำ
พ้อง” ต่อมา ทั้งคนทั้งนาคเมื่อยล้าเกือบจะสิ้นสติ นางมานึกถึงกลองที่พระบิดา

มอบให้เป็นกลองประจำเมือง มันอาจจะเป็นเพราะกลองก็ได้ จึงทิ้งกลองเสีย แผ่นดินถล่มกลายเป็นห้วย ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ห้วยกลองศรี” ต่อมา ดินก็ยังถล่มตามมาอีก นางนึกถึงแหวนอีก จึงทิ้งแหวนเสีย แผ่นดินที่แหวนตกได้กลายเป็นบึงเรียกว่า “หนองแหวน” ต่อมา แม้จะทิ้งของมีค่าไป ๓ สิ่งแล้ว แผ่นดินก็ยังถล่มตามมาอีก เมื่อเห็นว่าหนีไม่พ้นแล้ว ท้าวผาแดงจึงได้ส่งนางว่า ชาติฉันยังมีเวรจำต้องใช้หนี้เวร ถ้าจะเกิดชาติหน้าขอให้นางเป็นเทวคาบนสวรรค์ ที่เหนือไม่ท้องฟ้าที่ปลาไม่ท้องชื้อ มีมาเองทั้งนั้น ขออย่ามาเกิดในโลกมนุษย์อีกเลย (โลกนี้มีแต่ทุกข์ ความสุขอยู่บนสวรรค์)

๓๕

เมื่อม้าวังข้ามป่าดงจนหมดแรงแล้ว นาคก็เฝ้าทางตัวตั้งเฝ้านางไต่จากหลังม้า นางกอดเอวท้าวผาแดงไว้แต่สู้นาคไม่ได้ ต้องหลุดไปเป็นของนาค นาคจึงอุ้มนางลงสู่บาดาล นางได้แต่พร่ำบ่นรำไห่ถึงท้าวผาแดงแทบชีวิตจะม้วย นาคได้เอาแหวนของนางมาสวมให้ตามเดิม ฝ่ายท้าวผาแดงก็ควมม้าหนีไม่หยุด ขาหลังของม้าก็ยังตกหล่นอยู่อีก ท้าวจึงทิ้งแหวนอันที่ ๒ ที่มีอยู่ จึงกลายเป็นหนองแหวนที่สองอีก นาคก็เก็บเอาแหวนไปอีก เพื่อไปให้นางไต่ ท้าวจึงหนีไปได้โดยไม่มีสมบัติของนางติดไปด้วยเลยสักชิ้น และได้กลับสู่ผาโพงโดยปลอดภัย แต่ก็ไม่มีสุขเลยเพราะสงสารและเสียคายนางไต่ ทางด้านพระบิดาพระมารดาและประชาชนบริวารของนางไต่ ไม่มีใครรอดพ้นไปได้เลย ตัวก็ตายบ้านเมืองก็ถล่ม “เมืองเอกอีตานคร” กลายเป็นเมืองร้างจมน้ำ เหลือแต่บ้านแม่หม้ายกลายเป็นเกาะอยู่กลางบึง จนคนเรียกว่า “โนนช้างหม้าย”

(ตอนแม่หม้าย) ต่อมา ส่วนนายพรานก็ตายไปด้วยเพราะฆ่ากระรอก หนึ่ง ที่
เขาฆ่าแหละกระรอกนั้น ชาวบ้านเรียก “บ้านเชียงแหว” และเนื่องจากเสียง
ขอแขวนคอทั้งก็ และพวกนาคมากินมาก เสียงครืนเครงฟังเหมือนเสียงพิณ
ชาวบ้านจึงเรียกบ้านนั้นว่า “บ้านเชียงพิณ” สืบมา

๓๖

เมืองสีแก้ว เชียงเหียน ฟ้าแตก เมืองหงส์ ปลอศภัยเพราะไม่ได้
ร่วมในการกินเนื้อกระรอกด้วย เมื่อทราบข่าวว่านางไอ่ธิดาพญาขอมได้ยิงกระ-
รอกตาย พวกนาคจึงโกรธแค้นได้ซุกกันฟันปลูฟให้ถล่มทลายไป จึงแต่งให้
คนไปสืบคุ ได้ไปพบอวัยวะเพศของบักสามตามทักกล่าวมาแล้วในตอน ๓๕
จึงได้เอากานเหามา (กงใหญ่มาก) พอดีเมืองสีแก้วกานก็หัก เพราะอวัยวะ-
เพศของบักสามหนักมาก ที่นั้นชาวบ้านจึงเรียก “บ้านกานหัก” สืบมา ส่วน-
ท้าวผาแดงกลับถึงผาโพงแล้ว ก็ได้แต่เศร้าโศกถึงนาง คิดว่าการสูญเสียนางไป
ก็เพราะพวกนาค ท้าวจึงคิดจะทำสงครามปราบพวกนาค เพื่อเอานางกลับเมือง
กัน

๓๗

ความรักทำให้เกิดทุกข์ ท้าวผาแดงระยั้งเป็นโรครัก คิดถึงนาง
ไอ่จนไม่กินข้าวกินน้ำ จึงบอกลาบริวารและสนมทั้งปวงว่า จะขอลาตายเพราะ
อยู่ไปก็มีแต่ความทุกข์ ขอให้ข้าราชบริวารทั้งหลาย จงช่วยกันรักษาเมืองผา-
โพงให้เจริญต่อไป ตั้งเสร็จ ท้าวก็อธิษฐานต่อพระอินทร์ ขอให้เป็นพยานด้วย
เขาคิดจะตายเป็นผู้ไปชิงเอานางไอ่กลับมา นอกจากนั้น ยังอ้อนวอนพ่อแม่ธรณี

และพญาครุฑให้ช่วยเป็นสักขีพยานด้วย แล้วท้าวก็กลืนใจตาย ณ ปราสาทเมืองผาโพงนั่นเอง ท้าวผาแดงได้เกิดเป็นหัวหน้าผู้มีฤทธิ์ ได้รวบรวมผีลูกน้องทั่วเมืองผี เป็นกองทัพมดหิมาเพื่อไปแย่งเอานางไฉ่จากพวกนาค เมืองบาดาล

ผีท้าวผาแดงกับบริวารจำนวนมดหิมาลงทะเลไปสู่เมืองนาค ทำให้พวกนาคแตกตื่น เมื่อรู้ความจริงว่าผีท้าวผาแดงยกมาทำสงคราม พวกนาคก็ระดมพลออกต่อสู้ด้วยฤทธิ์นาคคือพิษใส่ผี ทำให้ผีล้มตายไปเป็นจำนวนโกฏิ แต่ผีก็กลับฟื้นขึ้นมาสู้กันอีก จนน้ำในสาครกระเซ็นเป็นคลื่นใหญ่โต และบนบกก็มีผีเล่นรบด้วยสงครามนาคกับผี ต่างฝ่ายต่างมีฤทธิ์ จนร้อนไปถึงพระอินทร์ ต้องลงมาห้ามสงคราม ให้ผีกลับเมืองผี ให้นาคครองบาดาลตามเดิม ส่วนนางไฉ่ก็ยังอยู่ที่บาดาลไปก่อน ยังไม่ทราบว่าจะใครจะได้เป็นสามีที่แท้จริงของนางต่อไปในภายหน้าเมื่อพระศรีอริยเมตไตรยเสด็จลงมาโปรดนั้นแหละ จึงจะรู้ว่าใครควรจะได้นางไฉ่ไปครอง

เรื่องนี้ก็จบสิ้นลงและสรุปว่า เมืองเอเกียตาของพญาขอมได้แก่หนองหาร กุมภวาปี (อุดรธานี) ชาวบ้านได้สร้างศาลนางไฉ่ไว้ และมีโนนแม่หม้ายคอนแก้วอยู่กลาง เป็นหลักฐานสืบมา

ศัพท์านุกรมท้ายเรื่อง

(ก)

กตเทศ	วางท่า, เทะท่า (ใช้สำหรับหนุ่มสาว)
กะจ๋อน	กระรอกพันธุ์หนึ่งตัวเล็กขนาดบ้าง ตุ๊ดโม
กะเต	กระรอกชนิดเล็ก ทางเรียบ ๆ ไม่พอง
กะเทิน	ไม่เต็มที นิดหน่อย กรัง ๆ กลาง ๆ
กะน่อง	น่อง
กะเย็บ	ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย หรือความบกพร่องของตน
กะเลิน	กระรอกพันธุ์ที่เล็กที่สุด
กะฮอก	กระรอกทางพอง
กั้ง	บั้ง, กั้น เช่นกั้งฮ่ม = กั้นร่ม
ก้างก	ข้อกระดูกหนึ่ง มีลักษณะคล้ายนกแก้ว
ก้าน	สีต่างกันเป็นปล้อง ๆ
ก้า	ฝ้าย, ข้าง, ค้าน
กุ้น	กุด, สั้น, ถ้วน
กูณา	กรุณา
เก้ง	กึ่ง, เสมอกันทั้ง ๒ ข้าง เท่ากัน เช่นตราขังกระทรวงยุติธรรม
แถบ	มิดชิดสนิท เช่นเมียนแถบ = เก็บให้มิดชิด (ส่วนมากใช้แถบ)

(ข)

ขม่อม	กระหม่อม
ขวยมด	ขุยคินที่มดก๊วยขึ้นมาไว้ปากกู
ข่วง	บริเวณ, ลาน, เขต (บางทีใช้ว่าช่วงเขต หรือขงเขต)
ขว้าม	ข้าม
ขอบ	ขอบ, ริม, รอบนอก, ข้าง, ฟาก
ขอด	ผูก, มัด, จอเงว (ในที่อื่นมีความหมายว่า น้ำแห้ง หรือ ยากจน หรือปมเชือก ก็ได้)
ขัว	สะพาน (เวลานี้เรียกขัวสะพาน ก็มี)
ข้าง	อังกไฟ, เหล็กกล้าที่ไม่มีสนิมแต่เปราะ
ขาดุ้ง	ไม้ค้ำ มีรูปเหมือนหน้าจั่ว, ขาหยั่ง
ขาบ	กราบ
ขาห้าน	ซากะเผลก, ขาเก
ขาเหย่ง	ขาเหย่ง, ขาสืบข้างหนึ่ง
ขึ้น	๑. ชัดใจ, ชัดขึ้น, ฝ่าฝืน ๒. ยากจน, เชิญ, ขึ้นใจ = เชิญใจ
ขึ้นไขว่	วางเกะกะไม่เป็นระเบียบ ส่วนมากใช้กับของยาวเป็นแท่ง เช่น ไม้ไผ่ คันเสา ก้านไม้ขีดไฟ เป็นต้น
ขุ่ย ขฝ่า	เมฆ
ขึ้น	เอาไปกิน ซื้อแล้วซื้อคืนให้เจ้าของ, เขามอบให้แล้วไม่รับขอ ส่งคืน

เข ต้นไม้หนามเกิดตามริมน้ำสี่แควย้อมผ้าได้, แกล
 เข้า ข้าว, เข้าไปข้างใน
 เงิน แท่ง, ไม่เพียงพอ เช่นน้ำขาดเงินวัง, ต้นเงิน ในที่อื่น
 หมายถึงการนุ่งสั้น ๆ ว่านุ่งผ้าเงินเห็นหัวเข้า ก็ได้
 เขียวก้น เดินผ้าไปในยามค่ำมืด

(ค)

กว่า ค้นหา, กวนหา, หา เช่นไปคว้ากระท่าย = ไปไล่กระท่าย
 กอง คอย (ครองถ้าเบ้ง = คอยคุ)
 ก้อมว่า ครั้นแล้ว, เมื่อพุดจบ
 กอบ เพราะ, เนื่องจาก เช่นกอบเวร = เพราะเวร
 กั้วระนา ครอบ, ครอบ
 กา คัด, บั้งไฟคาง คือบั้งไฟไม่ขึ้นติดอยู่กับฐาน
 กาด ถึงคราว, จังหวะ เช่นกาดสิดิบบินมากือนกเจ้า
 กาดลาด อากาศพลาด, ลื่นหลลัม, พรวกพราก
 กัว แม่น, ทายถูก (กัว คืออวัยวะเหนือตาที่โต)
 กึก คี เขียว เช่น จำนวน ๑ - ๓ - ๕ เป็นต้น
 กึง ทัว ร่างกาย
 กิดฮ้า คิดถึงไม่วาย, อาลัยอาวรณ์ (ดู ช้าคึง)
 กิดฮอด คิดถึง (คิด = คิด ถึง = ฮอด)
 กุง ตลอดจนไปถึง เช่นหัวกุงหาง = ตั้งแต่หัวถึงหาง

กู่	ครบ เช่น ยายให้กู่กัน = แจกให้ครบทุกคน
เกิก	เสียเวลา, เสียงาน เช่น เกิกเวียก = เสียเวลาทำงาน ซาม-เวียก ก็ว่า
เกียด	โกรธ, ชัดใจ
แก	ที่ผูกปากม้าเป็นไม้ประคบ ๒ คัน เพื่อบูรหรือล่ามแต่บางแห่งใช้ แกม หรือ แก้ม
แกม	ริม, ข้าง เช่นแกมทาง = ริมทาง (กู แก ก้วย)
โคย	อวยวะเพศชายหรือสัตว์ตัวผู้, กวย

(ง)

งอ	กก, งอ ใช้กับของเล็ก เช่น ลวก หรือตะปูเป็นต้น (กู ใจ ก้วย)
งัน	ฉลอง, มีงานสมโภช (บางที่ใช้เสบงัน)
งาย	อาหารเช้า (งายแก่ = อาหาร สาย ๆ หน่อย)
ง่า	กิ่ง
งัด หรือ ง้อ	อักษรรย
งั	กก, งอ, (ใช้กับขอขนาดใหญ่)

(จ)

จ่ม	บ่น
จ่อง	เหนียว, รัง (คิงจ่องก็ใช้)
จ๊ะ	ยัง, ยัน
จิง	

จ๋	เฉา คือเอาใส่ที่ด้านเลยไม่มีไม้ค้ำ
จ๋ม	แน่นชนัค, เบียดเสียด, เสริมให้แน่น
จูด	จุคไฟ
เจี้ย	ค้ำถาว
แจบ	สนิท มิคชิต (ดู แกบ ถ้วย)

(ซ)

ซอก	หา, ก้น, ก้นหา
ซอย	ช่วย
ซะเล	ทะเล (ใช้ทั้งทะเล และ ซะเล)
ซ่าว	บุกเบิก, นาซ่าว คือนาที่บุกเบิกใหม่
ซิง	ซ้ายตักนก - ไก่ - กระต่าย ที่วิ่งตามพื้นดิน (ดู น่าง ถ้วย)
ซัน	เนื้อ (มังสะ)
ซุ	ทะลุ, ระเบิดออกตามช่อง (ดู ถียด)
ซู้	ทุก ๆ, ซู้คน = ทุกคน, ซู้อัน = ทุกอัน
เซา	ปัก, หยดปัก
เซ้ง	รำแท่, รำเป็นขบวน
เซียน	กลิ้ง
แซว	ส่งเสียงเอะอึง, คุยเสียงก้าง

(ค)

คน	นาน, เสียเวลา
คัง	จุมก, เสียกัง
คอม	ร่วม, อยู่กับ, ด้วย
ดอน	เผือก, ขาว
คิน	คั้นคั้นไป, ชุตไป, บุคไป, บางทีใช้ คั้นคั่ง = ไป บางทีใช้ คั้นคั่งไป = ไป
เค็น	ลาน, สนาม (ไม่มีหญ้า) เช่น เค็นวัด
เค็กซักไซ้	คึกสงัด

(ค)

ควย	กรวย
ค่อน	ชั้น, เป็นชั้นๆ
ค่อน	การเอาของมาฝาก, บรรณาการ
คั่น	คั่น, กั้น, ซีดขวาง เช่น คั่นทาง = ขวางทาง
ค้าย	กำแพง, ร้ว
ค้ำว	กลับ, หันกลับ
คูป	เพิง, ปะรำ
เค็ง	ทับ
เค็น	กระโดด (กะซอกเต็น = กระรอกกระโดด)
เคิน	ป่าวประกาศ

เต้า รวม เช่น เต้าบุญ = รวมงานบุญ, ไป เช่น ไต่เต้า
โตน กระโจน

(ถ)

ถง ถุง
ถอง ถึง, พอ, เช่น ยาไม่ถอง = ยาไม่สู้โรค อาการที่ใช้ศอกถอง
ก็ไถ่
ถ่อง ถ่วง
ถ้อง สมบูรณ์, ถุกต้อง, ถล่องแคล่ว
ถ้าน ชัน, ทอน ชัน
ถ้าว รุน, เยาว์, หนุ่มสาว
ถัก ถุกต้อง, แทะ เช่น ทอเบถัก หรือ ถักใจ
ถ้ำ เฒ่า
เถิก ถั่วฝู ใช้สำหรับสัตว์ใหญ่เป็นส่วนมาก เช่น วัวควายลงมาถึง
เปิดไถ่ คำทั่วๆ ไปใช้ฝู-แม่ - ใช้ไถ่กับสัตว์ทุกชนิด เช่น
ไถ่ฝู - ไถ่แม่ -
เถิง ถึง (กู ซอด ถ้วย)
เถียด จุกที่อุดปากหรือกันบั้งไฟกันดินประสิ่ว ถ้าเถียดหลุดออก
บั้งไฟก็ไม่ขึ้นเรียกว่า บั้งไฟหลุดเถียด หรือ ชุ

(ท)

ทง	ทรง, ครอง (ทงผ้า = นุ่งผ้า ทงเมือง = ครองเมือง)
ท่ง	ทุ่ง (ส่วนมากใช้หมายถึงทุ่งนา)
ทวง	ทรวง, หัวอก
ทวาย	ทำนาย (ออกเสียงเป็นทวย)
ท้อ	เท่า
ท้อว่า	ทว่า, แท้ว่า
ทวัชระทวย	ไป, เสด็จขึ้นไป (ดู ยวัชระยาท ค้าย)
ทาด ๆ	มีเสียงดังเช่นนั้น เช่นเสียงน้ำไหลแรง
เทิง	บน, เบื้องสูง
เทิง	พึง หมอนเทิง = หมอนหนุน
โทเร	ละห้อยหาแต่ไกล, หมั่นหมองใจเพราะอยู่ไกล

(น)

นกเจ้า	นกกระยางกรอก
น้าง	ตาข่ายดักสัตว์ใหญ่เช่น กวาง อีเก้ง เป็นต้น (ดู ชิง ค้าย)
น้ำ	เพราะ เช่น เป็นน้ำฝน = เป็นเพราะฝน ตาม, ค้าย, กับเช่น ไปน้ำเขา กินน้ำเขา, น้ำขอย = ตามรอย น้ำกัน = ตามหลัง
เนา	อยู่, ประทับ
เนียรระนาท	เสียงดังก้อง, อังมี
แน	เล้ง
แนน	พรหมลิขิต, วาสนา (มักใช้สายนแน)

(บ)

บักว่า	แล้วแต่
บ่เป็นหยัง	ไม่เป็นไร
บ่แพ้แล้ว	เป็นสำนวนว่า ถึงจะ....ก็ตาม
บ่อน	สถานที่, ที่ (บ่อนนอน = ที่นอน, บ่อนไก่ = ที่โค-ที่ไหนด)
บั้งไฟ	บั้งไฟ
บางฟ่อง	บางเหล่า, บาง
บาบ่าว	ชายหนุ่มที่สูงศักดิ์
บ่าวจ้อยๆ	หนุ่มพรหมจรรย์ (ใช้กับหญิงว่าเป็นสาวจ้อยๆ)
บ่าวจารย์	คนที่บวชนาน ๆ แล้วสึก
บ่าวเซียง	หนุ่มที่สึกจากสามเณร
บัก	ปลาที่แม่น้ำโขงตัวใหญ่มาก ลักษณะคล้ายปลาดุกร้า ตัวใหญ่ ขนาดร้อย กิโลกรัม เป็นปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุด มีแหล่งอยู่ที่ แม่น้ำโขง
บุ	บุก ชุก เช่น บุป่า หรือ หมันป่า = บุกป่า
เบ็ด	กักให้ตรง
โบศรี	เครื่องสู่วัณณมีดอกไม้ รูป เทียน ไขไก่ ถ้ายผูกแขน เหล้า

(ป)

ป้าง	เพื่อ บ้า ๆ บอ ๆ อาการคนเสียใจหรือคลั่งรัก มักจะใช้ว่า ป้างบ้า
------	---

บ็อง	ช่อง รู
บ็อน	ส่งให้ เช่น บ็อนลง = ส่งลง ยื่นให้
บ็อยดำ	แข่งท่า (บ็อย คือท่าฝ่ายเดียว)
ปากค้ำ	พุกค้ำย เจริจา
ป็นหน้า	หันหน้า ผินหน้า
ปุ่น	ท่า, แบ่งปัน, ตกแต่ง, เช่น ปุ่นแต่ง หรือ ปุ่นปันให้ แต่งตั้ง ก็ได้ (แต่ เข้าปุ่น หมายถึง ขนมีเงิน)
ปุ่น	ปล้น
เป้ง	ประเพณี, จารีต กฎ ชีตกลองค้ำย
แป้	พัง, ทำลาย, รื้อ, เปลี่ยนแปลง, ปฏิวัติ
แปว	เปลวรู, ร่องที่น้ำเค็มหรือฟุ้ง (รูแอ้ มี ๒ รู คือรูใหญ่สำหรับ ขึ้นลง อีกรูหนึ่งมันขุดไว้เพื่อหนีอันตราย เรียกว่ารูแปว คนมักจะไม่เห็น ถ้าเราขุดรูใหญ่มันก็วิ่งออกรูแปว ปล่องไฟ ของเตาอบก็เรียก แปวไฟ)
ไป๋	ไม่

(ผ)

ผอกเหลื่อ	ร้ายเหลื่อ
ผ่อ	มองดู, ดู
ผาม	โรงพิธี, ปะรำ บางที่ใช้ตูปผาม
ผาสาท	ปราสาท

ผัก	หล็ก
เผื่อ	ข้าพเจ้า บางทีใช้ เผื่อข้า (เป็นทวิพจน์)
โผด	โพรด, เอาไปปล่อย, บางทีใช้ ผายโผด
โผ	โกร, ผู้โ

(พ)

พ้อง	ทั้ง, บาง, เช่น พ้องกิน พ้องนั่ง พ้องกินพ้องย่าง คือ ทั้งกินด้วยเดินด้วย
พ้อ	พบ, เจอ
พะลั่น	พลั่น, รีบ, เร็ว, รีบเร่ง
พู่	พลู
พุ่น	โพ้น, โนน
พุด	ส่วน, ส่วนแบ่ง
เพ็งใจ	พึงใจ, พอใจ

(ม)

ม่วน	เพราะ, สนุกสนาน เช่น ม่วนขึ้น
มอง	กระเดื่อง, กรรค่าข้าว, แม่มองคือท่อนไม้ที่ทำกระเดื่อง
ม่อ	หมิ่น ๆ, หมิ่นเหม่ ใจม่อ-ใจเบาไม่หนักแน่น
มัก	รัก (ใช้สำหรับหนุ่มสาว ถ้าเป็นสิ่งของหมายถึงชอบ)
ม่าย	อาการเมื่องมอง หรือเดินกรึกกราย อยู่ห่าง ๆ

ม้าง	มล้าง, ทำลาย, รือ,
ม้าว	กำไลแขน (ม้าวใส่แขน แหวนใส่ก้อย)
มน	แหลก, กระจาย
เม็งจี่	เคียง, อาสนะ (มัญจา เมญจา เม็งจี่)
เมียน	เก็บ ใช้สำหรับความตายก็ได้เช่น มรมันเมียน
เมื่อ	กลับ (ใช้ในความหมายว่า ไปก็มี) เมื่อหน้า-ภายหลัง

(ข)

ย่อง	ยกย่อง
ย่อน	เพราะ, เนื่องจาก
ย้ง ๆ	อาการที่มีน้ำตาหรือเหงื่อไหล
ยัระยาด	ไป, เดินไป เช่น ยัระยาดย้ายเข้าสู่ปรangkคำ
ยาด	แย่งชิงเอา
ยาม	เยี่ยม บางที่ใช้ หย่องยาม (ภาษาวรรณคดี)
ยาย	แจก
ย่าน	กลัว, แพ้
ย้าว	เรือน (มักจะหมายถึงเรือนหลังเดียวไม่มีระเบียง)
ยุ	ผลึก, ก้น
เยย	ฉาง
เยยว่า	หากว่า, ผิดว่า
เยอง	ส่องดู เช่นเยองกะบองเบ็งสาว-จุกใต้ส่องดูสาว
แยง	มองดู, ส่องดู, (ออกเสียงเป็น แงง ก็มี)

(ด-ร)

ด้ว	ผ้าแพรเนื้อดี (ชาวบ้านเรียก ลว้า ก็มี) บ้างชนิดใหญ่ เช่น บ้างด้ว
ด้น	นึ่ม
ดื้อย	อาการเดินของคนหรือหมูหุ่ยยอยกันไป
ด้น	เกินกว่า, กว่า เช่นด้น = ดีกว่า มีด้น = รวยกว่า
ด้นลา	มากเกิน
เดื่อ	รบ, สู้กัน, ขว้าง, ปา
เดิง	ก่อไป, เรือย ๆ, เป็นอยู่เสมอ ถ้าเป็นนาม หมายถึงที่ลุ่ม, ที่น้ำขัง
ได	ปล่อย, ละ, ละทิ้ง
ดี	เครื่องคักปลาในที่มีน้ำไหลเชี่ยว ดีสามทาง หมายถึงดี ที่ทำเป็นรูปสามทาง

(ว)

เว้า	พุก, กุย
แ่ว	แหวะ
แวน	ยั้ง
เว่อ	ต้มเกลี้ยง

(ส)

สร้าง (สร้าง) บ่อลึกที่ขุดเอาน้ำมาใช้

สถา หมายก ชั้นสถา = ชั้นหมายก

สวาย สาย (แต่ออกเสียงเป็น สวาย เช่น ตาเวนสวาย คือตะวันสาย)

สว่าง ส่าง อาการคึกคัก (ส่วนมากออกเสียงเป็น ส่าง เช่น ไข่สว่าง)

สวาย ล้างหน้า

สวาม ห้อยนอนลูกสาว-สวาม ก็ว่า

สอนบ่าว กำลังแตกเนื้อหนุ่ม

สอนสาว เริ่มแตกเนื้อสาว

สัว สี่เขียวหัวเบ็ด

สุม สวม, สบ ก็ว่า

สุ เธอ, เอง (พหูพจน์)

เส่ง แข่ง

เส้า โศกเศร้า, ก้อนเส้า

เส่ง ทั้งสิ้น, ทั้งหมด, หมดสิ้น, บางทีใช้ เหมกเส่ง คือหมดทั้งสิ้น

แจ้ง แต่มักจะใหญ่กว่าแจ้ง ขนาดเกือบเท่าจาน

เสตฉัตร เสวตฉัตร (บาลีเป็น เสตฉตฺต)

(ห)

ห้วงมเหสา หงอยเหสา, กลั้ม, เสร้า

หน้อง พืชที่มียางเป็นพิษ

หนหวาย	รำคาญ, อึดอัด, ยุ่งใจ หนหวาย ก็ว่า
หมบ ^๕	บี เช่น กังหมบ=จุมบ ^๕
หมอ ^๕	คินป็น
หลอ	เหลือ, เศษ, บางทีใช้เหลือหลอ
หลอน	การทำอะไรไปร่วมงานกุศลโดยไม่บอกล่วงหน้า เช่นผาแดง ทำบั้งไฟไปหลอน หรือกัณฑ์เทศน์มหาชาติที่นำไปแห่ถวาย พระโดยไม่บอกล่วงหน้าเรียกกัณฑ์หลอน ในความหมายอื่น หมายถึงการแก่งล่อลวงให้กลัวหรือทำให้ตกใจก็ได้
หล่า	ซิด, เผือก, บางทีใช้เหลือองหล่า=เกร้าหมอง
หลิง ^๕	มอง, เล็ง เช่น หลิงเห็น = เล็งเห็น หลิงดู = มองดู
หลัน ^๕	เล่น, เหล้นก็ว่า
หึ่ง ^๕	ลูกพรวน หึ่งห้าว=ลูกพรวนเสียงดังห้าว หรือทำด้วยทองห้าว
หลูตุน	นำสงสาร, เวทนา, ใช้เหลือตนก็มี
เหง้า	ราก, โคนต้น, ประธาน
เหม็นกยุ	เหม็นสาบ
เหล็กกวย (เหล็กไกว)	ส่วาน เช่น เหล็กเจาะรูบั้งไฟ เหล็กส่วาน ก็ว่า
เหลือตน ^๕	นำสงสาร, เวทนา
เหลือใจ ^๕	เจ็บใจ, เสียใจ
แห่น ^๕	บ้าง, หน่อย (ขอไปนำแห่น = ขอไปด้วย)
แหลว	เหยี่ยว, เหลว
แหว	ผ้า, ขำเหละ

(อ)

ออย	ปลอบ, โอ้
อ้อม	แก่งที่มีน้ำน้อย ๆ
อ๊ก	ซ่อน, หลบอยู่แต่ผู้เดียว เช่นอ๊กกิน = หลบซ่อนกิน
อ้ง	แน่น, แออัด
อ้าย	พี่ชาย
อำ	อำพราง, ปกปิด
อา	มึก, มัว
เอ้	ประทับ, แ่งทัว
เอือด	มีรสเค็ม, มีเกลือ
แอว	เอว
โอด	อวค, ไอ้อวค (เว้าอ่างโอด - พุคอวคที)

(ฮ)

ฮวยมนต์	ร่ายมนต์ (ออกเสียงเป็น ฮวย ก็มี)
ฮ้อง	ร้อง, ร้องน้ำที่เล็กกว่าห้วย
ฮอยว่า	ชะรอยว่า
ฮาม	พลาด, จากกัน, เสียเวลา, พลาดโอกาส เช่น ฮามเวียก = เสียงาน (ดู เลิก ท้าย)
ฮ้าง	ร้าง, เลิก (แม่ฮ้างคือหญิงที่ผัวหย่า แม่หม้ายคือหญิงที่ผัวตาย)
ฮัด	จารึก, ประเพณี, ธรรมเนียม. ฮัดคลอง ก็ว่า (ดู เบ้ง)
ฮึง	เหี้ยวนชนิดใหญ่

ประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีนี้มีอยู่ในเขตภาคอีสาน สืบต่อกันมานาน แต่กำหนดไม่ได้ว่ามีมาตั้งแต่ครั้งใด เพราะไม่มีหลักฐานที่เชื่อถือได้แน่นอน ที่ปรากฏชัดแจ้งก็ในเรื่องนิทานท้าวผาแดงนางไอ่ที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็อาจจะกำหนดวันเดือนปีได้ตามทางประวัติศาสตร์ เมื่อสันนิษฐานตามชื่อเมือง เช่นศรีสัตนาคนหุตเป็นต้นแล้ว ก็พอประมาณได้ว่าเก่าแก่ก่อนสมัยที่ไทยจะอพยพลงมาตั้งรกรากในประเทศสยาม

ต่อมาในสมัยสุโขทัย ก็ได้พบหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง คำนที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๒-๒๓ ว่า “คนเสียกันเข้าดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้ดังจักแตก” ถือเอาความตามจารึกนี้ว่า สมัยสุโขทัยการเล่นไฟมีแล้ว แต่ไม่ทราบว่าจะเล่นกันอย่างไร อาจจะมีการจุดไฟเทียน จุดประทัด จุดตะไล หรือบั้งไฟแล้ว เพราะประชาชนเบียดเสียดกันเข้าดู คงไม่ดูไฟธรรมดานั่น เมืองสุโขทัยกับศรีสัตนาคนหุต ก็ไม่ห่างไกลกันนัก คงถ่ายทอดลงมาถึงกันได้ แต่ก็มีข้อน่าสังเกตอยู่ว่า หลังจากยุคสุโขทัยแล้ว ประเพณี ทางสายพระมิ่ง คือสายน้ำน่านได้สูญหายไป ส่วนทางสายแม่น้ำโขงประเพณียังมีอยู่ต่อมา

เหตุใดจึงมีประเพณีบั้งไฟ ? เรื่องนี้มีทางสันนิษฐานได้ ๒ แห่ง คือ

๑. แก่ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์ มีการเคารพบูชาเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าองค์หนึ่งที่มีความสำคัญมากในสมัยพระเวท ก็คือ

พระอัครนิ (เทพเจ้าแห่งไฟ) พระอัครนิได้รับความนับถือว่าเป็นผู้มีฤทธิ์เดช และมีพิธีบูชาอันวอนแทบทุกพิธีกรรม โดยถือว่าพระอัครนิเป็นเทพเจ้าผู้รับ การอ้อนวอนเพื่ออำนวยผลแก่ประชาชน และถือว่าเป็นเทพเจ้าผู้เป็นผู้นำ เครื่องสังเวยจากมนุษย์ไปสู่พระเจ้าด้วย เช่นเครื่องสังเวยต่างๆ ต้องโยนเข้า กองไฟเพื่อให้ไฟนำไปถวายแด่เทพเจ้าบนสวรรค์ พระอัครนิมีอยู่ ๓ ภาค คือ ภาคสวรรค์ ได้แก่ดวงอาทิตย์ ภาคอากาศได้แก่สายฟ้า ไฟฟ้าในอากาศที่ เรียกว่า วิทย์ หรือ วิชชุ ภาคพื้นดิน ได้แก่ไฟหุงข้าวต้มแกงนี้เอง การ บูชายัญหรือการจุดไฟในสมัยโบราณของอินเดียก็สืบมาจากการนับถือพระอัครนิ กรัณศาสนานี้แพร่เข้ามาสู่ดินแดนย่านนี้ในครั้งโบราณ การบูชาพระอัครนิก็คง มีมาด้วย การจุดบั้งไฟขึ้นไปบูชาพญาแถน หรือถวายแถนตามเรื่องนั้นก็คง จะสืบมาจากประเพณีนี้

๒. แก่พุทธศาสนา มีหลายท่านสันนิษฐานว่า บุญบั้งไฟเป็น บุญวิสาขบูชา เพราะนิยมทำกันในกลางเดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา ประ- ชาชนในท้องถิ่นนิยมเรียกว่าบุญเดือน ๖ ด้วย ตามเรื่องผาแดงนางไอ่นั้น พระเนเรก็จุดบั้งไฟบูชา และเมื่อพญาขอมฉลองบั้งไฟนั้น ได้มีการทำบุญ ให้ทานขนาดใหญ่ เลี้ยงสมณะ ชี พราหมณ์ และพสกนิกรโดยไม่เลือกหน้า ทั้งยังได้อาราธนาพระเถระมาแสดงพระธรรมเทศนาบอกอานิสงส์แห่งการบูชา ด้วย ขณะเดียวกันบางคนก็ถือศีล บางคนก็ปั้นพุทธรูป บางคนก็ให้ลูกให้ หลานบวชรักษาศีล ซึ่งแสดงถึงการบุญมหากุศลประจำปีที่เดียว จึงน่าจะเป็น บุญวิสาขบูชา

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ต่อมามีเปลี่ยนแปลงไปอีกเป็น ๒ ประการ พวกหนึ่งว่าเป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ และอีกพวกหนึ่งว่า เป็นการขอฝนจากเทวดา วัตถุประสงค์ข้อหลังนี้ปัจจุบันถือกันมาก และทั่วไปแทบทุกจังหวัด คือถ้าปีใดไม่ทำบุญบั้งไฟชาวบ้านก็ไม่สบายใจ และลงความเห็นกันว่า ปีนั้นต้องแล้ง ไม่มีฝนทำนา โดยเฉพาะชาวบ้านโนนสูง ตำบล...อำเภอ...จังหวัดอุดรธานี ต้องถือเป็นมติชาวบ้านเลยว่า ต้องทำทุกปี ถ้าปีใดไม่สะดวกก็ให้ทำบั้งไฟเล็ก ๆ ๒-๓ บั้งจุติ ไม่เช่นนั้นจะไม่ได้ทำนา เรื่องนี้เป็นความเชื่อต่อกายหลัง เพราะในสมัยพญาขอม พญาขอมก็มีได้ขอฝนโดยตรง แต่เมื่อมาทำกันในต้นฤดูฝน คนก็เลียดความเอาว่าทำเพื่อขอฝน

ระยะงานบุญบั้งไฟ

พิธีนี้จะทำกันในเดือน ๖ หากจะไล่ไปหน่อยก็ต้นเดือน ๗ เข้าใจว่าเพื่อความเหมาะสมหลายประการ ประการแรก บั้งไฟอาจเป็นอันตราย ถ้าจุดหน้าร้อนอาจจะก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สิน เมื่อจุดต้นหน้าฝนยังพอมีน้ำมีโคลนบ้าง อากาศก็เย็นพอประมาณ ประการที่สอง ถ้าจะจุดในหน้าฝนจริง ๆ ก็เกิดความเสียหายแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร เพราะการเล่นของชาวบ้านก็ตี การที่บั้งไฟตกลงมากดี อาจจะทำความเสียหายแก่ท้องนาได้ ดังนั้นฤดูกาลที่เหมาะสมก็คือต้นฤดูฝน แต่ถ้าถือว่าเป็นพิธีวิสาขบูชาแล้วก็ไม่ต้องมีเหตุผลอย่างอื่น เพราะวันวิสาขบูชาก็คือเพ็ญเดือน ๖

เริ่มพิธีบุญ

เมื่อเริ่มพิธีชาวบ้านชาววังจะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี จะเห็นความสามัคคีของชาวบ้านได้อย่างดีที่สุด ทุกคนถือว่าเป็นงานของตน ชาวบ้านจึงได้แบ่งงานกันทำเช่นบางพวกปลูกปะรำ ปลูกที่ปักอาลัยเพื่อเพื่อนบ้านอื่น ๆ จะมาร่วมบุญด้วย บางพวกหาเนื้อหาปลาเตรียมไว้ทำบุญและเลี้ยงแขกในงาน บางพวกก็ตัดไม้เผาถ่านผสมดินประสิว และทำบังไฟ พวกหนึ่งต้องลงทุนลงแรงมาก และอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ ส่วนพวกแม่บ้านก็เตรียมข้าวปลาอาหาร ทำขนมจีนและคัตู้ชู้ราแข่งไว้ให้ลูกหลาน เมื่อถึงวันแข่งลูกหลานจะได้แข่งไปร่วมแข่งกับเขา ทางวัดอุปัชฌาจารย์ก็ตระเตรียมข้อมนาค เพราะมีผู้นิยมเอาลูกหลานบวชวันนั้นมาก ตกลงว่าก่อนงานประมาณ ๑ เดือน ทั้งหมู่บ้านต้องเตรียมการกับทุกคน โดยเฉพาะพวกขี้เหล้าเมายากก็เตรียมขงกิ้นของแกล้มและสุรากันไว้ งานนี้แม้จะเป็นงานบุญแต่เขาก็มีโอกาสนั่งสนุกสนานกันเต็มที่ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็ผ่อนผันผ่อนยาวให้ เพราะถือเป็นประเพณี

การทำบังไฟ

บังไฟที่จุดในงาน โดยสรุปแล้วมี ๓ ขนาดคือ

- ก. บังไฟร้อย มีน้ำหนักดินปืนหรือดินดำประมาณ ๘ ก.ก.
- ข. บังไฟหมื่น มีน้ำหนักดินปืนหรือดินดำประมาณ ๑๒ ก.ก.
- ค. บังไฟแสน มีน้ำหนักดินปืนหรือดินดำประมาณ ๑๒๐ ก.ก.

ประเภท ก. และ ข. มีมาก ใครอยากทำก็ทำไปจุตร่วมกัน เพราะลงทุนน้อยแต่ประเภท ก. มีน้อย บางงานก็ไม่มี เพราะต้องใช้ทุน ใช้ความพยายามมาก ข้างก็ต้องเก่งด้วย (บั้งไฟแสนของจังหวัดยโสธร ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ลงทุนไปถึงบั้งละหมื่นกว่าบาท) จึงไม่ค่อยนิยมทำกันนัก

การทำบั้งไฟก็ต้องศึกษา มีครูและศิษย์สืบทอดกันมา คนที่เป็นช่างทำบั้งไฟเรียกว่า “ช่างบั้งไฟ” หรือ “ฉบับบั้งไฟ” โดยทั่วไปมักจะถ่ายทอดต่อกัน พ่อถึงลูก ลูกถึงหลาน หรืออาจารย์ถึงลูกศิษย์เป็นคน ๆ เท่านั้น ไม่ใช่ทั่วไป คนทั่วไปอยากจะเรียนก็ได้ แต่ก็ไม่เก่งเท่ากับที่เขาถ่ายทอดต่อกัน

การทำบั้งไฟเริ่มด้วยการจกหาบั้งคือกระบอกลไม้ไผ่ หรือเหล็กก็ได้ (สมัยใหม่ใช้ท่อประปาขนาดใหญ่) ขนาดความยาวเป็น ๕ รอบของกระบอกลคือเอาเชือกพันรอบกระบอกล ๕ รอบ เป็นความยาวของตัวบั้งไฟ เจาะให้กลวงตลอดและตรงเสมอ แล้วเอาดอกทำเป็นเชือกขันโดยรอบให้กระบอกลไม้แน่นมีแรงบีบมากขึ้นเพื่อกันแตก (ถ้าเป็นท่อเหล็กก็ไม่ต้องขันรอบ) เสร็จแล้วก็ใส่จุกไม้ ซึ่งเขาเรียกว่า “เถียค” อุดที่ปากกระบอกลแล้วเอาดินเหนียวใส่เข้าไปชั้นหนึ่งก่อนแล้วจึงเอาดินปืนใส่แล้วทำให้แน่นเหมือนก้อนหิน เพราะเขาต้องใส่ทีละ ๓-๔ ชั้นเท่านั้นแล้วทำเป็นชั่วโมงเพื่อให้มันอัดกันแน่น ถ้าบั้งไฟแสนต้องเกณฑ์หนุ่มสาวไปช่วยตำด้วย บางบั้งใช้เวลาเป็นสัปดาห์ เมื่อเต็มแล้วก็เอาดินใส่ทำให้แน่นเช่นกันแล้วจึงใส่จุกไม้หรือเถียค เป็นอันดับสุดท้าย (เถียคปิดหัวท้าย)

ต่อไปก็เจาะรู การเจาะรูเขาเรียก “เอรู” การเอรูนิยมกัน ๒ ชนิด คือ ๓ เหล็ก กับ ๕ เหล็ก คือใช้เหล็กเจาะขนาดต่าง ๆ ลงหล่นกันไป ถึง ๕ ขนาด บึงเล็กก็นิยม ๓ เหล็ก บึงใหญ่ก็ ๕ เหล็ก (ดูรูปประกอบด้วย) ถ้า ๓ เหล็กมักจะไม่ทะลุค้ำบน คือจุกเข้าทางกันบึงไฟ ถ้า ๕ เหล็กก็ทะลุค้ำบน ใส่ชะนวนเข้าทางหัว

ขนาดกว้างของรู ถือเอา $\frac{๑}{๓}$ ของปากกระบอกบึงไฟ เช่น ถ้าปากกระบอกกว้าง ๑๐๕ มิลลิเมตร เอา ๓ หารได้ ๓๕ ม.ม. แบ่งบึงไฟเป็น ๕ ช่วง ช่วงแรกกว้าง ๓๕ ม.ม. เอา ๕ หาร ๓๕ ได้ ๗ ดังนั้นช่วงต่อไปก็ลดลงช่วงละ ๗ ม.ม. ก็จะได้ดังนี้ ๓๕-๒๘-๒๑-๑๔-๗ ช่วงบนสุดกว้าง ๗ ม.ม. ช่วงล่างสุดกว้าง ๓๕ ม.ม. วิธีนี้เรียกบึงไฟ ๕ เหล็ก แต่ถ้าเป็นบึงเล็ก ปากกระบอกแคบเข้า จะเอา ๕ เหล็กก็ไม่สะดวก เขาก็นิยมเอา ๓ เหล็ก และมีกรรมวิธีเช่นเดียวกัน แต่เอา ๓ หาร และรูจะไม่ทะลุหัว เวลาจุกจึงเอาชะนวนใส่เข้าทางกัน คือค้ำล่าง (นี้เป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น ถ้าปฏิบัติจริงก็ละเอียดและอาศัยความชำนาญมาก)

เมื่อเอรูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ใส่โหวครอบตัวบึงไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่าง ๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบึงไฟเขาเรียกว่า “เอบึงไฟ” การประดับมีการประกวดความสวยงามด้วย ถ้าบึงเล็กก็แบกหามไป ถ้าบึงใหญ่ก็ใส่ล้อหรือเกวียน ที่ประดับไว้สวยงาม ปัจจุบันใช้รถแทนเกวียนแล้ว งานบุญนี้กำหนดอย่างน้อย ๓ วัน คือวันสุกดิบ หรือวันโสม วันเล่น หรือวันช้างและวันจุก อย่างมากที่สุด ๕ วัน ๗ วัน (๗ วันไม่ค่อยมี)

การแข่ง

ก่อนอื่นขอทำความเข้าใจเรื่องการใช้คำ “ลำ” “พ้อนรำ” “แข่ง” เสียก่อน อีสานใช้ต่างกันดังนี้

ลำ คือการร้องประสานเสียงไปพร้อมกับแคน คำที่ร้องนั้นว่าเป็นกลอน เรียกว่า “กลอนลำ” (กลอนร้อง) การลำ คนเดียวก็มี คู่ก็มี หมู่ก็มี ลำหม่มมักจะเป็นลำเรื่องนิทานคล้าย ๆ กับลิเก ผู้ลำเรียกว่า “หมอลำ”

พ้อนรำ ส่วนมากเขาเรียกพ้อน คือการที่หมอลำรำนวนเวทีให้เข้ากับเสียงแคน เช่น ซายหญิงรำคู่กัน เวลาพ้อนเสียงลำก็เงิบ มีแต่เสียงแคน

แข่ง ได้แก่การว่าเป็นหมู่เป็นคณะ ตามจังหวะเสียงแคน กลองและฉิ่งเป็นต้น เช่นแข่งกะตบข้าว แข่งลำผีฟ้า (ความเชื่อตามไสยศาสตร์ เชิญหมอม้ามาทรงเจ้าเข้าผีแล้วร้องลำตามตำราหมอม้า และมีการพ้อนเป็นหมู่ด้วย เรียกแข่งผีฟ้า ปัจจุบันนี้คงจะหายาก) แข่งบั้งไฟเป็นต้น ส่วนรำหม่มที่เรียกกันว่า “รำวง” นั้น มีชนในสมัยหลัง มีปัญหาว่า ทำไมจึงต้องแข่ง เรื่องนี้ตอบได้ง่าย ๆ ว่า เมื่อมีการละเล่นนานาชนิดแล้ว การแข่งก็เป็นการแสดงออกซึ่งสามัคคีธรรมในหมู่เพื่อนบ้าน เป็นการร่าเริงสนุกสนาน การร่าเริงนี้เองทำให้มีการแสดงออกทางกายวาจา จนกลายมาเป็นบทเพลง บทรำ สืบต่อมา

การแข่งเดิมทีเคยเข้าใจว่ามีการแข่งเรียบ ๆ มีกาพย์แข่งที่เป็นธรรมะ เป็นคติสอนใจ เมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ข้าพเจ้าเป็นเด็กไปดูละเล่นแข่งกันก็มีระเบียบดี จะมีพวกขี้เมาบ้าง แข่งขอเงินซื้อเหล้า แต่ปัจจุบันนี้เห็นเขาเล่นกันยุ่งไปหมดจนจับต้นชนปลายไม่ถูก มีผู้แบ่งการแข่ง (ที่ยโสธร) ออกเป็น ๓ พวกด้วยกัน คือ

ก. พวกแข่งธรรมะ เป็นพวกที่เรียบร้อย เป็นคณะและมีผู้กล่าวนำ มีการพ้องแบบต่าง ๆ ตามที่หัวหน้าคณะจะสั่ง กาพย์แข่งก็เป็นกติธรรมสอนใจไปด้วย

ข. พวกแข่งกินเหล้า เป็นพวกคอสรา เป็นพวกไม่มีขบวน คือจับกลุ่มกันเล่นแข่งไม่เป็นระเบียบ กาพย์ก็ตลกไปกษาทั้งคำสุภาพคำหยาบ (แต่เขาไม่ถือว่าเสียหาย)

ค. พวกแข่งขอมเงิน เป็นพวกไม่อยู่ในอันดับ คือไม่มีบท ไม่มีทำนอง กลุ่มละ ๔ คน ๕ คน ตักลองตีปับ เคาะไม้แล้วแต่นึกออก พวกหล่งเล่นเพื่อขอมเงินเท่านั้นเอง เพราะประเพณีมีการแข่งขอสรา ขอมนม ขอมเงินขอสรา ก็เลยตักคณะขอมบ้าง ส่วนมากเป็นพวกวัยรุ่นและเด็กเล็ก

คณะบังไฟที่เข้าประกวด ก็ได้แก่พวก ก. คือประดับบังไฟได้สวย แข่งได้สวย มีการละเล่นดี ส่วนพวก ข. ค. นั้น เล่นกันสนุกเท่านั้นเอง และขอทั้งวัน ที่จังหวัดยโสธรร้านค้าบางร้านรำคาญพวกประเภท ค. บิดร้านไปก็มี แต่ที่ชอบสนุกก็ให้ไปดูไปเฮฮาไปตลอด ๓ วัน

นอกจากการแข่งแล้ว การละเล่นทุกอย่างที่ไม่รบกวนคนอื่นให้เดือดร้อนเขาเล่นกันได้ทั้งนั้น เช่น ตลกเฮฮา แสงกลตามถนน ทอกลแหริมถนน รำหมักรำมวย ค่อยกันเล่น เป็นต้น สตรีบางคนชอบสนุกเอาแตงวันลูกยาว ๆ มาร้อยและมีแตงกวา ๒ ลูกร้อยขนานข้าง สมมติเป็นของผู้ชายผูกห้อยไว้ที่หน้าท้องตนเอง ชายบางคนก็ทำรูปตัวลิงค์หัวแดง ปล่อยออกมานอกกางเกง สรุปว่าเขามีอิสระในการเล่นทุกอย่าง แต่ไม่มีการทำผิดกฎหมาย

น่าแปลกใจมากที่สุดตลอด ๓--๔ วันนั้นไม่มีเรื่องชกต่อยวิวาทเลยสักราย คือ
 ต่างคนต่างเล่น ใครไม่ชอบเล่นก็เข้าบ้านไป ทุกคนรับผิดชอบตนเอง และ
 ทุกคนก็ชอบจะมีพิธีบุญเช่นนี้อยู่แล้ว จึงไม่สนใจที่จะไปวิวาทกับใคร
 ข้าพเจ้าไปคุดมาหลายงาน ไม่เห็นมีตำรวจไปเกี่ยวข้องเลย เข้าใจว่าตำรวจก็
 อาจถอดฟอร์มลงไปแข่งกับชาวบ้านก็ได้

คำแข็งบั้งไฟ หัวหน้ากลำน่าน

ของยโสธร

โหมพุทโธนะโมเป็นเจ้า
 ข้อยสืว่าเรื่องบุญบั้งไฟ
 ขอเตือนใจพวกเฮาฮู้ม่วน
 ตั้งแต่ก่อนพวกเฮาฮู้सान
 ยึดถือการเกษตรเป็นเจ้า
 ทำนาเข้าเลี้ยงชีพสืบมา
 บั้งไฟหนาบั้งไฟรวยได้
 เก็บเข้าไว้ล้นยังเหลือฉาง

จลว

อยากได้ฝนพากันม่วนชื่น
 จุกบั้งไฟหมื่นขึ้นไปถวายแด่น
 บั้งไฟแสนไปถวายเทพไท
 เพ็นจั่งให้ฝนหลั่งเทมา

ของขอนแก่น

โอมพทโรนะโมเป็นแก้ว
 ข้อยติเว้าทั้งแต่เดิมมา
 นะโมนะมาวันทาวันท้อง
 น้อมเกศก่องไห้แก้วทั้งสาม
 ไห้ไปตามทุกหนทุกแห่ง
 มาช้อยแต่งช้อยแท้มช้อยเต็ม
 มาช้อยเสริมปัญญาไว้วง
 ให้สอคล้องคิดได้ไว ๆ
 ใต้ทันใจทันมือทันปาก
 อย่าให้ยากแต่งภาคคำกลอน
 เป็นคำสอนชื่นใจได้ง่าย
 บัซ้อยแต่งให้เป็นทาน
 เพื่อลูกหลานเกิดมาภายหลัง
 ความรู้น้อยเขาได้แต่หลง
 เขาประสงค์แต่งกลอนไปหน้า
 ผู้เกิดหลานลูกยังมี
 จักยินดีในธรรมพระเจ้า
 เขาจักเว้าตั้งแต่โบราณ
 ปางอาจารย์ผาแดงนางไอ่
 เจ้าชูไปเมืองเอกราช
 เมืองธิดาหนองหาญสร้างก่อ

ผู้เป็นพ่อชื่อพญาขอม
 ได้สืบขอมสร้างบุญไฟใหญ่
 มีสารใส่สี่แก้วเชียงเทียน
 ถึงสะเทียนสงยางฟ้าแตก
 บ้านม่วงเฒ่าบ้านเว่อหมอลุย
 ทงเมืองเพ็งผาโพงถ้ำแอ่น
 บุญนี้แม่นบุญวิสาข
 พระสถิตาโคตมเป็นเจ้า
 ผู้เป็นเจ้ากนกศาสนา
 เดือนหกมาถวายเพ็งเป็นใหญ่
 เทพะให้เท่าทั่วโลกีย์
 ให้ฝนดีตกลงบ่ขาด
 ผู้ฉลาดชื่อพญาขอม
 พร้อมชายาจินทาเป็นชื่อ
 ให้เจ้าจ้ออ้ายน้องทั้งสาม

(ต่อไปเล่าเรื่องพี่น้องที่ไปครอง สี่แก้ว เชียงเทียน ฟ้าแตก เมือง
 หงส์ เหมือนในเรื่องผาแดงนางไอ่)

ของอุปถ

บทแข่งอุปถกัณยโสธรเหมือนกัน มีบทกลบทขอทานที่น่าสนใจ

อยู่บ้างเช่นบทกลก

แม่เฒ่าเอ๊ยลูกเขยมาแล้ว
 แม่เฒ่าแก้วไปล้อยู่ใส
 อยู่ก็ไฟตาเหลื่อมเม้า ๆ
 ช้อยมาเว้าแม่เฒ่าอย่าหนี
 ไทยเขื่อนนี้ไปไสมีคมี
 หือ ไปล้อยู่ส่วมหยอกกัน

ว ล ว

บทขอมทาน (บทนมมหาสารคามก็ใช้)

ขอเหล่าเค็ดินน้ำเจ้าจักโอ
 ขอเหล่าไท่น้ำเจ้าจักด้วย
 หวานจ้วย ๆ ไส่ปากหลานชาย
 ตักหลาย ๆ ยายมาให้คู่
 ยายบ่คู่ช้อยบ่หนี
 ทายเป็นผีกะสินำมาหลอก
 ออกจากบ้านกะสินำมาคินน้ำ
 ทายเป็นตุ่นสิมากักเกรือพู
 ทายเป็นหนุสิมากักเกรือหูก
 ทายเป็นลูกสิมาแอ่วกินนม
 กันตีให้เจ้าอย่าชื่อนาน
 กันชิตานเจ้าอย่าชืซ้ำ
 ฟ้าวไปหน้าหาเพ็นหลายเขื่อน

ว ล ว

โธษะนอสาวโธษะนอ
 มีองอ ๆ ขอทานนำแห่
 พากันแ้วเชื่อนนจักคว
 ขอนำสาวเอาเงินจักบาท
 ช้อกระดาชกับช้อชเกย
 อย่าให้เสียค่าชอมีค่า
 ค่าช้อยว่าเป็นฮักค่าสอน
 สาวห้วงอนตักผมเป็นคิ่น
 สาวบ้านอื่นมีผัวบ้านโต
 สาวทีไปฟากชบ้านเพิ่น
 สาวหัวเต็นบ้านเหล้าบ้านขาม
 สาวนงามอยู่บ้านห้วยแอ่ง
 สาวปากแห่อยู่บ้านหนองคอ
 สาวหมอยงอย่างมาทางพ
 สาวหม่นวับเป็นหยัง
 เขาบ่เซ่งหัวคูลีค่า
 เขาบ่ว่าหัวอายลีซัง
 ฟังเจ้าฟังบ้านเมืองบ่ซุง
 เมืองบ่ซุงนำฟ่านำฝน
 เป็นนาคบ่ตกบ่แต่ง
 บ่จักแจงบุญวิสาขา
 ไปบูชาพระธาตุเกศแก้ว

เมื่อบ้านใดให้สิ่งของหรือเงิน พวกเข็งก็จะให้พรด้วยการอันหนึ่งสี่
คือว่ากลอนเล่นเสียงยาว ๆ ว่าคนเดียว (ในเรื่องเรียกว่า อันลำยาว)

บัดนี้คนเจ้าทานไปแล้วภายหลังอย่าได้จ่ม อย่าได้ชมเกียดค้อยซังซ้อย
ผู้แฉ้วขอคนเจ้าพอใจแล้วเป็นเงินเจ้าล้านค่า ปราบธนาอยากได้อันใดให้หลัง
โซม ขอให้สมมะโนแม้งแนวใดคู่ชู้ทำ ว่าแต่เจ้าอยากได้อันใดแท้ให้
หลังมา ขอให้ถือความชั่วอวยพรคู่ชู้อย่างมีสตาทค้ำบาทเบี่ยเหลือล้นอังกะเป่า
ละน่า ศรัทธาเอ๋ย....

ของอำเภอโคกบับ จังหวัดปราจีนบุรี

โอมพรโรคะนะโมเป็นเค้า
ข้อยสเฝ้าเรื่องการบงไฟ
ตามสมัยโบราณเพิ่นบอก
เฮาย่อ ๆ พอสู้กันเพ็ง
แต่ก่อนครั้งเมื่อพญาขอม
เพิ่นขอขอมทำบุญไฟใหญ่
แล้วจึงได้ยึดเก่าโบราณ
มีมานานหามบงไฟแท้
มีมาแต่ปู่ย่าตายาย
บให้กลายเตือนหกเตือนห้า
แล้วเพิ่นว่าฟ้าฝนจึงดี
ประเพณีถ้อยยามถือฤกษ์
บให้เกิดอยู่ชุ่มกินเย็น

บ่ให้เป็นโมฆะจักอย่าง
 น้ำใจห่างชาตโลกโลกา
 แล้วจึงพาทำบุญไฟใหญ่

โอโหโอสาวโอโหโอ

โอสะนอกระสาวโอสะนอ

โอมพุทโธนะโมเป็นเค้า

ข้อยสิเว้าไปตามสมัย

สาวคนไทยสมัยแต่ก่อน

เพิ่นบ่ห่อนสิไผ่ผมยาว

บ่คือสาวสมัยเดี๋ยวนี

แต่ก่อนน้ไผ่ผมปักกา

ตามประสาของคนบ้านนอก

สาวบางกอกมีแต่คัตฉม

เขานิยมกันไปทั้งนั้น

คัตฉั้น ๆ กระบ่เป็นหยัง

เป็นตาซังสมัยเดี๋ยวนี

พวกชิปปี้เขาไปเดินโชว์

นึกว่าโตนันสวยบ่หยอก

แถมยังหลอกใส่ชนตาปลอม

เนือบ่หอมกะหน้าอบหาใส่

กวมนั้ใหญ่ทาแห่นบมาตอน
 ใ้มนงอนเป็นวงโล้งโค้ง
 ใ้มนโป้งคือวงพระจันทร์

ว ล ฯ

(คำแข่งมีతోอึกยาว มีการหยิกแกมหยอก คนรุ่นใหม่ และกระทบ
 สังคมยุคใหม่บ้างแล้วกลับเข้าหาหลักศีลธรรม คติธรรมน่าฟัง)

กลอนฮีตสิบสองกลองสิบสี่ (อ. บ้านไผ่ จ. ขอนแก่น)

โอมพุทโธนะโมเป็นคำ
 ข้อยชีว่าฮีตเก่าโบราณ
 ตามอาจารย์สมเด็จพระราช
 ใต้ประกาศราชะทำเนียม
 ให้เสียมเคียมตนให้ค่อง
 ให้ถูกช่องชีพะเพณี่
 โลกเขามีบุคคลเป็นใหญ่
 เอาใจใส่ตามฮีตตามกลอง
 ฮีตสิบสองตามกลองสิบสี่
 ฮีตอ้ายให้สงฆ์เข้ากรรม
 ฮีตสองทำเอาพินมาไว้
 ฮีตสามให้ทายกตกเตือน
 ให้ทำเพียรเอาบุญข้าวจี

ชีตทศตอกไม้บูชา
 ที่ห้ามาหกลสงฆ์พระเจ้า
 หคผู้เฒ่าเป็นตระกูลสงครานต์
 ชีตทศทลนทำบุญตักบาต
 วิสาขมาสคือบุญบังไฟ
 ชีตเจ็ดไปบวงสรวงอาชัณ
 ชีตแปดคักบุญเข้าพรรษา
 ชีตเก้ามาบุญเข้ายาศาท
 บุญตักบาตเข้าประทับคิน
 ชีตสิบกินทานบุญข้าวสาก
 ฝัปป่อยากทานแล้วฝนคิ
 สิบเอ็ดมีพรรษาให้ออก
 เฝ็นจึงบอกให้เขาทำบุญ
 สิบสองหนนุกฐินผ้าป่า
 ตามเฝ็นว่าบุญลอยกะทง
 ชีตตามงมมีมาส่วน
 กลองสิบสี่คือก่อพระทราย
 เกือนหกปลายชนคินเข้าวัค
 เกือนห้ารัฐกินน้ำสาบาน
 กลองสามกาลเลี้ยงผีเข้าแซก
 ปักหรือแซกตามประเพณี

กลองตีมีทำบุญมหาชาติ
 ให้ตกบาตเก็บตุกทำบุญ
 บให้บุญฐานกลองห้า
 ทานผ้าป่าทำบุญฐาน
 กลองหกป็นทำบุญพระเวส
 มนต์พระเทศกับให้เคนกัณฑ์
 กลองเจ็ดป็นทำบุญพ่อแม่
 เลี้ยงเฒ่าแก่ผู้เฒ่ามีคุณ
 กลองแปดป็นเขียนชานให้ลูก
 ตามสุขทุกแจ่มรรฎก
 ให้มันตกออกไปเป็นพุท
 ให้พิศผู้ทุกผู้มี
 กลองเก้ามีลูกเขยลูกไก่
 เจ้าอย่าไ้ลูกนินทา
 เลี้ยงบิดามารดาอย่าเกียจ
 เจ้าอย่าเคียดคำเชือกคำแนว
 กลองสิบแถวศีลทานให้ย้า
 ย้าไว้คำคำพูดคำจา
 เว้นวาจาพูดปดส่อเสียต
 อย่ารังเกียจสร้างศีลกินทาน
 สิบเอ็ดการผู้เป็นพ่อบ้าน

ให้ปากท่านโหมอบความดี
 พรหมวิหารมีจำใจทุกเมื่อ
 เจ้าอย่าเบื้อจากครองเมตตา
 พระสัตถาโคกมเทศไว้
 สิบสองได้แก่พระราชา
 ให้รักษารัมหะระราช
 อย่าให้ชาครรรณสิบประการ
 ทิตหรือจารย์ฟังเอาให้แน
 อย่าเห็นแต่ขันธ์นบคิ
 สิบสามมีลูกเขยมาสู่
 ให้เจ้าอยู่สำรวมมาจา
 พิจารณาหาผลทันเหตุ
 เจ้าอย่าเคยด่าเสียด่าสี
 ของบ่คืออย่าเอามาคำ
 เห็นว่าออกช้อนภายหลัง
 ให้เจ้าฟังคำสอนจำไว้
 ไผจำได้อายุยืนยาว
 มีในคราวพระองค์จากที่
 กลองสิบสี่ผัดเข้าโสมlanan
 หาอาจารย์ผู้เคยตังก่อ
 ไ้กล่อมท้อพะลาภอุตุ

เถิดฤคุยามปงแล้วฟาด
 ให้ฉลาคคุณแม่โพสยา
 มีศรัทธากินทานเผยแผ่
 ได้ยาแม่โพสยใส่ฟุง
 ความรู้สูงพั่งธัมมะได้
 บาปอยู่ใกล้บุญนั้นอยู่ไกล
 อุปะไมยคือเขาข้ามแก่ง
 โอชะแห่งหนี่จากสงสาร
 กลองนิพพานอุดมมัมฝั่ง
 น้ำไหลทั้งฟุ้งพญามาร
 ผลศีลทานนำมาเท่าชั่ว
 เจ้าอย่ากลัวผิขี้ตกลองธัม
 บาปและกรรมนำมาบ่แล้ว ฯ

การเสึงกลอง

นอกจากการละเล่นดังกล่าแล้ว ยังมีการแข่งขันอีกอย่างหนึ่งใน
 ประเพณีนี้ คือการแข่งขันกลอง การแข่งขันเรียกว่า “เสึง” กลองที่นำมาเสึง
 นั้นใช้กลองยาวเป็นกลองที่ทำขึ้นเพื่อแข่งโดยเฉพาะเหมือนรถแข่ง กลองชนิด
 นี้มีชื่อว่า “กลองกึ่ง” หรือ “กลองเสึง” ขนาดใหญ่กว่ากระสอบข้าวสาร ยาว
 ประมาณเมตรครึ่ง มีเป็นคู่ การเสึงก็ตีทั้งคู่หรือตีเดี่ยวตามแต่วิธีการตี กลองกึ่ง
 จะดังมากกว่ากลองชนิดอื่น คนที่ยืนใกล้เวลาเขาเสึงกัน ต้องเอามืออุดหู ผู้ตีเอง

กเอาสำลือทุไว้ การตีก็มีจังหวะซ้ำเร็ว และออกแรงมากกว่ากลองอื่น ๆ ไม่
 ตีที่ตามก็ต้องพันด้วยผ้าไหมหรือผ้าสำลี เพื่อจับถนัดและไม่เจ็บมือ ผู้ที่ยืน
 บางจังหวะก็กระโดดไปด้วยตีไปด้วย คือออกแรงเต็มที่ การตัดสินกรรมการ
 จะต้องฟังเสียงดัง เสียงนุ่มนวล จังหวะดี สมัยก่อนเมื่อ ๓๐-๔๐ ปี ทุกวัดมัก
 จะมีกลองกิ่งวัดละคู่ แต่ปัจจุบันนี้การเส็งกลองหายไปเกือบหมดแล้ว เพราะ
 ลงทุนมาก และไม่กล้าขายกันทุกวัน การเล่นอย่างอื่นก็เพิ่มขึ้น การเส็งกลอง
 ในวันบุญบั้งไฟจึงค่อย ๆ เสื่อมความนิยมไป

การจุดบั้งไฟ

วันจุดบั้งไฟ ถือเอาวันท้ายของงาน โดยทั่วไปนิยมจุดตอนเช้า ๆ
 เพื่อความเหมาะสมหลายอย่าง เช่น แดดไม่ร้อน บั้งไฟไม่แตก อากาศเข้า ๆ
 ทำให้ทุกคนกระฉับกระเฉง การละเล่นก็คึกคัก ถ้าแดดร้อนแล้วอันตรายจาก
 ไฟก็มีมาก คนก็เพลียแรง ก่อนจุดเจ้าของบั้งไฟก็ล้างรูบั้งไฟของตนเอง เพื่อ
 กันแตกและให้ผงดินเป็นหรือดินดำที่ติดค้างอยู่ออกให้หมด ได้พูดตอนต้นแล้ว
 ว่า ดินบั้งนั้นเขาตำแน่นเป็นก้อนหิน เมื่อเจาะแล้วก็จะชำรุดให้เกลี้ยง ล้างน้ำให้
 สะอาด น้ำก็ซึมเข้าในดินไม่ได้เพราะตำอัดแน่นเหลือเกิน เมื่อล้างแล้ว เอา
 กระดาษและเครื่องเอ้อออกให้หมด แล้วลากขึ้นไปติดตั้งบนร้านหรือฐานที่จะ
 จุดซึ่งเขาเรียกร้านว่า “ค้ำบั้งไฟ” แล้วก็จุดกัน บางบั้งก็ชน บางบั้งก็แตก
 บางบั้งก็ทะลุหัวกัน เรียกว่า “บั้งไฟคาค้ำ” ถ้าบั้งไฟชน เจ้าของหรือฉบับ
 จะได้รับเกียรติ ถูกห้ามแห่ไปรอบบรีเวร ถ้าบั้งไฟไม่ชน เจ้าของก็จะถูกทำ
 โทษด้วยการหามไปโยนลงน้ำ หรือโคลนตม แต่ไม่มีใครโกรธใคร เพราะ-

เป็นประเพณีมานานแล้ว ใครไม่มักเล่นก็อย่าเล่น บางแห่งน้ำไม่มี ต้องไป
ชุดบ่อไว้ใกล้ ๆ ที่จุด เพื่อเตรียมไว้โยนผู้แพ้ ผู้แพ้บางรายพอเห็นว่าบั้งไฟ
ตนเองทำท่าไม้ค้ำก็รีบวิ่งหนีเสียก่อน แต่ก็นั่นไม่พ้นเพราะผู้ช่วยกันจับ ขณะ
ที่จุดนั้นมีการแข่ง มีการร้องส่งให้บั้งไฟของตนเองขึ้น สารพัด พอบั้งไฟขึ้นก็
กระโดดโลดเต้น แต่พอไม่ขึ้นก็รีบหนี

ประเพณีบุญบั้งไฟในภาคอื่นๆ

ประเพณีนี้ นอกจากจะมีกันอย่างชนหน้าชนตาที่ภาคอีสานแล้ว ยังมีที่ภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยด้วย โดยเฉพาะทางภาคเหนือมีมากและใกล้เคียงกับของภาคอีสาน ทั้งนี้ อาจจะสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพญาสุทโธนากรกับพญา
สุวรรณนาถ ดังได้กล่าวไว้ในเรื่องนิทานนั้นแล้ว ส่วนภาคอื่นก็มีบ้าง จะ
ขอกล่าวถึงแต่เพียงโดยย่อ คือ

ภาคเหนือ

ภาคเหนือ การจุดบั้งไฟมีที่ลำพูน แพร่ น่าน และลงมาถึง
อุตรดิตถ์ การเล่นเหมือนภาคอีสาน แต่ทางเหนือเรียก “บอไฟ” (กระบอก
ไฟ) ปรากฏในพงศาวดารเมืองน่านว่า กษัตริย์เมืองน่านองค์หนึ่งชื่อ
พญาการเมือง เมื่อทำพิธีสมโภชพระธาตุแช่แห้งนั้น ได้โปรดฯ ให้มีการ
บูชาด้วยบอไฟหรือบั้งไฟเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน จึงเป็นประเพณีต่อมาว่า
พิธีทางพุทธศาสนา เช่น ฉลองพระอารามหรือสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ
เป็นต้น มักจะมีการจุดบอไฟเป็นพุทธบูชาเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

นมัสการพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุเขาน้อยและพระพุทธรูปทองคำในจังหวัดน่าน อันเป็นงานประจำปีนั้น จะมีการแห่แห่นบอไฟอย่างใหญ่โต มีการร่วมชบวนอันยาวเหยียด มีการร้องประกอบเป็นคำกลอน (เซ็ง) เรียกว่า “กำขำบอไฟ” บอไฟทางเหนือทำเหมือนของอีสาน แต่มี “ไห้ว” ประกอบที่หัวบอไฟ มี “โตน” ประกอบที่หาง ไห้วและโตนคือกระบอกล้อมไม้มีปากเสียมเป็นปากฉลาม เวลาสมปักจะมีเสียงเหมือนเราเป่าปากขวตนั้นเอง (อันนี้ทางอีสานก็มีแต่เรียกไหวก ดึงที่กล่าวมาแล้ว) เวลาบอไฟขึ้นไปจนสุดแรงแล้วกลับตกลง เสียงไห้วและโตน จะดังเพราะแหวกอากาศลงมาอย่างรวดเร็ว เป็นเสียงไพเราะไปทั่วๆ ตอนที่ยกบอไฟลงนี้จะมีเสียงชัยโย ไห้วร้อง ประโคมดนตรีไปทั่วๆ ที่จังหวัดแพร่ มีการจุดบอไฟในวันวิสาขบูชา และวันสำคัญอื่นๆ เช่น ฉลองโบสถ์ โรงเรียน เป็นต้น จังหวัดลำพูนก็มีการเล่นบอไฟที่ชนหน้าชนตามากทุกปี ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ (ตรงกับเดือนมิถุนายน) ที่วัดพระนอนขอนม่วง จะมีกระบวนแห่บอไฟจากเชียงใหม่มาร่วมด้วย และอีกแห่งหนึ่งที่วัดพระนอนเก็ดดี เมืองลำพูน ก็มีการเล่นใหญ่โตเช่นกัน

ภาคกลาง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการสมโภชบูชาพระพุทธรูปเป็นประจำปี มีการเล่นจรวดหรือตรวด พร้อมๆ กับการเล่นดอกไม้ไฟชนิดอื่นๆ ถึงความที่ปรากฏในปูนโดมวัดคำจันทว่า

“ตรวจตรวยพวยพุ่งคึกคักนาค นกบินบินป่านต์สกุณเร่อรักวัง”

ตรวจหรือจรวด หรือกรวด นี่น่าจะได้แก่การเล่นบั้งไฟนั่นเอง แต่อาจจะเล็กกว่าของอีสาน อาจจะทำด้วยไม้รวกหรือต้นอ้อ เวลาจุดคงจะพุ่งขึ้นไม่เกิน ๕๐ เมตร เวลานั้นเราจะพบเห็นเด็ก ๆ เล่นไฟชนิดนี้ในวันลอยกระทง ซึ่งมีขนาดเล็กมาก ก็คงจะสืบมาจากครั้งนั้นกระมัง ส่วนที่ทำใหญ่โตเป็นประเพณี ก็มีที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ทุกวันนี้ยังมีประเพณีอยู่ (แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าที่อำเภอนี้มีคนชาวอีสานอพยพมาอยู่มาก)

ภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกที่ทำเป็นประจำก็ที่อำเภอโคกบึง จังหวัดปราจีนบุรี ที่นั้เมื่อก่อนเป็นตำบลใหญ่ ทำบั้งไฟไปจุดบูชาที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นประจำ ต่อมาได้ยกเป็นอำเภอโคกบึง ประเพณีนี้ก็ยังมีอยู่เช่นเคย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ยังได้ส่งไปร่วมที่จังหวัดยโสธรถึง ๖ บั้ง นับเป็นการสร้างประชาสามัคคีด้วยบั้งไฟอย่างดียิ่ง

อย่างไรก็ตามเข้าใจว่าจะมีที่อื่นอีก ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ถึง และไม่ทราบ

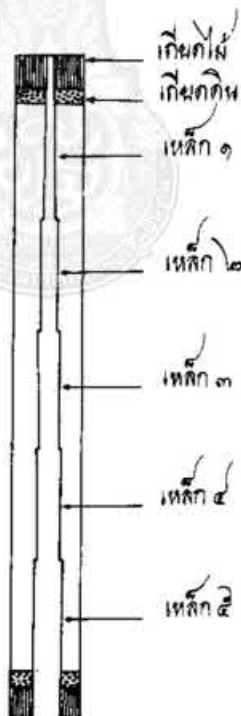
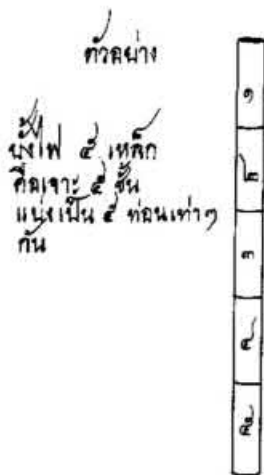
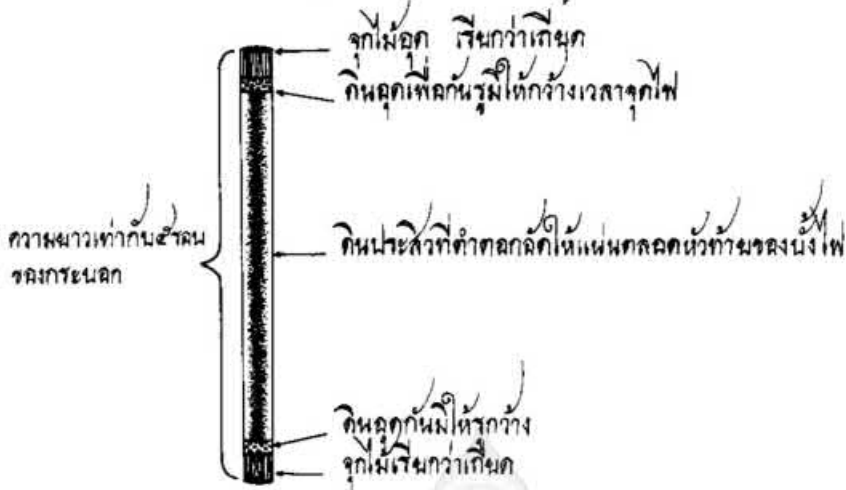
บั้งไฟยุคพัฒนา

ปัจจุบัน การจุดบั้งไฟถือเป็นการแข่งขันไปด้วย ทีมหาสารคาม และกาฬสินธุ์ แข่งด้วยระยะทาง คือถ้าบั้งไฟไปได้ระยะทางไกลกว่าก็ชนะ บางบั้งไฟไปได้ไกล ๒-๓ กม. พวกที่ต้องการแข่ง จะอยู่บ้านตำบลอื่นก็ได้

ถึงวันงานก็ทำบั้งไฟมาแข่ง ท้ายสูตรแข่งด้วยความสุข คือจับเวลาตั้งแต่บั้งไฟ
 เพิ่งขึ้นจากเวทีจนตกลงมาถึงพื้น ถ้าใครทำเวลาได้นานกว่าก็ชนะ บางบั้งพุ่ง
 เข้ากลีบเมฆหายไปเลย ถือเป็นชนะเอกฉันท์ ที่ปราจีนบุรีไม่แข่งแต่เห็นว่ามี
 บ้านเรือนและผู้คนมาก เกรงว่าบั้งไฟตกลงจะเป็นอันตราย จึงใส่ร่มชูชีพ
 ให้ด้วย เวลาบั้งไฟตกร่มก็กาง กลายเป็นการกระโดดร่มไปเลย หนึ่ง ผู้
 ใหญ่บางท่านเล่าให้ฟังว่า บั้งไฟอีสานถือเป็นประเพณีเพื่อสันติ แต่มาภายหลัง
 นักวิทยาศาสตร์ได้นำเอาความคิดของเขาไปสร้างความไม่สันติ คือไป
 สร้างจรวดเข่นฆ่ากัน ซึ่งนับว่าเป็นวิวัฒนาการในทางทำลาย.

ตัวอย่างการเจาะรูฝังไฟ

1. ตัดเส้นขึ้นยึดให้แน่น

2. ใส่ดินอัดเข้าไปก่อนจะใส่เถียง

3. ไม้เลื้อย (จุด)

4. ไม้เถี่ยดแล้ว

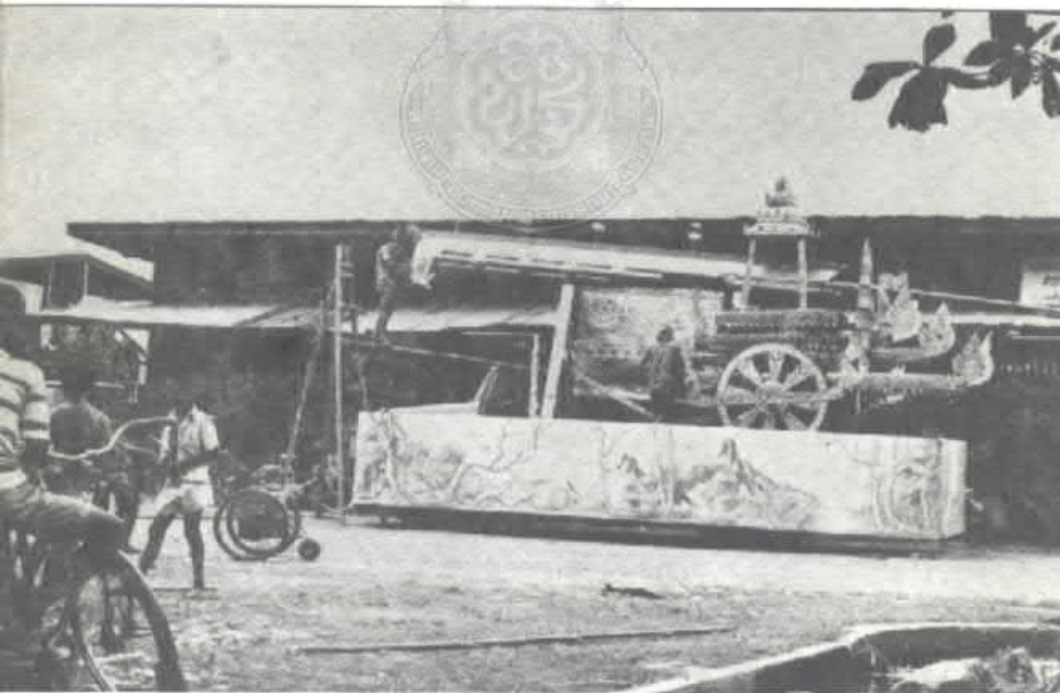

5. เหล็กขนาดต่าง ๆ เพื่อเจาะรู

๗. ไล่ทาง

๘. ไล่ทางแล้วประดับ (เข้บั้งไฟ)

9. ประดับแล้ว

10. นำขงไฟที่ประดับแล้วไปจัดขบวน

11. เด็กอนุบาลฝึกซ้อมการแข่ง

12. เทพีนรอนึ่งไฟ คณะเทศบาล

13. เทพีการรอน้ำไฟ ขณะพิธีตรึง

14. คนถือป้ายเตรียมจะนำขบวน (ขณะนี้บังไฟเล็กไปหน่อย)

15. เตรียมจะแจ้งอยู่แล้ว

16. เดี๊ยะกตองเริ่มขึ้น

17. กตงอนุบาล 77

18. นักเรียนอนุบาลรุ่นอาวุโส

19. อีกคณะหนึ่ง

๒๐. คณະแม่ถ้ำ

๒๑. คณะศรีไตรภูมิ

22. กอระพช.ไม้ประกวดแต่ส่งเสริมประเพณี

23. ทดสอบร.ร.เทศบาลเตรียมแข่งที่หน้าประราแขกผู้มีเกียรติ

24. จุดแล้วแตกกลางวัง

26. คนดูตั้งอยู่ห่างอย่างน้อย 30 เมตร แต่มีท่อนไฟ
ก็ฉีกขึ้นจุดอยู่บนฐานอย่างกลัหาญว่าหาวตเสียวมาก

มโหรี

